

Kirjoittamisen ilo

Pro gradu, tieteellinen osa
Jyväskylän yliopisto
Tammikuu 2007
Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos, kirjallisuus,
kirjoittamisen maisteriohjelma
Marita Kärkkäinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Humanistinen tiedekunta
Laitos	Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Oppiaine	Kirjallisuus, kirjoittamisen maisteriohjelma
Tekijä	Kärkkäinen, Marita
Työn nimi	Kirjoittamisen ilo
Työn laji	Pro gradu -tutkielman tieteellinen osa
Aika	Tammikuu 2007
Sivumäärä	100

TIIVISTELMÄ

Tutkielma on romaanin muotoon rakennettu fiktiivinen tarina seminaarista, jossa pohditaan kirjoittamisen iloa, niitä myönteisiä tunteita, joita luomisprosessi kirjoittajassa herättää. Liikkeelle lähdetään siitä ajatuksesta, että kirjoittamisen ilo on luovuuden iloa. Se näkemys vahvistuu tutkielman kuluessa, kun aihetta tarkastellaan psykologian, filosofian, leikin teorian ja neurofysiologian näkökulmista. Leikki mielletään usein vain lapsille kuuluvaksi, kun taas aikuisten vastaavaa toimintaa on totuttu kutsumaan esimerkiksi taiteen tekemiseksi tai luovaksi toiminnaksi. Neurofysiologian mukaan leikki ja luovuus ovat kuitenkin fysiologisesti sama asia, joten tutkielmassani päädyn siihen näkemykseen, että kirjoittamisen ilo on leikin iloa. Se ei kuitenkaan tarkoita helppoutta ja vaivattomuutta, vaan kirjoittamisen ilo edellyttää keskittymistä, haasteita, tavoitteita, päättäväisyyttä, jatkuvaa kehittymistä ja vaivannäköä.

Tutkielmassa keskustelukumppaninani on taiteellisen työni päähenkilö Leena, 68-vuotias leskirouva. Samalla kun yhdessä perehdymme kirjoittamisen iloon, improvisoimme juonenkäänteitä romaaniin, joka kertoo Leenan ja hänen uuden miesystävänsä rakkaustarinan. Näin raotan lukijoille myös omaa luomisprosessiani, joka perustuu paljolti improvisaatioon luomieni henkilöiden kanssa. Myös tämän tutkielman kirjoittamisessa improvisaatio oli tärkeä metodi ja ilo päällimmäisin tunne.

Avainsanat: flow, ilo, improvisaatio, inspiraatio, kirjoittaminen, leikki, luovuus, mielikuviutus

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	1
SISÄLLYS	2
1. JOHDANTO	4
2. JYRKI VAINONEN JA KIRJOITTAMISEN ILO	13
3. TARVITSEEKO KIRJAILIJA MIELIKUVITUSTA?	26
4. HUIPPUKOKEMUKSET	29
5. INSPIRAATIOKO VANHANAIKAISTA?	37
6. IMPROVISAATIO	42
7. ILON FILOSOFIA	46
8. VAUHDIN HURMAA – KUN TARINAN HENKILÖT VIEVÄT KIRJOITTAJAA	59
9. LEIKKIVÄ IHMINEN	61
10. KIRJOITTAMISEN ILO JA NEUROFYSIOLOGIA	74
11. MITÄ ME SAIMME KIRJOITTAMISEN ILOSTA TIETÄÄ?	81
EPILOGI	94
LÄHTEET	95

Kirjoittamisen ilo

Minne laukkaa tuo kirjoitettu metsäkauris
 halki kirjoitetun metsän?
 Rientääkö se juomaan kirjoitettua vettä,
 josta sen kuono kuvastuu kuin kopio?
 Miksi se kohottaa päätään, kuulikohan se jotain?
 Neljän totuudelta lainatun jalan varassa
 se höristää korviaan sormieni alta.
 Hiljaisuus – tämäkin ilmaus kahisee paperilla
 ja levittää
 sanan ”metsä” aiheuttamia oksia.

Valkean arkin yllä vaanivat kirjaimet,
 jotka saattavat järjestäytyä pahaan,
 piirittävät lauseet,
 joilta ei ole pelastusta.

Mustepisarassa on runsas varasto
 silmiään siristeleviä metsämiehiä
 valmiina ryntäämään jyrkkää kynää alas,
 saartamaan kauriin, laukaisemaan.

He unohtavat, että tämä täällä ei ole elämä.
 Täällä vallitsevat toiset lait, mustaa valkoisella.
 Silmänräpäys saa kestää niin kauan kuin haluan,
 voin jakaa sen pieniksi ikuisuuksiksi,
 täynnään lennossa seisahtuneita hauleja.
 Kautta aikain, jos niin käsken, ei tule tapahtumaan mitään.
 Minun tahtomattani ei edes lehti putoa
 eikä ruohonkorsi taivu kavion alla.

Onko siis olemassa maailma, jossa ohjaan vapaasti kohtaloa?
 Aika, jonka kahlitsen kirjainten ketjuihin?
 Olemassaolo minun käskystäni päättymätön?

Kirjoittamisen ilo.
 Ikuistamisen mahdollisuus.
 Kuolevaisen käden kosto.

Wisława Szymborska, suom. Jussi Rosti

1. JOHDANTO

Autoon päästyään Veikko alkoi tutkia puhelimen tietoja. Leenalle oli soitettu kymmenen minuuttia sitten. Puhelu oli kestänyt parikymmentä sekuntia. Kaikki saapuneet viestit oli poistettu. Veikko ajoi pihasta kadulle ja yritti soittaa Leenalle, mutta automaattiaani ilmoitti, ettei numeroon juuri nyt saatu yhteyttä.

Minulla oli hataria ajatuksia siitä, mitä seuraavaksi tapahtuisi, mutta kun yritin kirjoittaa, ajatukseni eivät taipuneet lauseiksi. Epäilyksistä istahti olkapäälleni, levottomuus hiipi mieleeni. Ja tätä oli kestänyt jo useita päiviä. Monia lauseita kokeiltuani suljin tietokoneen ja lähdin ulos.

Lämmin kesä oli kääntynyt syksyyn, vihreä väistynyt. Kävelin puutarhassa ja yritin rentoutua, mutta kun puut, pensaat ja perennat kierrettyäni palasin pihaan, levottomuuteni ei ollut hellittänyt. Aurinko meni pilveen, sadepisaroina tipahteli laiskasti, Valopää keinui hiljaa tuulessa. Palasin työhuoneeseen, avasin tietokoneen ja kirjoitin pari lausetta. Hetken kuluttua poistin ne ja menin keittämään teetä. Veden kiehumista odotellessani tartuin keittiön pöydällä olevaan romaaniin.

Aloitan lauseita, mutta pyyhin ne pois, usean päivän ajan aloitan yhä uusia lauseita ja pyyhin ne vähän ajan kuluttua pois. Luon jotakin ja hävitän sen taas, ikään kuin sitä ei olisi koskaan ollutkaan.

Minä tarvitsen lisää informaatiota. On paradoksaalista, että minä, informaation luoja, tarvitsen lisää informaatiota, mutta niin se vain on, totean itsekseeni monta päivää kestäneen tuloksettomien muistiinpanojen kirjoittamisen ja miettimisen ja pois pyyhkimisen jälkeen. Tarvitsen kovia ja kylmiä tosiasioita, joista voin lähteä spekuloidaan eteenpäin, enkä pysty tuottamaan niitä tosiasioita itse, en voi kehitellä niitä omassa päässäni, ne täytyy hakea jostain muualta, eli minun on toisin sanoen lähdettävä ulos hakemaan tietoa.¹

Onneksi en ollut samassa tilanteessa kuin Erlend Loen romaanin kertoja, jonka työtehtävään kuului kirjoittaa faktoja. Minä sen sijaan sain kirjoittaa sitä, mitä mielikuvitukseni tuotti. Nyt tosin tuntui siltä kuin kaivo olisi kuivunut tai avanto jäänyt umpeen. Havahduin, kun vesi alkoi kiehua. Sammutin levyn ja tajusin, ettei minun tehnyt mieli teetä vaan olin vain keksinyt syyn keskeyttää kirjoittamisen. Nappasin takin naulakosta ja sanoin miehelleni, että lähdän ajelemaan. Ehkä tapaisin Leenan ja voisoin jutella hänen kanssaan.

¹ Loe 2002, 149

”Sä elät kyllä ihan virtuaalimaailmassa”, mieheni sanoi.

En jäänyt keskustelemaan siitä vaan menin ulos, istuin autoon ja käänsin avainta virtalukossa. Tuulenpuuska rohkaisi matkaan irrottamalla koivuista keltaisia lehtiä ja liimaamalla niitä tulilasiin kuin lähtöleimoja. Vilkaisin ikkunassa häilähtävää mieheni varjoa ja käännyin pihasta hiekkatielle. Laitoin cd-soittimen päälle ja selasin esiin Creedence Clearwater Revivalin Ramble Tamblen, jossa lähdetään liikkeelle J. C. Fogertyn sanoin: "Move, down the road I go". Kappale kesti seitsemän minuuttia. Kun se loppui, Leena istui vieressäni. Suljin soittimen.

”Jätit minut pahaan paikkaan”, Leena moitti. ”Lopetit kirjoittamisen juuri kun minä olin saanut sen inhottavan puhelun.”

”Valitan, en kykene nyt kirjoittamaan.”

”Mikset muka?”

”Kadotin kirjoittamisen ilon.”

Leena ei ymmärtänyt ollenkaan. Juurihan olin viettänyt ihanan kesän kirjoittamalla hänen ja Veikon tarinaa niin innokkaasti, ettei elämäni juuri muuta ollut mahtunut. Syksyn sateisiinko innostus ja ilo olivat huuhtoutuneet? Sanoin, että syksy on aina ollut minulle tuotteliasta luovuuden aikaa, joten ei nyt ruveta syyttämään säitä ilon katoamisesta. Ehkä olin vain väsynyt monen kuukauden intensiivisen kirjoitusrupeaman jälkeen.

”Et vaikuta väsyneeltä”, Leena sanoi ja kehotti minua kääntymään takaisin, jotta voisin jatkaa kirjoittamista. Ehkä Veikolla on joku uskottava selitys puhelulle. Asia pitäisi selvittää heti. Ärähdin, ettei hoputtaminen nyt auttaisi vaan meidän pitäisi antaa asioiden tapahtua ajallaan. Leena narkästyi ja vaikeni. Onneksi ei kadonnut kokonaan. Ajoimme pitkään vaiti, kunnes Leena avasi radion ja J. Karjalainen katkaisi hiljaisuuden.

Taas mennään, en tiedä mihin, mutta mä meen.
 Kuin kulkuri matkaa, uutta laulua teen.
 Yksinäinen junanpilli on kulkureiden tunnari,
 tämä vanha kitara on ainut matkakaveri.
 Hei, hei, musta tuntuu, että mä meen.
 Kuin kulkuri matkaa uutta laulua teen.
 Ei kukaan ole pyytänyt lähtemään.
 Silti tuskin paikoilleni jään.
 Ja niin kuin tuntematon tie,
 laulu eteenpäin vie.
 Vähät eväät repussa, määränpää missä lie.
 Hei, hei, musta tuntuu, että mä meen.

Kuin kulkuri matkaa uutta laulua teen.
 Älä kysy mikä saa mut lähtemään.
 En sitä tiedä kovin hyvin aina itsekään...

Taiteellinen luomistyö kuvataan usein matkaksi johonkin tuntemattomaan. Niin kuin kulkurin on päästävä tielle taas, samoin on kirjoittajan päästävä tarinansa matkaan. Ei siinä syitä kysellä ja mietitä. Vaikea luovuutta ja taiteellista työtä onkin tutkia ja määritellä. Itse kuitenkin haluaisin tietää enemmän, osata vastata kysymyksiin ja ratkoa mystisenäkin pidettyä luomisprosessia.

Tie mutkitteli metsien, peltojen, kallioiden ja järvien välissä, nousi rinteitä, laskeutui laaksoihin, ylitti jokia. Oli ollut hyvä ajatus lähteä ajamaan; mieleeni alkoi tulvia kuvia ja valmiita lauseita siitä, kun Veikko lähtee Leenan luo selvittämään asiat ja he puhuvat pitkään, mutta juuri kun kaiken pitäisi olla kunnossa...

Kuvitteluni keskeytyi, kun Leena kysyi, miksi kirjoitin hänestä ja Veikosta tai yleensä kenestäkään. "Sanonpa mitä hyvänsä, en saa koskaan selville miksi joku kirjoittaa ja joku toinen ei", kirjoitti Marguerite Duras² vanhoilla päivillään. Olin vähällä tapani mukaan sanoa kirjoittavani pelkästä kirjoittamisen ilosta, mutta tajusin, ettei se ollut niin yksinkertaista. Vaikka kirjoittamisen vimma oli vaivannut minua lapsesta lähtien, ensimmäiset näytelmäni olin kirjoittanut vasta silloin, kun olin tarvinnut ohjaamilleni harrastajateatteriryhmille sopivia tekstejä. En ollut silloin osannut edes odottaa kirjoittamisen iloa. Motiivini ja tavoitteeni olivat olleet käytännölliset, ja ilo oli tullut kuin bonuksena. Se olikin sitten ollut niin valtavaa, että olin hämmästellyt, voiko sellaista ollakaan.

Entä nyt? Hainko iloa vai kirjoitinko Leenasta ja Veikosta vain saadakseni opiskeluni valmiiksi? Mieleeni tuli Pauliina Vanhatalon³ pro gradu -tutkielma kirjoittamisen motiiveista. Ehkäpä kirjoittaminen oli minulle halua suoriutua tai saada arvostusta. Vai vietitkö minua veivät sanojen pariin? Kenties kirjoittamalla ratkoin ristiriitoja ja ongelmia. Mahdollisesti etsin identiteettiäni tai pyrin toteuttamaan itseäni. Vai olisiko peräti niin, että kirjoittamalla ylläpidin tai haastoin ideologioita?

Mitä enemmän mietin erilaisia motivaatioteorioita, sitä vaikeampaa minun oli mahduttaa itseäni niihin. Ehkä vika ei ollut kokonaan minussa. Osa teorioista on tietysti jo vanhentuneita, mutta Jan-Erik Nurmi ja Katariina Salmela-Aro⁴ kritisoivat

² Duras 2005, 21

³ Vanhatalo 2002

⁴ Salmela-Aro & Nurmi 2002, 24–25

moderniakin motivaatioteoriaa siitä, että sen käyttämällä tutkimusmenetelmillä ei kyetä selvittämään, millaisia ovat yksilölliset motiivihierarkiat tai miten tunteet vaikuttavat motivaatioissa. Ongelmallista on heidän mukaansa myös se, että tutkimus keskittyy lähinnä tietoisien motivaation tutkimukseen, vaikka tiedostamattomat toiminnat ohjaavat suurta osaa ihmisen toiminnasta. Pitäisikö minun edes tietää kirjoittamiseni motivaatiota? Ilman muuta, jos se tieto tekisi minusta paremman kirjoittajan, mutta tekisikö se?

”Kirjoitan koska en osaa olla kirjoittamatta. Teenpä mitä tahansa, ideoita ilmestyy kuin tyhjästä, uusia henkilöitä putkahtaa päähäni, heille sattuu kaikenlaista, tarina alkaa kehkeytyä. Pitkään kaikki tapahtuu vain mielessäni, ja moni tarina häipyä vähitellen, ilmeisesti elinkelvottomuuttaan, mutta sitten on niitä, joita alan kehittää ja kirjoittaa.”

”Eli sinulla on sisäinen pakko kirjoittaa”, Leena arveli

”Missään mielessä se ei ole pakko, luoja kiitos, se on enemmänkin tarve. Tai tapa. Tapa ajatella, tapa hahmottaa tämä maailma tarinoiksi. Ja hyvä niin; kirjoittaminen on hyvin nautinnollista. Vaikka olen muuhunkin elämäni varsin tyytyväinen, kirjoittaessani olen kaikkein onnellisin.”

”Tuottaako kirjoittaminen siis onnea, iloa, nautintoa vai mitä?”

”Kukapa sen pystyisi määrittelemään. Tunneälystä kirjoittaneen Daniel Golemanin⁵ esittämässä perustunteiden luettelossa yksi perustunteista on nautinto, jonka sukulaistunteita ovat muun muassa onni, ilo, tyytyväisyys, mielihyvä, innostus, haltioituminen, tyydytys, euforia, ekstaasi ja äärimmäisenä mania. Goleman tosin myöntää, että koko perustunteiden käsite on kiistanalainen.”

”Mutta periaatteessa voisit kirjoittamisen yhteydessä puhua yhtä hyvin ilosta, nautinnosta, onnesta tai vaikkapa mielihyvästä?”

”Aika usein puhunkin, mutta eniten käytän termiä ilo. Se kuvaa parhaiten sitä, mitä kirjoittamisprosessin aikana koen. Nautinnolla ja mielihyvällä on liikaa sivumerkityksiä.”

”Mielihyvä on vain temppu, jonka luonto on keksinyt saadakseen elollisen olion säilyttämään elämää”, Leena siteerasi ulkomuistista Henri Bergsonia⁶.

”Niinpä. Onni taas on mielestäni enemmän kuin tunne. Ilo on terminä selkeä. Sitä paitsi Spinozakin puhuu ilosta.”

”Miten Spinoza liittyy tähän?”

⁵ Goleman 1997, 341

⁶ Bergson 1999, 29

”Häntä on sanottu ilon filosofiksi, ja minua viehättää hänen näkemyksensä ihmisestä luonnostaan aktiivisena ja elämänvoimaisena olentona⁷. Minulle kirjoittaminen on juuri sitä Spinozan kuvaamaa aktiivisuutta ja elämänvoimaa.”

”Eikö siis olisi viisainta palata takaisin ja jatkaa kirjoittamista?”

”Ei se ole niin yksinkertaista”, minä sanoin ja hiljensin taajamanopeuteen, sillä olimme saapuneet Leppämäen kirkonkylään, missä Leena asui. Myönsin, että vaikka kirjoittamisen ilo on minulle kokemuksena tuttu, siitä puhuminen on ollut hiukan vaikeaa. Ilo ei tunnu oikein sopivan tähän aikaan, joka korostaa tietoa, järkeä ja asiallisuutta. Jaana Venkulan⁸ mielestä ilon tutkimuskin on niin vähäistä, koska sitä ei voi mitata.

”Minä olen kyllä vaistoavinani, että tunteet ovat palaamassa takaisin”, Leena sanoi. ”Ilostakin puhutaan nykyään kaikkialla. Jossain lehdessä hehkutettiin vessassa käymisen iloa.”

”Mitäs lehtiä sä oikein luet?”

”Se oli sisustuslehti. Uudet kaakelit tuovat iloa elämään.”

Koska Leena ei pyytänyt ajamaan mihinkään, kiertelin siellä täällä, kunnes käännyin pääkadulta Puistotielle ja yritin mahduttaa autoni pysäköintialueelle. Läheisellä Rantapuiston kentällä oli meneillään jalkapallo-ottelu, mikä selitti parkkipaikan tungoksen. Onnekseni löysin tyhjän paikan ja sain Bravon nätisti kahden auton väliin. Irrotimme turvavyöt, nousimme autosta ja kävelimme vehreään puistoon, missä pienet lapset juoksentelivat ilosta hihkuen, heidän äitinsä ja hoitajansa juttelivat keskenään ja harmaahapsinen mies käveli hiekkakäytävällä.

”Näin kauniin puiston olet luonut, mutta et ole sijoittanut tänne yhtään romaanin kohtausta”, Leena ihmetteli, kun istuuduimme penkille.

”Niin, tosiaan. Jospa sinä olisit täällä iltalenkillä ja Veikko olisi katsomassa jalkapallo-ottelua, ja kun ottelu loppuu, te törmäätte tuolla portilla. Ihmisiä on joka puolella, mutta te näette vain toisenne. Sitten joku tönäisee ja Veikko ohjaa sinut turvaan. Tulette vaikka istumaan tähän penkille.”

”Ja meillä olisi paljon puhuttavaa”, Leena huokaisi.

”Totisesti olisi”, minä sanoin ja mietin, mitä he voisivat jutella. Olisiko puistossa muita? Miten se vaikuttaisi? Mitä keskustelun jälkeen tapahtuisi?

⁷ Pietarinen 1993, 23

⁸ Venkula 1989, 7–8

”Kun nyt vain löytäisit kirjoittamisen ilon, ennen kuin talvi tulee ja nämä penkit viedään pois.”

”Enköhän”, minä mutisin ja pohdiskelin, missä vaiheessa romaania Leena ja Veikko tapaisivat puistossa. Leena olisi sekä mielissään että hämillään. Ehkä hän pelkäisi ihmisten puheita tai omia tunteitaan. Veikko sen sijaan...

”Yritäpä nyt kuitenkin selittää, mistä siinä kirjoittamisen ilossa oikeasti on kyse”, Leena keskeytti ajatukseni. ”Äläkä yritä luistella vastauksesta vetoamalla johonkin luovuuden mystiikkaan. Olet jo vuosikausia opiskellut yliopistossa, joten oletan, että voit valaista asiaa täsmällisemmin.

”Ensin pitäisi määritellä ilo.”

”Ole hyvä.”

”Ilo on tunne ja...”

”Älä nyt mene itsestäänselvyyksiin.”

”Luulin, että odotit minulta täsmällisyyttä. Ilo siis on tunne. Aivofysiologian mukaan tunnesisällöt ovat aistimuksia, jotka on vahvasti säädetty aivojen runko-osista. Ilmeisesti myös aivokuoren tietyt osat säätelevät tunne-elämää, jonka tyysijana on aivorungon ja aivokuoren raja-alue, limbisen systeemi.”⁹

”No huh, huh!”

”Psykologian mukaan tunteet eli emootiot ovat elämyksellisiä subjektiivisia tiloja, mielenliikutuksia, jotka voivat olla myönteisiä tai kielteisiä. Myönteisiä tunteita koetaan, kun jokin tarve tyydyttyy.”¹⁰

”Minulle kyllä tulee tarpeista mieleen lähinnä ruoka ja seksi.”

Selitin, että Abraham Maslow’n¹¹ tunnetuksi tulleen tarvehierarkian mukaan ihmisellä on myös tarve toteuttaa kykyjään, eli ”What a man can be, he must be.” Kirjoittamalla ihminen toteuttaa itseään, mistä seuraa mielihyvää, iloa. Itsensä toteuttamisen tarve on tarvehierarkiassa melko korkealla, sillä sitä ennen ovat fysiologiset, turvallisuuden, rakkauden ja arvostuksen tarpeet. Ja mitä korkeamman tason tarpeita ihminen voi tyydyttää, sitä enemmän hän kokee onnea.

”Mutta eihän se tietenkään käytännössä mene niin, että alemmat tarpeet pitäisi ensin tyydyttää, ennen kuin voisi kirjoittaa. Itsekin olen kirjoittamisen vuoksi luopunut

⁹ Bergström 1980, 107, Bergström 1997, 75

¹⁰ Laakso & Pohjanvirta 1987, 78,

¹¹ Maslow 1970, 3–46, 99

aika paljosta”, minä muistutin ja kerroin, että kun Eeva Haapaniemi ja Merja Kuusela¹² vuonna 1985 haastattelivat aiheesta kahdeksatoista kirjailijaa, heistä vain pari piti taloudellista toimeentuloa kirjoittamista tärkeämpänä. Muut kokivat kirjoitustyön niin tyydyttäväksi ja palkitsevaksi, että olivat valmiit sen vuoksi uhraamaan ihmisten antaman arvostuksen ja ystävyysuhteet, muutamat jopa parisuhteen ja perheen perustamisen.

”Eli se siitä Maslow’n tarvehierarkiasta”, Leena totesi.

”Tarpeiden olemassaoloa en kiistä, mutta ilmeisesti ihminen ei ole niin kaavamainen kuin Maslow’n tarvehierarkiasta voisi päätellä. Nurmen ja Salmela-Aron¹³ mukaan Aleksei Leontjev, joka myös on tutkimuksissaan kuvannut motivaatorakenteen hierarkkiseksi, korostaakin hierarkioiden yksilöllisyyttä eri henkilöillä.”

”Ja sinun hierarkiassasi mahdollisuus kirjoittaa on tärkeämpää kuin vaikkapa rahan tuoma turvallisuus?”

”Mitä vähäisemmät omaisuus ja tarpeet ovat, sitä kevyempi on kulkea, sitä avoimempi mieli”, minä vastasin Risto Ahdin¹⁴ sanoin.

”Kiitos kuitenkin, ettet minua kirjoittanut tyhjätaskuksi”, Leena sanoi neljäsataa euroa maksanut käsilaukku sylissä.

Iloisesti rupatteleva joukko ihmisiä kääntyi kadulta puistoon oikaistakseen sitä kautta kirjastoon. Tunnistimme monia kirjailijoita ja tiedemiehiä mutta myös paikallisia ihmisiä. Oiva, Leppämäen eläkkeellä oleva kirkkoherra, ja hänen Anneli-vaimonsa siellä ainakin näyttivät menevän. Leena arveli, että kirjaston auditoriossa alkaisi joku seminaari. Sanoin, ettei se koskisi meitä, sillä minun olisi nyt päästävä äkkiä kotiin kirjoittamaan ja Leenan olisi syytä tulla mukaan. Hän ei välittänyt hoputtelustani vaan pysäytti ohitsemme kävelevän kirjailija Jyrki Vainosen ja kysyi, mitä tälle tuli ensimmäiseksi mieleen kirjoittamisen ilosta.

”Luomisen ilo, sehän on se vanha käsite”, Vainonen¹⁵ sanoi.

”Näemme kaikkialla, missä on iloa, myöskin luovaa työtä: mitä runsaampi on luova työ, sitä syvempi on ilo”, Leena siteerasi taas Henri Bergsonia¹⁶ ja jatkoi, että luomisen ilo ei ollutkaan mikään vähäpitoinen asia, sillä Bergsonin mukaan sen tuoma ilo on merkki siitä, että elämän tarkoitus on saavutettu.

¹² Haapaniemi & Kuusela 1989, 135

¹³ Nurmi & Salmela-Aro 2002, 14–15

¹⁴ Ahti 2005, 174

¹⁵ Vainonen 2005a

¹⁶ Bergson 1999, 29–30

”Aivan. Elämän tarkoitus on luova työ, ja siitä syntyy ilo, joten sitä suuremmalla syyllä me lähdemme nyt kotiin kirjoittamaan. Ihmeellisesti tällainen pienikin reissu aukaisee lukot ja täyttää pään uusilla ajatuksilla ja ideoilla.”

”Sinun kannattaisi hakea kirjoittamiseen apurahaa ja perustella sitä bensiinin korkeilla hinnoilla”, Leena tokaisi ja jatkoi juttelua Vainosen kanssa. En jäänyt kuuntelemaan vaan lähdin kävelemään edeltä autolle. Oma pääni oli nyt niin täynnä ideoita, etten kykenisi järkeviin keskusteluihin kenenkään kanssa. Kentältä kuului kannustushuutoja. Jonain iltana Veikko menisi hetken mielihoitoon katsomaan jalkapallo-ottelua. Ehkä hän olisi tuntenut olonsa mökillä hiukan yksinäiseksi. Vai olisiko hänellä syy olettaa, että Leena olisi seuraamassa ottelua? Ja sitten se pettymys, kun ei häntä näkyisikään katsomossa.

Autolle päästyäni vilkaisin taakseni. Leenaa ei näkynyt missään. Suututti. Koko romaani olisi valmistunut jo kesällä, jos ei Leena olisi välillä häipynyt teille tietymättömille. Hetken odoteltuani lähdin takaisin puistoon, mutta penkki oli tyhjä. Ei näkynyt Leenaa, ei Vainosta. Harmaahapsinen herrakin oli kadonnut. Vain lapset jatkoivat leikkejään. Hetken tunsin outoa houkutusta mennä keinumaan, mutta järki käänsi askeleeni kohti kirjastoa.

Auditorio oli täynnä ihmisiä, Leena yhtenä heidän joukossaan. Seisoin ovella ja yritin saada hänen huomionsa, kunnes vahtimestari tyrkkäsi minut sisään, sulki oven perässäni ja käski mennä istumaan, koska tilaisuus alkaisi pian. Nyt Leenakin huomasi minut ja viittilöi luokseen. Annoin periksi ja menin hänen viereensä.

”Se mukava kirjailija kertoi, että täällä puhutaan tänään luovuudesta ja kirjoittamisesta”, Leena kuiskasi. ”Ehkä sinä voisit osallistua keskusteluun ja kertoa omista kokemuksistasi.”

”Ei hyvänen aika! En minä halua puhua kirjoittamisesta, minä haluan kirjoittaa!”

”Minä luulin, ettet sinä enää kykene kirjoittamaan.”

”Nyt kykenen, joten meidän olisi syytä lähteä.”

”Minä en lähde mihinkään vaan odotan, josko nämä ihmiset osaisivat sinua täsmällisemmin selittää, mitä se kirjoittamisen ilo on”, Leena totesi tyynesti ja ojensi minulle ohjelmalehtisen.

En huolinut sitä ja rähisin, että eikö muka ollut tullut riittävän selväksi, että kirjoittamisen ilo on luomisen ja luovuuden iloa. Leena sanoi tällä hetkellä päättelevänsä ilmeestäni, että luovuus teki vain vihaiseksi. Lysähdin kasaan. Miksi hitossa Leena oli noin hankala? Minähän olin kirjoittanut hänet mukavaksi ihmiseksi.

Kummikirjailijani Sirkka Laine oli jopa sanonut, että Leenasta on liiankin helppo pitää, kun hän on niin täydellinen. Olisipa Sirkka ollut nyt näkemässä. Huokaisin raskaasti. Leena taputti minua olalle ja käski ryhdistäytyä.

2. JYRKI VAINONEN JA KIRJOITTAMISEN ILO

Esityskorokkeella oli puhujapöytä ja kirjoilla lastattu pöytä. Tilaisuuden avasi Leppämäen kirjastonjohtaja Liisa Eskola, joka avauspuheessaan kertoi, että päivän aikana pohtisimme luovuutta, erityisesti kirjoittamista, ja kenties saisimme vastauksen siihen, mitä kirjoittamisen ilo on. Toivoteltuaan meidät kaikki tervetulleiksi Liisa pyysi paikalle ensimmäinen alustajan, kirjailija, kääntäjä ja sanataiteen opettaja Jyrki Vainosen. Kohensin asentoani. Ehkä ei olisi hassumpaa jäädä kuuntelemaan, mitä sanottavaa hänellä on. Sen jälkeen kyllä häipyisin. Jos Leena ei lähtisi mukaani, kirjoittaisin Veikon ihastumaan jalkapallo-ottelun puoliajalla rehevään naiseen, joka myy kuumia makkaroita eikä pihtaile sinapin kanssa. Vainonen meni puhujapöytäön, Liisa istuutui kirja-pöydän taakse, sillä hän toimisi keskustelujen puheenjohtajana ja lukisi kirjallisuusnäytteitä päivän aiheista. Minua hämmästytti. Vainonen oli elävä kirjailija, Liisa luomani fiktiivinen henkilö, ja nyt he olivat mutkattomasti samassa ajassa ja paikassa. Vilkuilin vaivihkaa ympärilläni ja näin monia, jotka olivat nousseet haudasta päästäkseen tähän seminaariin. Mieheni oli oikeassa: minä todellakin elin virtuaalimaailmassa.

Vainonen kertoi puhuvansa päivän teeman mukaisesti kirjoittamisesta ja kirjoittamisen ilosta ja toivoi, että ihmiset osallistuisivat kommentein, kysymyksin ja huomautuksin jo hänen esityksensä aikana. Yleisö nyökytteli yhteistyöhaluisena, ja Leena vilkaisi minua kuin rohkaistakseen käyttämään tilaisuutta hyväkseni. Päätin pysyä vaiti.

Vainonen¹⁷ aloitti kertomalla kirjoittamisprosessista, jota hän pitää kaksivaiheisena. Aluksi on luomisvaihe, jolloin kirjoitetaan ensimmäisen kerran kokoon tarina, tarinan kaari. Tässä vaiheessa kannattaa vain kirjoittaa eikä sortua tekstin tarkkaan lukemiseen eikä sensurointiin, vaikka luomisvyöryssä tulisi kirjoittaneeksi sellaistaakin, mitä ei ole suunnitellut. Tämä vyöry johtuu Vainosen mukaan siitä, että tarina on jo valmiina, alitajunnassa padottuna, ja pääsee esiin, jos vain antaa luvan. Ja Vainonen itse on oppinut luvan antamaan, sillä novellien askeettisemmän kirjoittamisen jälkeen romaanit Mykkä jumala ja Perintö olivat tulleet nopeasti ja purskahduksena.

¹⁷ Vainonen 2005a

”Ja minulle ainakin se kirjoittamisen ilo liittyy nimenomaan tähän ensimmäiseen vaiheeseen. Ja kun kaikki tulee vyörynä, siihen liittyy voimakkaasti se, minkä minä miellän flow-kokemukseksi”, Vainonen sanoi. Leena pyysi puheenvuoron.

”Kuinka tarina voisi muka olla valmiina?”

Vainonen¹⁸ kertoi kirjoittamisen ”teoriansa” lähtevän siitä psykoanalyttisesta näkemyksestä, jonka mukaan ihmisessä on sekä tiedostamaton että tiedostettu, ja kaikki tarinat todellakin ovat siellä tiedostamattomassa valmiina. Leena rypisti otsaansa, mutta ei pyytänyt uutta puheenvuoroa. Tiedostamattoman mainitseminen sai kirjailija Laila Hirvisaaren¹⁹ kertomaan, että hänkin on viime vuosina oppinut käyttämään kirjoittamisessa alitajuntaa avukseen. Vilkaisimme Leenan kanssa toisiamme. Mietimme samaa: miten ihmeessä Hirvisaari olisi muka aiemmin kyennyt kirjoittamaan ilman alitajunnan apua?

Liisa ei antanut Vainosen vielä jatkaa vaan ehdotti, että Risto Vuorinen²⁰ selventäisi käsitteitä. Mies salin takaosassa nousi seisomaan ja kertoi, että ihmisen kokemusmaailma voi tiedostamisasteeltaan olla tietoista, esitietoista tai tiedostamatonta. Tietoista on kullakin hetkellä vain se, mihin tarkkaavaisuus kiinnitetään. Raja tietoisesta ja esitietoisesta välillä on liukuva; esitietoinenkin tulee tietoiseksi, kun siihen kiinnitetään huomiota. Sitten on vielä tiedostamaton, josta osa on tiedostettavissa olevaa, eli se on sellaista ainesta, joka voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön eli nostaa tietoisuuteen. Neutraali tiedostamaton on sellaista, mitä emme enää kykene saamaan tietoisuuteen, vaikka yrittäisimmekin. Lisäksi on dynaamisesti tiedostamaton, eli juuri se torjuttu sielunelämän alue, jonka keksimisestä yleensä kiitetään Sigmund Freudia.

Lauri Rauhala²¹ halusi kommentoida. Puheenvuoron saatuaan hän tähdensi, että tiedostamaton on ollut olemassa niin kauan kuin ihminenkin. Sen olemassaolon oivaltaminen on sitten ihan eri asia, mutta siinäkin on muistettava, että itämaisissa kulttuureissa tiedostamaton on tiedostettu paljon ennen kuin länsimaissa. Mainittakoon vaikkapa vain jooga, joka polveutuu ikivanhasta Vega-traditiosta. Sen pohjalta syntyneissä Upanisadeissa erotetaan neljä tietoisuusastetta: nukkuminen, unen näkemisen tila, valvetajunta ja ylitietoisuus (engl. superconsciousness). Nukkuminen ja unen näkemisen tila vastaavat meidän tiedostamatonta, mutta ylitietoisuudelle ei meillä

¹⁸ Vainonen 2005a

¹⁹ Alftan 2006

²⁰ Vuorinen 1984, 21, 22, 25–27

²¹ Rauhala 1984, 48–49

ole vastinetta. Jung kiljaisi väliin, että kollektiivinen tiedostamaton vastaa ylitietoisuutta, mutta Rauhala töksäytti, että se on Jungin oma käsitys, jota ei Hindu-psykologian piirissä ole hyväksytty.

Kiitettyään Rauhalaan tärkeästä kommentista Vuorinen²² palasi vielä terminologiaan. Hänen mukaansa tiedostamaton on yläkäsite, joka käsittää tiedostettavissa olevan, neutraalin ja dynaamisesti tiedostamattoman. Piilotajunnalla ja alitajunnalla sen sijaan tarkoitetaan yleensä dynaamisesti tiedostamatonta.

Jung²³ ei lannistunut äskeisestä tyrmäyksestä vaan pyysi taas puheenvuoron ja kertoi haluavansa tässä yhteydessä todeta lyhyesti kaksi asiaa. Ensinnäkin on hyvä muistaa, että vaikka osa asioista on painunut tiedostamattomaan, ne sieltä käsin vaikuttavat tietoiseen mieleen. Toinen tärkeä seikka on se, että piilotajunnassa ei ole vain sinne varastoitua ja hämärtyneitä ajatuksia, vaikutelmia ja kuvia, vaan siellä on myös tulevien tilanteiden ja ajatusten ituja ja sellaista aineistoa, mikä ei koskaan ole tietoista ollutkaan.

Jungin kommentti vahvisti käsitystäni siitä, että on täysin mahdollista ja luonnollista keksiä tarinoita ja henkilöitä itse. Useinhan oletetaan, että kirjoittaja käyttää todellisen elämän tapahtumia ja henkilöitä malleina. Itse en tunnista, että yhdelläkään luomallani henkilöllä tai tapahtumalla olisi esikuvaa todellisuudessa, mutta jostain syystä ihmiset eivät tunnu sitä uskovan. Itse näen mielikuvituksen samoin kuin Italo Calvino²⁴, jonka mukaan mielikuvituksesta löytyy sekä se, mitä ei ole ollut, ja se, mitä olisi voinut olla, siis mahdollisuuksia ja olettamuksia.

Liisa luki tähän väliin katkelman Erlend Loen²⁵ romaanista L.

Kaikki tiedostamaton on hyvää. Kim se kun kuljeskelee ympäriinsä ja häärrää omiaan, eikä aavistakaan, mikä häntä oikeastaan ohjaa ja minkälaisia mahdollisuuksia hänessä on. Samaan aikaan alitajunta työskentelee helvetinmoisella tahdilla. Riehuu ja raivaa. Lajittelee. Ja lopulta esiin pulpahtaa tunne, halu, jota hän seuraa tietämättä minkä takia. Luultavasti hän juuri sen takia onkin taiteilija.

Leenalla oli vielä yksi kysymys.

²² Vuorinen 1984, 28

²³ Jung 1964, 32, 37

²⁴ Calvino 1999, 95

²⁵ Loe 1999, 98–99

”Palaan vielä väitteeseen siitä, että kaikki tarinat ovat ihmisessä valmiina. Eikö siinä tapauksessa kuka tahansa voisi kirjoittaa menestysteoksen? Hakisi vain sieltä alitajunnastaan tarpeeksi hyvän tarinan ja laittaisi paperille.”

Yleisöä nauratti. Tunsin hienoista ylpeyttä Leenasta. Ehkä hänelle pitäisi kirjoittaa jokin älyllinen harrastus. Lukisiko hän filosofiaa? Ei, ei ainakaan Bergsonin Henkistä tarmoa enempää. Sen hän oli aikoinaan saanut rippilahjaksi vaikkapa kummisedältään, joka oli... ehkä kansakoulunopettaja?

Pähkäilyni keskeytyi, kun Vainonen²⁶ vastasi Leenalle kertomalla lapsesta, joka istuu tarinapadan äärellä sitä hämmentäen eikä edes ajattele, että pitäisi olla jossain muualla. Sitten lapsi kasvaa ja joko hänet vedetään tai hän itse lähtee kävelemään siitä padan ääreltä ja menee pahimmillaan niin pitkälle, ettei enää löydä takaisin.

”Ymmärrän”, Leena sanoi. ”Sinne tiedostamattoman tarinavarastoihin ei niin vain mennäkään, jos reitti on unohtunut.”

Näytelmäkirjailija Anna Krogerus²⁷ pyysi puheenvuoron ja kertoi, kuinka hän lapsena leikki paljon yksin ja rakensi erilaisia maailmoja. Lapselle se oli vielä mahdollista, mutta myöhemmin hän vaihtoi pilkan pelossa leikin tilalle kirjoittamisen, joka lohdutti ja piti kanavan auki sisäiseen.

”Olin runotyttö, päässäni elävä ihminen”, Krogerus naurahti.

Niin olin minäkin. Muistan vieläkin pellon päästä päähän ulottuvat taimirivit, auringon porottamassa pilvettömällä taivaalla, multapölyn tunkeutumassa silmiin ja sieraimiin. Ja siellä minä konttasin harvennuskuokka kädessä lantturivejä edestakaisin. Usein puhuin hiljaa itsekseni enkä huomannut muita, sillä olin mielikuvitukseni siivin lentänyt jonnekin kauas, itse luomaani maailmaan, jossa oli niin mukavaa ja jännittävää, että aika kulki nopeasti, ympäristö katosi ja tylsä työ eteni aivan kuin huomaamatta. Eikä se hiljainen puhe ollut jupinaa työn raskaudesta vaan uuden, syntymässä olevan tarinan henkilöiden repliikkejä, joiden oikeaa sävyä kokeilin ääneen. Vasta veljen närkästynyt huomautus yksikseen höpöttämisestä havahdutti minut lanttupellon todellisuuteen. En silloin kirjoittanut tarinoitani muistiin tai kertonut niitä kenellekään, mutta itselleni ne tuottivat suurta iloa ja viihdykettä ja auttoivat kestäämään arkisen elämän harmaimpia päiviä. Ehkä se vilkas kuvittelu, haaveilu, piti oman reittini tiedostamattomaan auki, sillä en muista elämänvaihetta, jolloin en olisi kuvitellut.

²⁶ Vainonen 2005a

²⁷ Vuori 2006

Leena Lander²⁸ kertoi, että ollessaan lapsena vailla kavereita hän kuvitteli heidät ja viihdytti itseään keksimällä tarinoita. Viisitoistavuotiaana hänen oli perheensä painostuksesta keskittyttävä koulunkäyntiin, mutta myöhemmin tarinat palasivat hänen elämäänsä, kun hän kohtasi tulevan miehensä ja alkoi kirjoittaa. Landerin teoksista tykkäävä Leena kuiskasi, miten mukavaa oli, että Lander oli viisitoistavuotiaaksi asti saanut sepittää ja lukea mielin määrin, joten reitti tarinapadalle oli pysynyt tuttuna. Liisa halusi lukea tähän väliin katkelman John Taylor Gatton²⁹ kirjoittamasta esseestä Koulua vastaan.

Kun olin seitsemän, valitin hänelle [isoisälle] eräänä iltapäivänä, että minulla on tylsää. Hän läimäisi minua päähän. Hän kertoi minulle, etten saisi valittaa samaa enää koskaan hänen läsnäollessaan. Jos minulla oli tylsää, se oli oma vikani eikä kenenkään muun. Oli minun oma velvollisuuteni viihdyttää ja valistaa itseäni. Ne ihmiset, jotka eivät tätä tienneet, olivat lapsellisia ihmisiä, joita piti kaikin tavoin välttää. Ainakin he olivat epäluotettavia.

Leena muistutti, ettei yksinolo liene välttämätöntä mielikuvituksen kehittymisessä. Hän itse vietti lapsuutensa suuressa sisarus- ja serkkuparvessa, missä yhtä lailla keksittiin uusia maailmoja. Teknistä luovuutta tutkinut tietokirjoittaja Kalevi Rantanen³⁰ vahvisti Leenan kokemuksen: ryhmän vuorovaikutus on tärkeää luovuudelle ja uusien ideoiden syntymiselle.

Anneli, Leppämäen päiväkodista eläkkeelle jäänyt lastentarhanopettaja kysyi Vainoselta, näkikö hän tämän ensimmäisen kirjoitusvaiheen ja lapsuuden leikkien välillä yhteyksiä. Vainonen³¹ myönsi sen epäröimättä: olkoonkin, että ilmaus saattoi olla kliseinen, mutta luomisvaiheen flow'ta ja iloa kokeva ihminen oli hänessä leikkivä lapsi. Claes Andersson³² kommentoi, että hänkin kokee luomisprosessin hyvässä vaiheessa, että lapsi hänessä herää.

”Pääsen yhteyteen sellaisten tunteitteni ja maailmojeni kanssa, joita en edes tiennyt itsessäni enää olevan.”

Sirpa Peltonen³³ ei nähnyt pelkästään positiivisena kirjoittajan pyrkimystä saada yhteys tiedostamattomaan ja mielikuvitus virtaamaan kontrolloimattomasti. Hänen mielestään psykyke on kovalla koetuksella, kun kirjailija kaivaa alkukantaisia ja

²⁸ Riekkö 2004

²⁹ Taylor Gatto 2004

³⁰ Rantanen 2003

³¹ Vainonen 2005a

³² Anderson 2002, 48

³³ Peltonen 2003, 15

koskettavia tuntemuksiaan ja vielä kirjoittamalla saattaa ne muiden luettavaksi. Liisa Veenkivi³⁴ muisteli Ritva Haavikon todenneen, että arkielämän ja ihmissuhteiden hoitaminen voi olla vaikeaa sille, joka elää lähellä arvaamatonta tiedostamatonta.

Koska yleisöltä ei tullut muita kommentteja tässä vaiheessa, Vainonen³⁵ pääsi kertomaan lisää omasta luomisprosessistaan. Kun tarinan kaari on koossa ja hän on pitänyt vähän paussiakin, hän muuttuu lukijaksi ja analyttiseksi aikuiseksi. Nyt ensimmäisen vaiheen vyörytys muuttuu tietoiseksi analysoinniksi ja askeettiseksi toiminnaksi. Tämä aikuisen ja lapsen kohtaaminen luomistyön jälkeen on välttämätöntä. Lapsi kirjoittaa vain itselleen, analyttinen, ankara ja kontrolloiva aikuinen tekee siitä julkaisukelpoista. Tosin romaanit ovat jo ensimmäisen luomisvaiheen jälkeen olleet huomattavasti julkaisukelpoisempia kuin novellit, joita Vainonen oli joutunut kirjoittamaan uudestaan moneen kertaan. Muutoksen syynä hän piti sitä, että on oppinut antautumaan tiedostamattomalle.

Psykoanalyttikko Tor-Björn Hägglund³⁶ kertoi näkemyksensä, että taideteos ilman kontrollia olisi kaoottista ja liian hallittu teos luotaantyöntävä. Luovuuden ja hallitsemisen on oltava yhtä aikaa läsnä, sitä edellyttää jo ihmismielen dualismi.

Pianisti Ralf Gothoni³⁷ tarttui dualismiin ja sanoi, että juuri dualistinen maailma on muusikoksi pyrkivän suurin ongelma, kun on olemassa sekä luova tila että sen vastapelurina kontrolli. Luovuuden voima on sisältä ulos, ja kontrolli puolestaan informoi ja antaa vaikutteita ulkoa sisälle. Syntymässä lapsi putoaa tähän dualismiin, ja hänellä on tie auki kumpaankin suuntaan. Valitettavasti kasvatus usein rikkoo tämän eheän kokonaisuuden, kun kontrolli saa määräysvallan.

Huomasin, että harmaahapsinen mies istui eturivissä ja nyökytteli hyväksyvästi. Hän näytti tutulta, mutta en nyt saanut nimeä mieleeni. Liisa kiitti kommentteista ja sanoi lukevansa tähän väliin katkelman Vainosen romaanista Perintö³⁸.

’Niin hyvä rouva. Taiteilija on yhtä kuin työnsä. Kaikki muu on yhdentekevää, merkityksetöntä. Siksi kieltäydyn julkisista esiintymisistä. Olen huomannut, että julkisuus pöyhittää ihmistä, ruokkii hänen turhamaisuuttaan. Mitä silloin käy käsityöläiselle? Naps, yhteys ajatusten ja käsien välillä katkeaa. Pää ei enää tiedä, mitä kädet tekevät, ja päinvastoin. Päätä eivät kiinnosta käsien puuhat. Siksi, hyvä rouva, käsityöläisen tulisikin julkisuudessa paisuttelun ja egon lihottamisen sijaan kasvattaa ja lujittaa luovaa minäänsä. Se on piilossa, piilossa tuolla’ – painoin

³⁴ Veenkivi 1990, 73

³⁵ Vainonen 2005a

³⁶ Hägglund 1984, 138

³⁷ Gothoni 1998, 19, 20, 156–157

³⁸ Vainonen 2005b, 213

sormella rintalastaa – ’tuolla sisällä. Kun tuo piileskelevä, luova minä, joka vähät välittää huomiosta ja palvonnasta, on riittävän vahva ja ihminen osaa sitä arvostaa, kuunnella ja kunnioittaa, hän ymmärtää, että käsittäminen on koskettamista – ja se taas vaatii pään ja käden yhteistyötä.’

Vainonen³⁹ kertoi, että hän nimittää luovaa lasta minäksi ja analyttistä aikuista, minuuden kontrolloivaa voimaa, egoksi. Yleisöstä kuuluvan vaimean nurinan hän vaiensi sanomalla, ettei käytä termejä oikeaoppisesti vaan yrittää luoda jotain omaa. Tärkeää olisi, että ihmisen rajallinen energia jakaantuisi minälle ja egolle oikeassa suhteessa kirjoittamisprosessin eri vaiheissa. Kun ollaan luovassa vaiheessa, energiaa pitää antaa minälle.

”Pirulauta se täytyy saada se leikki siihen paperille!”

Yleisön joukosta kysyttiin, että jos luomisvaihe on iloa ja flow’ta, onko analyttisen aikuisen toiminta sitten ankeaa ja ilotonta. Vainonen⁴⁰ kielsi sellaisen tulkinnan. Vaikka kontrolloiva aikuinen on perussävyltään ankara ja analyttinen, niin kyllä hän osaa iloita siitä, mitä lapsi on saanut aikaan. Toisessa vaiheessa on myös paljon kieleen liittyvää iloa. Kun viilaa virkkeitä ja sanomisen tapaa, voi iloita huomattaessaan, että näin tämä toimii paremmin. Itse asiassa toisen vaiheen ilo on nimenomaan kielellistä iloa, vaikka se onkin sen aikuisen työtä. Aaro Hellaakoskella⁴¹ oli samanlaisia kokemuksia lopputaonnaksi nimittämästään viimeistelyvaiheesta.

”Silkka tekemisen riemu ja osaamisen ilo saattaa johdatella löytämään yhä uusia parannuksia, kunnes käsittää, että kyllä se juttu nyt on valettu ja hakattu ja sahattu ja moukaroitu ja vasaroitu ja viilattu ja valmis”, hän elävästi kuvasi runoilijan työtään.

Anneli pyysi puheenvuoron. Hän sanoi olevansa vasta aloitteleva kirjoittaja mutta haluavansa tuoda esiin myös sen ilon, mitä yhteys lukijoihin tuottaa jo kirjoittamisprosessin aikana. Kirjoittaessaan oman elämänsä vaiheista lapsilleen ja lastenlapsilleen hän on itse välillä oikein hykerrellyt tajutessaan, että pian he saavat tietää kaikista niistä hauskoista jutuista, joihin äiti ja isoäiti on elämänsä vaiheilla joutunut. Oiva huokaisi. Vainosellakin oli kokemuksia siitä, miten lukija on kirjoittamisprosessissa mukana.

”Mä muistan kun mä kirjoitin Tutkimusmatkailija-novellia, kun mä keksin idean, että panen äijän sinne naisen reiteen, silloin mulle tuli, että vau, varmaan monia

³⁹ Vainonen 2005a

⁴⁰ Vainonen 2005a

⁴¹ Hellaakoski 1964, 89

naurattaa”, Vainonen⁴² naurahti ja arveli pohdiskelevansa ehkä tavallistakin enemmän sitä, miten lukija jonkun kohdan ymmärtää. Ei hän kuitenkaan pyri miellyttämään, vaan miettii, mitä lukijan alitajunnassa mahtaa tapahtua, sillä hänen pyrkimyksensä on, että kirjailijan ja lukijan alitajunnat kohtaisivat.

Olof Lagercrantz⁴³ puuskahti, että Marcel Proustin ja James Joycen kaltaiset kirjailijat ovat unohtaneet lukijan osuuden luomistyössä ja kuluttavat itse kaiken hapen, jolloin lukija tukehtuu yrittäessään lukea heidän teoksiaan. Ronald Barthes⁴⁴ näki asian toisin ja muistutti, ettei kukaan lue Proustia sana sanalta, vaan lukemisen mielihyvä syntyy luetun ja lukematta jätetyn välisestä rytmistä.

"Se, mistä kertomuksessa pidän, ei siis suoranaisesti ole sen sisältö, tai edes sen rakenne, vaan pikemminkin ne naarmut, jotka teen sen kauniiseen pintaan: juoksen, hyppään yli, kohotan pääni, painun taas sukelluksiin", Barthes⁴⁵ tuumaili ja opasti kahdenlaiseen lukemistapaan: vanhoja tekstejä kannattaa ikävystymisen välttämiseksi lukea nopeasti ja ahmien, uudempia sana sanalta ja hitaasti pureskellen.

Jotkut paheksuivat ajatusta lukematta jättämisestä. Liisa kysyi, eivätkö he muka koskaan hyppää pitkien maisemakuvausten yli päästäkseen tarinassa eteenpäin. Kuului myöntävää mutinaa mutta myös valittelua siitä, että lukijat sillä tavalla mitätöivät kirjailijan. Blanchot⁴⁶ huomautti, että sitähan lukeminen on: kirjailijan poistamista ja kirjan tekemistä kirjoitetuksi. Silloin teos ei enää viittaa tekijäänsä, vaan on olemassa ja aukeaa itse itselleen.

"Ehkä joidenkin kohtien lukematta jättäminen on yhtä luonnollista kuin se, että kirjailija valikoi sen, mitä kertoo ja mitä jättää kertomatta, tekee aukkoja lukijaa varten", Liisa sanoi. Oiva arveli, että taitavat kirjoittaminen ja lukeminen olla saman toiminnan kaksi puolta. Ei ole toista ilman toista. Olin samaa mieltä. Vaikka en kirjoitusprosessin aikana tietoisesti tulevia lukijoita ajattelisikaan, kirjoittamisen mielekkyys on siinä mahdollisuudessa, että joku joskus lukee.

"Mutta enhän vielä tiedä, jaksavatko lapset edes lukea tarinoitani, vaikka itse olen niitä niin innoissani kirjoittanut", Anneli huokaisi.

⁴² Vainonen 2005a

⁴³ Lagercrantz 1986, 8

⁴⁴ Barthes 1993, 19–20

⁴⁵ Barthes 1993, 20–21

⁴⁶ Blanchot 2003, 164, 172

Roland Barthesin⁴⁷ mielestä lukija lukee mielihyvin, jos teksti on kirjoitettu mielihyvää tuntien. Ei kuitenkaan pidä luulla kirjoittajan mielihyvää kirjoittamisen helppoudeksi, vaan kyllä siinä voi olla myös vaikerointia. Lukijan kannalta mielihyvän teksti ei kuitenkaan synny pelkästä kirjoittamisen tarpeesta vaan pitää kirjoittaa hulluudesta käsin, jotta tekstissä on lukijoiden viettelemiseksi tarpeellista neuroosia. Ja säröilyä! Sitä pitää tekstissä olla, Barthes vielä huudahti. Anneli näytti ensin hiukan kummastuneelta, kunnes äkkiä hänen kasvoilleen nousi oivalluksen ilo. Hän kiitti Barthesia ja tunnusti, että jokin lukko avautui.

Liisa kysyi, halusiko joku vielä kommentoida Vainosen alustusta. Paikalla olevat kirjailijat alkoivat kilvan kertoa, että heidänkin kirjoittamisprosessinsa on kaksivaiheinen samaan tapaan kuin Vainosella. Kingillä⁴⁸ oli vaiheille nimet ovi kiinni ja ovi auki. Antti Tuuri⁴⁹ naurahti, että hänen alitajuntansa välivaraston koko lienee kymmenen sivua, sillä sen verran hän kykenee ensimmäisellä kerralla päivässä kirjoittamaan. Toinen kirjoituskerta sujuu rivakasti viidentoista sivun päivävauhtia, koska hänen ei silloin enää tarvitse kiskoa tarinaa alitajunnasta. Vainosen⁵⁰ mielestä muiden kirjoittajien samankaltaiset kokemukset tekevät hänen ”teoriastaan” vain painavamman, sillä jos se olisi vain hänen juttunsa, niin eihän sillä sitten olisi mitään väliä.

Leena pyysi puheenvuoron.

”Minä en nyt oikein ymmärrä teitä kirjailijoita, kun te puhutte kahdesta vaiheesta aivan kuin ne olisivat jotenkin erillään toisistaan. Miksi ette kirjoita kuten Ralf soittaa pianoa? Luova tila ja kontrolli yhtä aikaa läsnä.”

Takanamme joku arveli, ettei rouva tainnut ymmärtää kirjoittamisen ja soittamisen eroa. Leena kääntyi puhujan puoleen ja pyysi tätä sen eron kertomaan, mutta puhuja vain hymyili vaivautuneena ja vajosi tuoliinsa. Leena tarkensi ihmettelevänsä Vainosen ajatusta siitä, että ensimmäisessä luomisvaiheessa tulee sitä julkaisukelpoisempaa tekstiä mitä rohkeammin kirjoittaja uskaltaa heittäytyä alitajunnan pauloihin. Jospa asia onkin päinvastoin, eli kontrollia on mukana enemmän. Ei tietenkään sellaista, joka sensuroisi ajatuksia ja sisältöä, vaan sellaista, joka valvoisi muotoa.

⁴⁷ Barthes 1993, 11–12

⁴⁸ King 2000, 196

⁴⁹ Tuuri 2004, 134, 137

⁵⁰ Vainonen 2005a

”Siis ammattitaitosi on kasvanut niin, että kykenet kirjoittamaan kontrolloidumpaa eli valmiimpaa tekstiä”, Leena ehdotti. Kaikki kuuntelivat hiiskumatta Vainosen⁵¹ vastausta:

”Niin, kai asian voisi sanoa myös niin, että luovan minän ja egon välinen yhteistyö on parantunut: energia, jonka avulla ne toimivat, ei enää ohjaudu eri suuntiin niin kuin alussa, vaan neuvottelujen seurauksena samaan suuntaan, kohti yhteistä tavoitetta, joka on mahdollisimman valmis teksti.”

”Juuri tuota minä tarkoitin, luovan tilan ja kontrollin on mahdollista elää myös tiiviisti yhdessä, rinnakkain eikä vain perätysten”, Leena sanoi topakasti. Tajusin, että romaanissa rakastuminen on sekä Veikolle että Leenalle luova tila, kaoottinenkin, mutta jokin järki pakottaa etenemään hitaammin, välillä jopa vetäytymään tunteiden vastaisesti etäämmälle. Jännitteet vain kasvaisivat, jos vuoroin olisi toinen tunteen vallassa ja toinen järkeilisi. Mutta tiedostamattomalla tasolla heillä olisi yhteinen päämäärä – saada toinen toisensa.

Gothoni ehdotti, että jos sopii, hän voisi hiukan vielä selventää käsityksiään luovasta tilasta ja kontrollista, koska ne kuitenkin tuntuivat olevan keskeisiä asioita luovuudessa. Liisa vilkaisi kelloa ja antoi Gothonille luvan jatkaa.

”Kontrolli on henkilökohtainen maailmankuvan laatu ja sen muodostamisen tapa. Musiikissa kontrolli on kaikki se jonka tiedämme ja hallitsemme ja jonka osaamme halutessamme toistaa”, Gothoni⁵² sanoi. ”Läsnäoloamme tässä todellisuudessa ja sen vaikutusta meissä kutsun luovaksi tilaksi. Se voi ilmetä ekstaasinomaisena, villinä tuntemuksena, mutta myös rauhallisena voimana.”

Gothoni⁵³ halusi vielä jatkaa ja alkoi esitellä kontrollin ja luovan tilan ilmentymiä. Kontrolli voi hänen mukaansa olla fyysistä (oman fyysisen olemuksen tiedostaminen ja kontrollointi), psykofyysistä (psykofyysisten totuuksien periksiantaminen) tai maagista (luova kyky muuttaa kontrollin alaista maailmaa). Vastaavasti luovuus voi olla valjastamatonta (musiikki kuumeista ja kaoottista), ilmaisevaa (musiikki tasapainoista mutta ei kovin mielenkiintoista) tai dynaamista (soittaja pääsee sekä ekstaasin että kontrollin äärirajoille).

”Jos dynaaminen luovuus, ekstaasi, asuu maagisessa kontrollissa, saapuu muusikko päämääräänsä luovana ihmisenä ja on muuttunut musiikin lainalaisuuksien ja

⁵¹ Jyrki Vainonen, henkilökohtainen tiedonanto 20.9.2006

⁵² Gothoni 1998, 186

⁵³ Gothoni 1998, 186–188

voimien välittäjäksi”, Gothoni⁵⁴ totesi lopuksi. Salissa oltiin vaitonaisia, kun kaikki pohtivat kuultua. Muusikon kohdalle voitaisiin tietenkin vaihtaa kirjailija, mutta minkä lainalaisuuksien ja voimien välittäjä hän silloin olisi? Tarinoita tuottavan alitajuntansa? Kollektiivisen tiedostamattoman? Maailmankaikkeuden? Ja jos soittaja kykenee pitämään luovan tilan ja kontrollin yhtä aikaa ja tasapainoisesti läsnä, miksei sitten kirjailija?

Yleisön joukosta lensi happamia kommentteja, joiden mukaan välittäjänä olemisen tunne kuuluu vain romanttiseen kirjailijakuvaan eikä moisesta hölynpölystä pitäisi edes puhua nykyaikana. Kommentoijien mielestä kirjoittaminen on vaativaa työtä eikä passiivista vastaanottoa. Gothoni⁵⁵ kielsi puhuneensa mitään passiivisuudesta; välittäjänä oleminen tarkoittaa tiettyä henkistä tilaa, se vaatii valppautta ja aktiivisuutta ja tuottaa muusikolle mitä suurinta onnea.

Mika Waltari⁵⁶ tunnusti, että kyllä hänelle tuli usein tunne välittäjänä olemisesta. Vanhemmiten moinen ajatus alkoi väistyä ja selitykseksi riitti oman salatajunnan valtavuus. Hellaakoski⁵⁷ kertoi siitä nöyryydestä, jota runon monisalaisuus aiheutti: jospa hän itse olikin vain näennäinen tekijä, suurempien mahtien välikappale.

Liisa kysyi yleisöltä kokemuksia luovuuden ja kontrollin olemassaolosta ja toiminnasta. Ehkä Gothonin käyttämä termistö oli mykistänyt kaikki, sillä kukaan ei hetkeen uskaltanut sanoa mitään. En itsekään ollut vielä valmis kommentoimaan, sillä aavistelin asian tärkeäksi ja siksi pidemmän mietiskelyn arvoiseksi. Hellaakoski⁵⁸ rohkeni kertoa oman näkemyksensä.

”Runoileminen on kuin ryteikköisen metsän läpi kiitämistä, villin, nimettömän ja satulattoman hevosen selässä. Pään on totisesti oltava selvänä silloin. Joka hetki saa varoa tipahtavansa tai paukahtavansa päin puuta. – Toisaalta ratsun on vapaasti saatava potkia kaikki mutkansa ja oikkunsa. Toisaalta on kyettävä se palauttamaan harhateiltä ja silmänräpäyksessä sujauttamaan siitä oikeasta rakosesta, jonka vain aavistus keksii. On oltava samalla kertaa äärimmäisen vapaa ja äärimmäisen hallittu. On kaiken lopuksi keksittävä puolittain tuntemattomissa kajasteleva päämäärä ja pysähdyttävä tajuamaan se silloin, kun se äkkiarvaamatta välähtää esiin.”

⁵⁴ Gothoni 1998, 190

⁵⁵ Gothoni 1998, 215–216, 268

⁵⁶ Haavikko 1976, 252

⁵⁷ Hellaakoski 1964, 127, 129

⁵⁸ Hellaakoski 1964, 51–52

”Se oli kauniisti kuvattu”, Liisa totesi ja kysyi, haluaako joku vielä kommentoida vai menemmekö kahville. Yleisö vastasi jaloillaan.

Katselin kahviotilan suurista ikkunoista ulos puistoon, missä keinut roikkuiivat tyhjinä. Tunsin taas kummallista houkutusta mennä keinumaan, mutta torjuin moisen ajatuksen ja liityin kahvijonon jatkoksi. Astiat kilahtelivat, puheenporina yltyi ja sieltä täältä kuului naurunremahduksia, mutta nurkkapöydässä istui nainen, joka hälinästä huolimatta keskittyi kirjoittamiseen. Käsi liikkui herkeämättä ja kirjoittaminen keskeytyi vain silloin, kun nainen käänsi lehtiönsä sivua. Tunnistin, että hän oli Julia Cameron⁵⁹, amerikkalainen kirjailija ja kouluttaja, joka monen muun tavoin opeissaan korostaa sitä, että luovuuden herättämiseksi ja ylläpitämiseksi kirjoittajan on siirrettävä kontrolli syrjään ja annettava kynän kulkea vaivattomasti. Aamutkin pitäisi aloittaa kirjoittamalla monta sivua sitä, mitä päähän pälkähtää. Olen useammankin kerran kokeillut aamusivuja, mutta en ole tuntenut kirjoittamisen iloa vaan lähinnä olen turhautunut. Tajunnanvirran kirjoittaminen ei ole minusta pidemmän päälle hauskaa, vaan nautin enemmän, jos minulla on päämäärä: essee, näytelmä, novelli tai vaikkapa Leenan ja Veikon tarina. Mitä siitä, jos kirjoittaminen joskus pysähtyy vaikeaan kohtaan; sitä suurempi on ilo, kun sen pystyy ratkaisemaan. Kirjoittaminen on sitä paitsi hankala menetelmä tarinapadalle suunnistamisessa, sillä ajatukseni kulkevat aina kynää nopeammin. Kun kirjoitan, joudun jarruttelemaan mielikuvitustani! Käveleminen, autoilu, saunominen, puutarhanhoito ja muut arkiset puuhut sopivat minun luovuuteni elvyttämiseen paremmin. Kävellessäni minä olen Leenan ja Veikonkin luonut... vai pitäisikö sanoa kohdannut?

Jonon hiljaa edetessä Leena tunnusti minulle, ettei hän vielääkään kyennyt ymmärtämään ajatusta valmiista tarinasta. Aivan kuin jossain olisi jo päätetty, miten hänen ja Veikon kävisi. Kammottava ajatus. Kielsin ottamasta asiaa liian kirjaimellisesti ja palautin hänen mieleensä jutun pienestä pojasta, joka seuraa, kun isä vuolee puusta lusikkaa. Kun se vihdoinkin valmistuu, poika kysyy, mistä isä tiesi, että puupalan sisällä oli lusikka.

”Ja juuri sen takia mukana on oltava myös kontrollia, muutenhan se menisi pelkäksi vuoleskeluksi, eikö niin?” Leena kysyi. Vakuutin, että kirjoittamisessa on aina myös kontrollia, jo pelkästään muutoseikat ja tarinan ymmärrettävyys vaativat sitä,

⁵⁹ Ks. esim. Cameron 2004

mutta kuten Vainonen mainitsi, luovuuden ja kontrollin on oltava oikeassa suhteessa ja tähdittävä samaan päämäärään. Muistutin myös siitä, ettei kirjoittamisprosessi suinkaan ala siinä vaiheessa, kun ruvetaan naputtelemaan konetta. Jo ennen ensimmäistäkään lausetta alitajunta on tehnyt ison urakan tarinan kimpussa. Itselleni se kontrollista vapaa vaihe tapahtuu pääosin ennen fyysistä kirjoittamista.

Kirjailija Ursula K. Le Guin⁶⁰ oli kuunnellut jutusteluamme ja kertoi, että kirjoittajan on uskottava itseensä, tarinaan ja lukijaan. Tarinaan uskomisen kannalta hyvin tärkeä on ennen kirjoittamista tapahtuva lähestymisvaihe, jolloin kirjoittaja enemmän tai vähemmän tietoisesti miettii tarinaa, sen tapahtumia ja hahmoja. Tämä vaihe voi kestää hyvinkin pitkään, jopa vuosia, eikä sitä kannata nopeuttaa. Ennen pitkää tulee sitten hetki, jolloin tarina selkiytyy mielessä niin, että sitä voi alkaa kirjoittaa.

"Aivan. Ja minulle se hetki tarkoittaa sitä, että kaipaen jo kontrollia eli haluan laittaa kaoottisen mielikuvien virran järjestykseen", minä tuumin. Tosin tarinan selkiytyminen ei tarkoita sitä, että suunnittelisin sen päässäni valmiiksi. Ei sinne päinkään. Kirjoittaminen lähtee liikkeelle pienestä yksityiskohdasta, ja alku on aina kaaosta, hapuilua ja haparointia, kunnes henkilöt tulevat niin tutuiksi, että alkavat itse syöttää tarinaa. Usein tuleekin sellainen tunne, että he kirjoittavat sitä yhtä paljon kuin minä.

"Eikä se ole pelkkä tunne", Leena tokaisi.

Edelläni kulkenut Oiva kääntyi puoleeni ja kysyi, enkö sitten uskonut Vainosen ja muiden kuvaamaan kaksivaiheiseen kirjoittamiseen: luova vaihe ja kontrollivaihe. Uskoin toki. Olen jopa opettanut sitä kirjoittajaryhmissä, ja ensimmäiset näytelmäni kirjoitin sillä tavalla. Viime vuosina kirjoittamiseni on kuitenkin muuttunut, ja nykyään nautin enemmän tarinan hitaammasta kehkeytymisestä kuin nopeista purskahduksista. Tietysti kirjoittamiseni on välillä enemmän uutta luovaa, välillä kontrollin kyllästävä, mutta siinä missä toiset pyrkivät luovassa vaiheessa saamaan aikaan koko tarinan, minulle riittää yksi luku tai vieläkin lyhyempi jakso. Sen jälkeen voin hioa tekstiä ja samalla kuulostella, miten tarina voisi jatkua, mutta en koe sitäkään lainkaan epäluovana vaiheena, koska tarina muhii ja kasvaa koko ajan tiedostamattomassani.

"Näistä Veikko pitäisi!" Leena huudahti nähdessään tarjolle nostetut tuoreet korvapuustit. Veikko on siis herkkusuu, pidetäänpä mielessä.

⁶⁰ Le Guin 2004, 223, 226–227

3. TARVITSEEKO KIRJAILIJA MIELIKUVITUSTA?

Löysimme vapaat paikat pitkästä pöydästä. Sekoittelin kahvia ja vilkaisin pöydälle jätettyä sanomalehteä, josta silmiini osui otsikko ”Tuntoaisti virittää mielikuvitusta”⁶¹. Jutussa sanataideopettaja Pia Niskanen kertoi, että lasten ja aikuisten opettaminen poikkeaa eniten siinä, että aikuisten kanssa keskitytään tekstien muokkaamiseen ja lasten kanssa ideointiprosessiin. Mietin, onko kirjoittamisen opetuksessakin pakko pitää luovuus ja kontrolli niin erillisinä. Lapset saavat olla luovia, aikuisten pitää tehdä tulosta eli valmiita tekstejä. Vai onko kyse siitä, että aikuiset itse odottavat tuloksia eli valmiita tekstejä ja kirjoittamistaitojen kehittymistä? Näytin juttua Leenalle ja kysyin hänen mielipidettään.

”Varmasti mukavaa lapsille, jotka muutenkin ovat vielä tarinapadan äärellä, mutta ei tuolla tavalla aikuisten luovuutta ja kirjoittamisen iloa edistetä”, Leena arveli. Hän myös ihmetteli, miksi niin usein oletetaan, että aikuisten on elämäkokemuksensa takia helpompi tuottaa tekstiä, jota sitten voidaan käydä muokkaamaan. Mikään elämä ei riitä, jos ei ole mielikuvitusta tai jos on joskus ollutkin, se on kontrollipainotteisessa elämässä mennyt epäviireeseen. Edes omasta elämästä ei pysty kirjoittamaan, jos mielikuvitus on näivettynyt eikä sen avulla voi palauttaa mieleen piilotajuntaan painuneita asioita.

Pöydässä istuva Risto Ahti⁶² avaisi sanaisen arkkunsa:

”Minkä ihminen on nähnyt, se hänen on Mielikuvituksella palautettava muistiinsa yksityiskohtia myöten. Minkä ihminen on kuullut, se on hänen työllä muistiinkirjoitettava. Minkä ihminen on ihollaan tuntenut, minkä hän on haistanut, se hänen on työllä ja harjoituksella takaisin muististaan käyttöönsä hankittava.”

Pöydässämme muutamia kirjailijoita ärsytti tällainen keskustelu; heidän mielestään mielikuvituksella on vain vähän jos lainkaan merkitystä kirjoitustyössä⁶³. Kari Hotakainen⁶⁴ vetäisi kahvit väärään kurkkuun, yski hetken ja sanoi, että mielikuvitushan on keskittymiskyvyn ohella kirjailijan tärkein ominaisuus. Hän sai heti runsaasti kannatusta; mielikuvitus on useimpien mielestä kirjoitustyön merkittävä instrumentti⁶⁵. Merkittävä instrumentti? Minun mielestäni mielikuvitus ei ole mikään

⁶¹ Roukala 2006

⁶² Ahti 2005, 17

⁶³ Haapaniemi & Kuusela 1989, 51

⁶⁴ Turenus 2006

⁶⁵ Haapaniemi & Kuusela 1989, 51

väline vaan kirjoittamisen syvin olemus. En kuitenkaan kehdannut lausua niin mahtipontista ajatusta ammattikirjailijoiden joukossa.

Mielikuvitusta hetki sitten vähätelleet kirjailijat lähtivät jupisten pihalle, jolloin näyttelijä Simo Routarinne⁶⁶ mahtui seuraamme ja kertoi, että meillä kaikilla on mielikuviutus, jota yleensä käytämme aivan mutkattomasti. Vasta jos alamme luulla, että ideoiden pitää olla hyviä tai hauskoja, kuvittelu käy vaikeaksi.

”Kaikki empiminen idean edessä on ideaa loukkaavaa. Idea ei pälkähä koskaan sellaiseen päähän, joka ei sitä voisi perille viedä”, Risto Ahti⁶⁷ sanoi.

”Elääkö kirjailija vauhkoissa kuvitelmissa, joiden näkyjä hän koettaa parhaansa mukaan jäljentää paperille?” Haapaniemi ja Kuusela⁶⁸ tiedustelivat. Minua hämmästytti heidän asenteensa. Aivan kuin heillä ei olisi ollut minkäänlaista käsitystä luomistyön todellisesta luonteesta. Olivatko he edes tosissaan vai huvikseenko heittelivät ikivanhoja kliseitä? Puhe vauhkojen kuvien jäljentämisestä viittasi joka tapauksessa enemmän psyykkiseen ongelmiin kuin kirjoittamiseen. Kirjailijoiden vastauksista sain sen käsityksen, että he käyttävät mielikuvitustaan kurinalaisesti hyväkseen. Useat kertoivat pistävänsä sille suitset suuhun ja jotkut jopa väittivät ohjastavansa mielikuvitustaan tiukasti.⁶⁹ Niin minäkin vastaisin, jos minulta kysyttäisiin vauhkojen kuvien jäljentämisestä.

”Puhutteko te nyt luomistyöstä lainkaan?” Leena hämmästeli. ”Vai onko vain niin pelottavaa mennä sinne oman alitajunnan syövereihin, että on pidettävä älyn jarru päällä?”

Kirjailijat vilkuilivat toisiaan, kunnes Tiina Pystynen⁷⁰ rohkaistui kertomaan, kuinka hänelle kävi.

”Ymmärtääkseni mitä pelkäsin, ryhdyin kirjoittamaan Totuusharjoitelmiani. Pakottaessani itseni kirjoittamaan tulin kuitenkin purkaneeksi omia suojarakenteitani. Haurastuin. Jäin yksin häpeän kanssa. Pelot velloivat ympärilläni. Olin päästänyt irti jotakin sellaista, mitä en hallinnutkaan. Aloin saada paniikkikohtauksia, jännittää ihmisiä, tilanteita, julkisia paikkoja. Olin avannut luukut alitajuntaan, mutta en osannut sulkea niitä. Oma ruumis ja kaikki se, mitä kutsuttiin naiseksi, ryöstäytyi hallinnasta ja vyöryi kimppuuni. Oli pakko lähteä hakemaan apua. Onneksi pääsin terapiaan.”

⁶⁶ Routarinne 2004, 112

⁶⁷ Ahti 2005, 131

⁶⁸ Haapaniemi & Kuusela 1989, 50

⁶⁹ Haapaniemi & Kuusela 1989, 5–52

⁷⁰ Pystynen 2004, 90

Bret Easton Ellis⁷¹ kertoi kokeneensa aivan päinvastaista: kirjoittamalla hän oli päässyt eroon epätydyttävästä elämäntavasta, isätraumasta ja pakkomielteistä.

“Romaanin kirjoittaminen vastaa kolmen vuoden terapiahoitoa”, Ellis tunnusti.

Leena naurahti, että kirjoittaminen siis tekee terveeksi tai hulluksi riippuen siitä, mikä on kirjoittajan lähtötilanne. Meitä ei ihmeemmin naurattanut. Leenakin vakavoitui ja kääntyi Pystysen puoleen.

”Ehkä ongelmasi johtuivat siitä, että pakotit itsesi kirjoittamaan eli teit sellaista, mihin et ollut valmis. Luovuudessa pitäisi kai osata myös kuunnella ja hoitaa itseä eikä luulla, että sieltä alitajunnasta voi kiskoa mitä tahansa koska tahansa”, Leena arveli.

”On opittava odottamaan ja hyväksymään, että kaikkia aikatauluja ei voi itse määrätä, monet asiat edistyvät omien lakiensa mukaan”, Antti Tuuri⁷² tuumasi.

Stephen King⁷³ antoi käytännön miehenä ohjeita, miten kirjailija saa mielikuvituksen käyttöönsä. Hän vertasi mielikuvitusta luovaan uneen ja sanoi, että meidän pitäisi valmistautua mielikuvituksen tuottamiin valveuniin aivan samoin kun me järjestämme yönelle rauhallisen paikan ja säännölliset ajat ja vieläpä valmistaudumme unennäköön tietyin rituaalein. Mielikuvitusta varten tarvitaan siis vain säännölliset työajat, rauhallinen työhuone ja konkreettinen tavoite. Sitten vain kirjoittamaan ja kas, ennemmin tai myöhemmin muusa ilmestyy paikalle.

Nyt paikalle ilmestyi Liisa kertomaan, että seminaari jatkuisi.

⁷¹ Papinniemi 2005

⁷² Tuuri 2004, 128

⁷³ King 2000, 146

4. HUIPPUKOKEMUKSET

Kun palasimme auditorioon ja odottelimme tilaisuuden jatkumista, Leena kysyi, oliko minulla vielä kiire kotiin. Myönsin, että kaikki tähän mennessä esiin tullut oli ollut niin mielenkiintoista, että kuuntelisin jatkoakin mielelläni. Myös oman kirjoittamisprosessini kannalta oli ollut hedelmällistä poistua työpöydän äärestä, joten Leenan ei tarvinnut tuntea huonoa omaatuntoa, vaikka oli minut seminaariin houkutellut.

"Tiesin, että tarvitsit juuri tätä", Leena sanoi.

Liisa avasi uuden aiheen kertomalla, että Abraham Maslow'n⁷⁴ mukaan itseään toteuttavilla ihmisillä on myös kyky saavuttaa toiminnoissaan psyykkinen huippukokemus, *peak-experience*. Se on suuren hurmoksen tunne, jolloin ihminen kokee samaan aikaan olevansa sekä kaikkivaltias että avuttomana suurempien voimien armoilla, menettää ajan- ja paikantajun ja lopulta tajuaa, että jotain tärkeää ja arvokasta on tapahtunut. Claes Andersson⁷⁵ tiesi kertoa, millaisesta elämyksestä on kyse.

"Mieliala on korkealla, joskus hyvinkin kaukana arjen hankaluuksista ja vastoinkäymisistä. Sanat tulevat luokseni kuin uteliaat, värikkäät linnut ja lähtevät lentoon juuri niin kuin itse toivon ja käsken. Kokemus on sukua, paitsi rakastumiselle, myös uskonnollisen armon tai valaistumisen kokemukselle."

"Myös Mihaly Csikszentmihalyi on tutkinut huippukokemusta ja käyttää siitä termiä *flow*, joka tarkoittaa virtaa tai virtaamista", Liisa kertoi.

"Eikö Csikszentmihalyi olekaan keksinyt flow'ta?" joku ihmetteli

"Eiköhän hänen asemansa flow'n suhteen on sama kuin Freudin alitajunnan suhteen. Csikszentmihalyi on keskeinen tutkija ja flow'n tunnetuksi tekijä, mutta virtaus-ilmiö on tietysti ollut olemassa ja tutkimuksen kohteenakin jo paljon ennen häntä", Liisa vastasi. Nina Karlsson⁷⁶ kertoi tehneensä pro gradu -tutkielmansa työn ilosta ja saaneensa sen käsityksen, että termin on luonut Daniel Goleman. Liisa ei ymmärtänyt, kuinka Karlsson oli niin väärin asian käsittänyt, sillä kyllä Goleman kertoo täysin avoimesti, kuka on flow-termin takana, eikä yritä ottaa kunniaa itselleen.

Anneli kysyi hiukan hämmentyneenä, mitä tavoiteltavaa on tilassa, jossa ihminen on virran vietävänä. Eikö ihmisen pitäisi aina pystyä hallitsemaan itsensä? Liisa

⁷⁴ Maslow 1970, 137–138

⁷⁵ Andersson 2002, 45

⁷⁶ Karlsson 2002, 16–17

täsmensi, ettei tarkoittanutkaan, että ihminen olisi flow'n aikana ajopuuna virrassa, vaan kuten Csikszentmihalyi⁷⁷ asian ilmaisee, flow'n aikana psyykkinen energia virtaa ihmisessä kuin itsestään.

”Mutta annetaanpa hänen itse kertoa, mitä se flow oikein on”, Liisa sanoi ja toivotti Mihaly Csikszentmihalyin tervetulleeksi Leppämäkeen. Csikszentmihalyi⁷⁸ asteli puhujapöytänsä, tervehti kuulijoita ja meni suoraan asiaan kertomalla, että flow on psyykkisen eheyden tila, joka syntyy silloin, kun ihminen kykenee kohdistamaan tarkkaavaisuutensa tavoitteiden saavuttamiseen eikä mikään uhkaa tietoisuuden järjestystä. Sen vastakohta on psyykkinen epäjärjestys, entropia, joka voi ilmetä esimerkiksi kipuna, pelkona, vihana, ahdistuksena tai mustasukkaisuutena, kun tietoisuutemme on päässyt informaatiota, joka on ristiriidassa tavoitteidemme kanssa. Tällöin ihminen ei kykene hallitsemaan sitä, mihin tarkkaavaisuus suuntautuu, mistä seuraa psyykkisen elämän hajanaisuus ja tehottomuus.

Aivan kuin Csikszentmihalyi olisi puhunut minun kirjoittamisprosessistani, jossa flow't ja entropiat vaihtelevat. Pienenkin oivalluksen jälkeen kirjoittaminen sujuu hyvin ja päämäärä, valmis näytelmä tai romaani, tuntuu olevan aivan ulottuvilla, mutta välillä tapahtuu jotain, mikä sotkee ajatukset ja haittaa keskittymistä.

Csikszentmihalyi⁷⁹ kertoi tutkimuksistaan, jotka todistavat, että eri aloilla ja kulttuureissa flow'n aikana koetaan samoja asioita:

1. Toiminnalla on joka vaiheessa selkeät tavoitteet.
Arkielämässä tavoitteet voivat olla ristiriitaisia tai epävarmoja, flow'n aikana päämäärä on selkeä, tosin taiteellisessa työssä sitä voi olla vaikea määrittellä.
2. Toiminnasta saa välitöntä palautetta.
Kyse on sisäisestä palautteesta: ihminen on koko ajan tietoinen siitä, miten toiminta sujuu.
3. Yksilön taidot ja tehtävän haasteet ovat tasapainossa.
Jos tehtävä on taitoihin nähden liian vaikea, ihminen ahdistuu, mutta liian helppo tehtävä aiheuttaa pitkästymistä.
4. Toiminta ja tietoisuus sulautuvat yhteen.
Kyse on psyykkisen energian kohdistamisesta, keskittymisestä siihen, mitä tehdään, joten ajatukset eivät harhaile.
5. Tietoisuus torjuu toimintaa häiritsevät tekijät.
Keskittyminen toimintaan ja sen kannalta olennaisiin asioihin ei jätä tilaa häiriöille, vaan ne siirtyvät syrjään. Myös ymmärtäväinen puoliso voi auttaa tässä asiassa.
6. Ei ole huolta epäonnistumisesta.

⁷⁷ Csikszentmihalyi 2005, 68

⁷⁸ Csikszentmihalyi 2005, 64, 68

⁷⁹ Csikszentmihalyi 1996, 110–113, 121

Jos epäonnistumisen mahdollisuus tulisi mieleen, tehtävää keskittyminen estyisi eikä flow olisi mahdollinen.

7. Tietoisuus itsestä katoaa.

Arkielämässä otamme yleensä huomioon, mitä muut meistä ajattelevat. Flow'n aikana ihminen ei sellaisesta välitä. Flow'n jälkeen tietoisuus on entistäkin vahvempi.

8. Ajantaju vääristyy.

Aika hurauttaa kuin huomaamatta tai muutamaan sekuntiin tuntuu mahtuvan hyvin paljon.

9. Toiminta muuttuu autoteliseksi.

Toiminnasta nautitaan sen itsensä takia, ei sen takia, mitä sillä mahdollisesti saavutetaan.

Liisa kysyi, miksi keskittyminen on niin tärkeää flow'n kannalta. Csikszentmihalyi⁸⁰ vastasi muistuttamalla, että ihmisen aivojen prosessointikyky on rajallinen eikä tietoisuudessa voi pitää samanaikaisesti liian monia asioita. Entropia valtaa mielen, ellei sitä kurinalaisella keskittymisellä torjuta.

Aina niin käytännöllinen King⁸¹ neuvoi, että kirjailijan työhuoneessa ei saisi olla puhelinta, televisiota eikä videopelejä, sillä niihin sortuu helposti. Ajan myötä kirjailija oppii kyllä olemaan välittämättä häiriöistä, mutta erityisesti aloittelevalle kirjailijalle häiriötön ympäristö on Kingin mielestä tärkeä. Muusikko Tero Vaara⁸² kertoi kirjoittavansa uudet kappaleet Kaakkois-Aasiassa, kaukana puhelimesta, levynteosta ja keikkailusta. Vielä kun kirjoittaa lauluja postikorteille, ei kukaan tohdi tulla häiritsemään. Kirjailija Konstantin Paustovski⁸³ halusi kertoa kokemuksestaan, joka selvästi on ollut flow, vaikkei hän sellaiseksi ole osannut sitä nimetä.

"Kerran matkustin talvella täysin tyhjällä dieselaluksella Batumista Odessaan. Kirjoitin kajuutassa. Toisinaan nousin, menin ikkunaan ja katselin rantoja. Mahtavat koneet lauloivat hiljaa dieselaluksen rautaisessa kohdussa. Lokit kirkuivat. Kirjoittaminen oli helppoa. Mikään ei saattanut irrottaa minua mieliajatuksistani. Minun ei tarvinnut ajatella mitään, paitsi kertomusta jota kirjoitin. Koin sen erittäin suureksi onneksi. Avomeri suojeli minua kaikilta häiriöiltä."

"Flow-kokemuksen sisältämä keskittyminen – yhdessä selkeiden tavoitteiden ja välittömän palautteen kanssa – luo tietoisuuteen järjestyksen ja synnyttää iloa tuottavan psyykkisen negentropian tilan", Csikszentmihalyi⁸⁴ vahvisti.

⁸⁰ Csikszentmihalyi 2005, 53,

⁸¹ King 2000, 145

⁸² Peltomäki 2006

⁸³ Paustovski 1980, 142

⁸⁴ Csikszentmihalyi 2005, 96

Haapaniemi ja Kuusela⁸⁵ kertoivat, että heidän haastattelemistaan kirjailijoista osa keskittyi kirjoittamiseen voimakkaasti tuntien ja eläytyen, osa kirjoitti tyynesti mutta yhtä lailla keskittyen. Liisa kysyi, olivatko kirjailijat kertoneet flow-kokemuksista. Hetken muistejaan kaiveltuaan Haapaniemi ja Kuusela⁸⁶ kertoivat, että eivät kirjailijat flow-termiä käyttäneet, mutta he puhuivat tekstiin syventymisestä, jonka aikana he unohtavat ajan, paikan ja melkein itsensäkin.

"Aika varovaista puhetta, mutta se varmaan johtuu siitä, että teitte haastattelut 1980-luvulla, jolloin flow'ta ei terminä vielä tunnettu. Tuntuu, että nykyään kirjailijat puhuvat rohkeasti flow'n kaltaisista tuntemuksista", Liisa totesi. "Mutta Jyrki, sinäkin mainitsit omassa alustuksessaasi flow-kokemuksista. Voisitko kertoa tarkemmin?"

Saimme kuulla, että Vainosen⁸⁷ flow tapahtuu kirjoittamisen ensimmäisessä vaiheessa ja silloinkin vasta sitten, kun hän on tarinassa jo sisällä ja alkaa tutustua henkilöihin. Flow'n tunnistaa siitä, että illalla ei tarvitse miettiä, mitä seuraavana päivänä kirjoittaisi.

"Mä voin luottaa siihen, että kun mä aamulla menen koneelle ja avaan sen, niin sieltä taas tulee jotakin mikä liittyy siihen mitä on edellisenä päivänä kirjoittanut, eli se vaatimus on, että on jo tarinassa sisällä. Flow on just antautumista tarinalle, joka tulee tiedostamattomasta, uskallusta antautua, heittäytyä sen tiedostamattoman armoille."

Csikszentmihalyi laittoi piirtoheittimellä näkyviin listan flow'n ominaisuuksista ja pyysi Vainosta vertaamaan niitä omiin kokemuksiinsa. Vainonen⁸⁸ oli ehdottomasti samaa mieltä siitä, että toiminta ja tietoisuus sulautuvat yhteen. Epäonnistumisestakaan ei ole huolta, toiminta on autotelistä ja tietoisuus itsestä katoaa. Selkein ero on tavoitteiden kohdalla, sillä Vainonen ei kirjoittamista aloittaessaan nimenomaan tiedä, mitä hän on tekemässä, ei ainakaan tietoisesti, ja hänellä ilo liittyykin siihen tuntemattomaan, mitä matkalla tulee vastaan.

Liisa luki tähän väliin Marguerite Durasin⁸⁹ ajatuksia:

Jos tietäisi jotain siitä, mitä aikoo kirjoittaa ennen kuin siihen ryhtyy, ennen kuin kirjoittaa, ei kirjoittaisi koskaan. Se ei maksaisi vaivaa.

Kirjoittaminen on sitä että yrittää ymmärtää, mitä kirjoittaisi jos kirjoittaisi ennen kuin siihen ryhtyy – sen tietää vasta jälkeenpäin – tuo kysymys on kaikista vaarallisin jonka voi itselleen esittää. Ja kaikista yleisin.

⁸⁵ Haapaniemi & Kuusela 1989, 78

⁸⁶ Haapaniemi & Kuusela 1989, 78

⁸⁷ Vainonen 2005a

⁸⁸ Vainonen 2005a

⁸⁹ Duras 2005, 61

Yleisöstä kyseltiin, onko flow samaa kuin onni. Hetken mietittyään Csikszentmihalyi⁹⁰ sanoi, että vaikka flow on puhdasta iloa (enjoyment), sen suhde onnellisuuteen (happiness) on hiukan monimutkaisempi. Itse flow'n aikana ihminen ei hänen mukaansa tunne onnea, koska se häiritsisi keskittymistä. Mutta onnellisuuden tunne tulee flow'n jälkeen, ja mitä enemmän flow-kokemuksia yksilöllä on, sitä onnellisempaa on elämäkin. Liisa lisäsi, että myös Maslow⁹¹ viittasi huippukokemuksen yksilöä vahvistavaan vaikutukseen.

Csikszentmihalyin⁹² mukaan ihminen ei kuitenkaan voi koko aikaa olla flow-tilassa, sillä ruumis ja mieli tarvitsevat myös lepoa. Siis entropiakkin on tärkeä, jotta ihminen muistaisi myös levätä ja kerätä voimia.

Simo Routarinne⁹³ oli tullut samaan johtopäätökseen: kun ihminen kadottaa minätietoisuutensa, hän hankkii uutta tietoa ja uusia taitoja. Sen jälkeen tulevan lepoaiheen aikana ihminen järjestee uudet tiedot ja taidot ja hänen minätietoisuutensa vahvistuu. Kumpikin kokemustila on tarpeen, mutta ne eivät voi olla samanaikaisia.

"Nauti nyt vain entropiastasi, äläkä murehdi minua ja Veikkaa", Leena kuiskasi. En murehtinutkaan vaan ajattelin, että Leenan kohtaaminen sekoitti Veikon elämän, jonka hän oli juuri saamassa järjestykseen. Veikon on nyt määriteltävä tavoitteensa uusiksi. Ehkä elämällä olisi vielä muutakin annettavaa kuin erakkovuodet ennen kuolemaa.

Entropia on ihmisen normaali tila, eivätkä huippukokemukset yleensä kuulu jokapäiväiseen elämään. Kirjailijoistakin runsas kolmasosa toteaa, että inspiraatio tulee vain satunnaisesti⁹⁴, ja Anderssonin⁹⁵ mukaan flow on poikkeustila, ihme. Sitä kannattaa kuitenkin tavoitella, sillä Csikszentmihalyi⁹⁶ kertoi, että jos entropia kestää liian pitkään, yksilö saattaa menettää kykynsä suunnata psyykkistä energiaansa ja passivoituu. Yksi entropiaa ylläpitävä tekijä on television katselu ja muu massaviihde, joihin hän tunnusti suhtautuvansa hyvin kielteisesti. Kuten hän edellä kertoi, flow'n saavuttaminen edellyttää, että tehtävän haasteet ja yksilön taidot ovat tasapainossa. Television katselu ei yleensä tarjoa haasteita eikä edellytä taitoa, joten seurauksena on

⁹⁰ Csikszentmihalyi 1996, 123

⁹¹ Maslow 1970, 164

⁹² Csikszentmihalyi 1996, 109

⁹³ Routarinne 2004, 28

⁹⁴ Haapaniemi & Kuusela 1989, 82

⁹⁵ Andersson 2002, 46

⁹⁶ Csikszentmihalyi 2005, 66

pitkästyminen. Ja kun sitä kestää tarpeeksi kauan, passiivisuudesta tulee tapa.

Television katselu psyykkisenä tilana onkin eräällä tavalla flow'n vastakohta.⁹⁷

"Mutta ettei flow'sta jäisi liian auvoisa kuva, täytyy vielä muistuttaa sen riskeistä",
Liisa naurahti ja luki katkelman Loen⁹⁸ romaanista Supernaiivi.

Yhden kerran touhusin niin kauan, että pyörriin.

Olin juuri saanut laskettelusukset ja olin niin innoissani, että unohdin syödä.

Laskettelin koko päivän syömättä mitään. Lopulta pyörriin uupumuksesta ja

törmäsin lyhtypylvääseen. Sain aivotärähdyksen ja isä vei minut sairaalaan.

Lääkäri sanoi, että on hyvä touhuta pitkään mutta minun täytyy muistaa syödä

välillä. Pyörriin, koska minulla oli niin hauskaa, ettei minulla ollut aikaa pitää

tauoa. Siinä tilanteessa oli jotain uskomattoman upeaa.

Siinä innostuksessa.

Kuinka pitkä matka siihen onkaan.

"Miksi tosiaan siihen on niin pitkä matka?" Anneli kysyi.

Csikszentmihalyin⁹⁹ mielestä flow'n saavuttamisen vaikeuteen oli olemassa kaksi pääsyytä. Ensinnäkin ihmisellä voi olla psyykkisen energian keskittämistä estävä tarkkaavaisuushäiriö, jolloin hän reagoi koko ajan ympäristön ärsykkeisiin. Toinen flow'n estäjä on se, että ihminen tarkkailee liikaa itseään tai on niin itsekeskeinen, ettei kykene keskittymään itse toimintaan vaan arvioi asioita sen suhteen, miten ne palvelevat hänen omia päämääriään.

Keskustelua hiljaa ja hiukan hymyillen kuunnellut Dalailama¹⁰⁰ pyysi puheenvuoron. Hän oli hiukan epäileväinen ja arveli, että flow'ssa on kyse vain tilapäisistä onnellisuudentunteista, eivätkä ne takaa hyvää elämää. Hetkellisten flow-kokemusten tavoittelun sijaan olisi tärkeämpää valmentaa mieltä, muokata omia suhtautumistapoja ja asenteita ja korostaa inhimillisiä perusarvoja.

Csikszentmihalyi¹⁰¹ kiiruhti kertomaan, että on täysin mahdollista muuttaa elämä yhtenäiseksi flow-kokemukseksi. Se onnistuu, jos ihminen löytää jonkin riittävän vaikean päämäärän, sijoittaa energiansa tuon päämäärän saavuttamiseen ja kehittää sen vaatimia taitoja, jolloin hänen elämällään onkin tarkoitus.

"Mikä tahansa tavoite voi antaa tarkoituksen ihmisen elämään, kunhan se tarjoaa selkeät päämäärät, selvät toimintasäännöt ja mahdollisuuden keskittyä ja paneutua asiaan."

⁹⁷ Kybey & Csikszentmihalyi 1990, 140–141

⁹⁸ Loe 1996, 37

⁹⁹ Csikszentmihalyi 2005, 131–132

¹⁰⁰ Dalailama & Cutler 2005, 90

¹⁰¹ Csikszentmihalyi 2005, 307–308

Jääkiekkovalmentaja Alpo Suhonen¹⁰² halusi välittää meille valmentaja Fred Sheronin terveiset:

"The main question is, what you're gonna do with your fuckin' life."

Tätä minä olin jo pidemmän aikaa epäillytkin: kirjoittaminen on minulle niin tärkeää, koska se elämäni tarkoitus ja siihen haluan aikani käyttää. Csikszentmihalyi¹⁰³ muistutti, ettei pelkkä tarkoitus riitä, vaan pitää olla myös päättäväisyyttä päämäärän tavoittelussa, halua ponnistella, jotta aikomukset muuttuisivat toiminnaksi. Mutta se kyllä kannattaa: päämäärän ja päättäväisyyden seurauksena on sisäinen harmonia, jolloin ihminen on sovussa itsensä kanssa ja kokee elämän niin mielekkääksi, että lähes kaikki tuottaa iloa.

Jaana Venkula¹⁰⁴ oli samaa mieltä siitä, että on toimittava konkreettisesti eikä jäädä pelkkään innostuksen tunteeseen.

"Tee juuri nyt sitä, miksi haluat huomenna tulla. Haaveile vähemmän, unohda tavoitteet, älä haaskaa aikaasi analyysihin. Tee teko, joka vahvistaa niitä tapoja, joiden koostumuksen haluat persoonasi olevan."

"Tarkoittaako tuo nyt sitä, että minun on unohdettava kirjoittamisen tutkiminen ja keskittyttävä kirjoittamiseen?" minä kuiskasin Leenalle.

"Ei suinkaan. Sinähän haluat kirjoittamisen lisäksi tietää kirjoittamisesta mahdollisimman paljon ja opettaa sitä muillekin, joten myös tutkiminen on sellainen teko, joka vahvistaa omaa persoonasi", Leena rohkaisi.

Keskustelu salissa jatkui vielä hetken ihmisten kertoessa flow-kokemuksistaan, joita useimmilla tuntui olevan. Seppo Jokisen¹⁰⁵ kokemus poikkesi valtavirrasta: silloin kun kirjoittaminen sujuu vaivatta, tuloksena on yleensä aika kehoa tekstiä. Leena ja Liisa vilkaisivat toisiaan ja hymyilivät. He olivat salissa ainoat, jotka tiesivät, että myös minun flow'ni on usein tuottanut kelvotonta tekstiä. Älkää virnuilko, minä ajattelin. Flow-kokemukset ovat antaneet minulle paljon itseluottamusta, ja aina olen sieltä huonosta tekstistä voinut muutaman hyvän lauseen tai idean poimia myöhempää käyttöä varten.

¹⁰² Puhakainen & Suhonen 1999, 48

¹⁰³ Csikszentmihalyi 2005, 311

¹⁰⁴ Venkula 2005, 87, 98

¹⁰⁵ Seppo Jokinen, henkilökohtainen tiedonanto 10.10.2006

Dalailama¹⁰⁶ sai viimeisen puheenvuoron. Hän suhtautui vieläkin flow-teoriaan hiukan epäilevästi ja naureskellen muistutti siitä, että jokainen teoria on hetken suosittu ja kaikkialla esillä, kunnes tulee jokin uusi teoria.

Kun lähdimme lounaalle, Leena sanoi olevansa nyt vakuuttunut siitä, että kirjoittamisen ilolle on olemassa psykologinen perustelu: kirjoittamalla ihminen tyydyttää itsensä toteuttamisen tarvetta ja kokee siitä iloa. Jos kirjoittaja kaiken lisäksi onnistuu keskittymään eli suuntaamaan psyykkisen energiansa kirjoittamiseen niin voimakkaasti, että uppoutuu tehtävään kaiken muun unohtaen, hän voi saavuttaa psyykkisen huippukokemuksen, hurmoksellisen osaamisen ja onnistumisen tunteen, joka vahvistaa hänen minuuttaan.

"Kirjoittamisen ilo ei olekaan vain hetkellistä riemua, vaan jälkiseurauksena on myös henkistä kasvua", Leena kertaili kuulemaansa.

"Joo, se pitää paikkansa. Olisitpa nähnyt minut, ennen kuin aloin kirjoittaa", minä naurahdin.

¹⁰⁶ Dalailama & Cutler 2005, 89

5. INSPIRAATIOKO VANHANAIKAISTA?

Lounaaksi oli vihersalaattia, punajuuria, suolakurkkuja ja broileripataa. Syödessämme kerroin Leenalle, miten aikoinaan kirjoitin ensimmäisen ylioppilasaineeni eväisiin koskematta, koska en tuntenut nälkää ja ehkä jopa tajusin, että syöminen katkaisisi sen ihmeellisen hurmoksen, jonka vallassa kirjoitin. Inspiraatioksi sitä olisi siihen aikaan kutsuttu, sillä flow ei silloin vielä ollut terminä tullut esiin.

Pöydän päässä Haapaniemi ja Kuusela¹⁰⁷ kuulivat sanan inspiraatio ja alkoivat keskustella siitä.

”Romanttiseen kirjailijakuvaan yhdistetään hurmioituneet inspiraation hetket, jolloin kirjailija näkee huikaisevia visioita kuolemattomasta tekstistä. Hyvä kun kirjailijaparka ennättää jäljentää paperille mielessä leimahtavat oivalluksen salamats.”

Murahdin. Leena kysyi, oliko ruuassa vikaa. Ei ruuassa vaan jossain ihan muussa, minä sanoin ja jatkoin ihmetteleväni sitä nykyajan käsitystä, jonka mukaan me olemme viisaita ja järkeviä, kun taas meitä ennen olleet olivat vain typeryyksiä, joille voidaan nyt naureskella. Ihminen ei ole vuosisatojen ja vuosituhansienkaan aikana muuttunut niin paljon, että meillä olisi syytä pilaila heidän kustannuksellaan. Leena käski minun rauhoittua ja arveli, että ehkä Haapaniemi ja Kuusela luulivat olevansa hauskoja ja halusivat keventää tunnelmaa. Leena ei selvästikään ymmärtänyt, miksi otin asian niin vakavasti, joten minun oli täsmennettävä.

”Ajattelepa itse sitä romanttista kirjailijakuvaa, jolle usein virnistellään. Eihän se ole voinut tyhjästä syntyä. Jos ne kirjailijaparit ovat joskus kokeneet inspiraation hetkellä visioita kuolemattomista teksteistä ja tunteneet oivalluksen salamoiden räiskyvän päässään, sen on täytynyt olla totta. Ja jos se on ollut mahdollista silloin, totta hitossa se on mahdollista nykyään, mutta siitä ei puhuta.” Leenan vieressä istuvalla Asko Sahlbergillä¹⁰⁸ oli selitys:

”Meidän päivinämme vallitsevat toisenlaiset arvot. Kirjallista elämäämme leimaa juoheva konsensus, joka edellyttää sen eri toimijoilta kykyä loogisesti motivoida ja selittää niin taiteellisen työn synty kuin sen tulkintakin.”

¹⁰⁷ Haapaniemi & Kuusela 1989, 82

¹⁰⁸ Sahlberg 2006

Keskustelu inspiraatiosta levisi viereiseen pöytään. Miisa Jääskeläinen¹⁰⁹ totesi, että ei epäsäännöllisessä inspiraatiokirjoittamisessa tietenkään mitään vikaa ole, mutta jos kirjoittaja aikoo kehittyä ja saada aikaan julkaisukelpoista tekstiä, hän ei voi jäädä inspiraatioiden varaan vaan hänen on tietoisesti ja tavoitteellisesti säänneltävä omaa kirjoittamisprosessiaan. Minun oli pakko hihkaista Jääskeläiselle, että oman kokemukseni mukaan inspiraation olemassaolo ja siihen luottaminen ei suinkaan ole ristiriidassa tavoitteellisen kirjoittamisen kanssa. Päinvastoin. Mitä tavoitteellisemmin ja hartaammin suhtautuu kirjoittamiseen, sen todennäköisemmin kokee myös inspiraatioita. Maurice Blanchot¹¹⁰ katsoi minua hiukan säälivästi. Hänen mielestään lumoava innoitus jähmettää sanat ja karkottaa ajatukset eli onkin hedelmättömyyttä, joten kirjoittajan pitäisi kyetä vastustamaan innoitusta. Ei saa antaa innoituksen häikäistä vaan on pysyttävä selvänäköisenä, jos mieli kirjoittaa ja tuottaa. Pahas, minä ajattelin. Onko Blanchot ollut karpäsenä katossa katsomassa, kun inspiraatio on aiheuttanut minussa niin suuren fyysisen levottomuuden, että olen lähtenyt työpöydän äärestä "rauhottumaan"?

Keskustelu jatkui vilkkaana, kunnes harrastajakirjoittaja parkaisi, ettei hän ymmärrä mitään, ellei joku ensin määrittele inspiraatiota.

”Inspiraatioksi tai oivallukseksi kutsutaan erilaisten sisäisten mallien kokonaisvaltaista ja äkillistä aktivoitumista, johon liittyy harvinaisen voimakas eläytyminen”, Haapaniemi ja Kuusela¹¹¹ sanoivat.

”Häh?”

”Oivallus ja sitä seuraava työperiodi”, Paula Tuomikoski¹¹² ehdotti.

”Mielen hedelmöittyminen”, Tor-Björn Hägglund¹¹³ sanoi.

”Luovan työn tiedostamaton tekijä”, Ritva Haavikko¹¹⁴ määritteli ja lisäsi, että saksalaisen psykologin R. Müller-Freienfelsin 1910-luvulla eri alojen taiteilijoilta keräämien tietojen mukaan inspiraatio on äkillinen, odottamaton ja välähdyksenomainen ja siihen liittyy epätavallinen mielentila ja tunne epäpersoonallisuudesta.

¹⁰⁹ Jääskeläinen 2002, 46

¹¹⁰ Blanchot 2003, 155–157

¹¹¹ Haapaniemi & Kuusela 1989, 23

¹¹² Tuomikoski 1987, 131

¹¹³ Hägglund 1984, 128

¹¹⁴ Haavikko 1984, 231, 234

Liisa yritti houkutella kirjailijoita kertomaan omista inspiraatiokokemuksistaan, mutta monet puistelivat päätään ja sanoivat, että parempi olla puhumatta, sillä se kuulostaisi liian lapselliselta¹¹⁵. Haapaniemi ja Kuusela¹¹⁶ kertoivat ujojen kirjailijoiden puolesta, että kyllä useimmat kirjailijat kokevat haltioitumisen ja persoonallisuuden avartumisen hetkiä, joihin liittyy vahva tunne sisäisestä hallinnasta, herkkyydestä ja voimasta. Mika Waltari¹¹⁷ tunnusti, että ilman inspiraatiota hän ei olisi kyennyt kirjoittamaan lainkaan. Ensin hänelle tuli aiheen hapuilun jälkeen aihetta koskeva inspiraatio ja sitä seuraavan ahkeran kirjoittamisen aikana hiukan lievempi, tyyliä koskeva inspiraatio. Kumpikin inspiraatio oli hänelle välttämätön ja toi esiin jotain piilotajunnasta.

”Monet taiteilijat, filosofit ja jopa tiedemiehet saavat kiittää joistakin parhaista ideoistaan inspiraatioitaan, jotka äkkiä ilmaantuvat piilotajunnasta”, Jung¹¹⁸ sanoi. Hägglund¹¹⁹ sanoi tavoittelevansa inspiraatiota katselemalla ikkunasta, kunnes mieli lähtee liikkeelle, vapautuu arkielämän asioista ja täyttyy mielikuvista.

”Jos odottaa inspiraatiota, kirja ei koskaan valmistu”, Jarkko Sipilä¹²⁰ väitti.

”Ammattikseen kirjoittavan kirjailijan on tuotettava proosaa säännöllisesti, on tunnelma tai vire minkäläinen tahansa. Suurta inspiraatiota ei ehdi eikä tohdi jäädä odottelemaan – ei ainakaan joka päivä”, Haapaniemi ja Kuuselakin¹²¹ sanoivat.

Esikoiskirjailija Riikka Pulkkinen oli hiukan aiemmin antanut haastattelun kolmelle toimittajalle, jotka nyt kertoivat meille Pulkkinen näkemyksiä aiheesta. Toimittaja Jaana Tapio¹²² kertoi Pulkkinen sanoneen, että ammattimaiseen kirjoittamiseen ei kuulu inspiraation odottelu vaan kirjaa on puurettava virkamiesmäisesti. Mirka Heinonen¹²³ ihmetteli kollegansa tulkintaa, sillä hän oli saanut sen käsityksen, että suurin osan Pulkkinen kirjan vaatimasta työstä, ajattelusta ja assosioinnista on tapahtunut jossakin muualla kuin tietokoneen äärellä. Ville Similä¹²⁴ kertoi kuin kompromissiksi, että Pulkkinen kirjoitti esikoisromaaniaan kuutisen vuotta

¹¹⁵ Haapaniemi & Kuusela 1989, 85

¹¹⁶ Haapaniemi & Kuusela 1989, 84

¹¹⁷ Haavikko 1976, 235, 244–245

¹¹⁸ Jung 1964, 37

¹¹⁹ Hägglund 1988, 60

¹²⁰ Lappalainen 2006

¹²¹ Haapaniemi & Kuusela 1989, 4

¹²² Tapio 2006

¹²³ Heinonen 2006

¹²⁴ Similä 2006

enintään tunnin kerrallaan mutta keskusteli virkamiesmäisen tyynesti, kun hänelle tarjottiin kustannussopimusta.

"Älä ikinä käytä lehtijuttuja tieteellisten töiden lähteenä; toimittajathan kirjoittavat mitä sattuvat", Leena murahti minulle, kääntyi sen jälkeen muiden puoleen ja kertoi aina ihmetelleensä sanontaa inspiraation odottelusta. Oliko tosiaan vain kaksi vaihtoehtoa: joko kirjoittaa virkamiesmäisen kurinalaisesti ilman inspiraatiota tai sylkeä kattoon inspiraatiota odotellen? Eikö inspiraatio tule nimenomaan kesken työnteon ja odottamatta?

Tšaikovskin¹²⁵ mielestä kannattaa mennä inspiraatiota puolitiehen vastaan työskentelemällä ahkerasti, sillä jos jää vain odottelemaan, laiskistuu ja muuttuu apaattiseksi.

"Kirjan kirjoittaminen on työtä, jossa niin sanotulla inspiraatiolla ei ole suurta sijaa", Kai Vakkuri¹²⁶ totesi ja täräytti kahvimukinsa pöytään. Äkkiä kuului jyrähdys, mutta se ei lähtenyt mukista. Olisin voinut luulla ääntä ukkoseksi, ellei se olisi kuulunut sisältä. Salamakin välähti. Samassa alkoi katonrajasta tulvia sisään savua. Monet ryntäsivät ulos, Liisa hälytti palokunnan. Tartuin Leenaa kädestä ja sanoin, että meidän olisi syytä lähteä, ennen kuin katto romahtaa niskaan. Leena ei hievahtanutkaan.

"Katso!" hän sanoi ja osoitti katonrajaa.

Katto oli ehjä, mutta korkealla oli paljon savua ja savun keskellä leijui mies valkoisessa kaavussa. Olisin luullut näkeväni näkyjä, elleivät muutkin olisi nähneet samaa. Vilkaisin kalpeaksi käyntyttä Liisaa ja ymmärsin, ettei kyseessä ollut seminaarin oheisohjelma. Pian palokunnan auto kaahasi pillit ulvoen oven eteen ja miehet ryntäsivät täysissä varusteissaan sisälle. Palopäällikkö ajoi yleisöä kauemmaksi. Me muut olisimme totelleet, mutta Oiva ryntäsi palomiesten eteen, kielsi heitä suuntaamasta vesisuihkuja kattoa kohti, sillä siellä oli Platon, joka oli tullut kertomaan olevansa hyvin järkyttynyt, kun jotkut ovat epäilleet, ettei inspiraatiota muka ole olemassa.

Se todellakin oli Platon¹²⁷, joka alkoi paasata, että hyvät kirjailijat eivät luo taidoillaan vaan jumalallisen innoituksen vallassa, järkensä ja ymmärryksensä menettäneinä, ja ovat siis jumalien tulkkeja.

"Ei mahdu minun järkeeni tuo puhe", palopäällikkö sanoi ja käski miestensä tuoda tikkaat, jotta saataisiin äijä katosta alas. Platon ei jäänyt sitä odottelemaan vaan alkoi

¹²⁵ Tchaikovsky 1970, 58

¹²⁶ Vakkuri 2001, 80

¹²⁷ Platon 1977, 114

haihtua näkyvistä. Vielä muutaman kerran kuului outoa ääntä kuin vaimeaa jyrinää. Vai nauruako se oli? Kun mitään ei enää kuulunut, palopäällikkö määräsi kahvilatilan tyhjennettäväksi, sillä palokunta tarkistaisi mahdolliset vauriot katossa. Liisa kysyi, halusiko joku vielä sanoa jotain inspiraatiosta?

”Elei, emme jää sitä odottelemaan vaan jatkamme seminaaria.”

6. IMPROVISAATIO

Lounastunti oli Platonin tempun takia jäänyt viisitoista minuuttia aiottua lyhyemmäksi, joten Liisa kysyi, halusiko joku vielä lisätä jotain edelliseen teemaan vai mennäänkö jo seuraavaan. Simo Routarinne sanoi haluavansa tässä yhteydessä kertoa hieman improvisaatiosta. Liisa kysyi, liittyikö se jotenkin flow-aiheeseen tai kirjoittamiseen. Routarinteen mielestä sen saisimme itse päätellä.

Routarinne¹²⁸ kertoi aluksi, että elämä on täynnä improvisaatiota. Kukaan ei voi aina toimia rutiinilla, koska aika ajoin eteen tulee yllättäviä tilanteita, joissa on improvisoitava, reagoitava spontaanisti. Ja sehän onnistuu, koska improvisaatio ei vaadi lahjakkuutta eikä erityisiä taitoja.

"Vai onnistuuko?" Routarinne kysyi. Yleisö oli sitä mieltä, että ei todellakaan onnistu. Eräs nainen tunnusti, kuinka hän oli joutunut työpaikan koulutustilaisuudessa improvisaatioleikkiin ja mennyt aivan kipsiin. Toinen muisteli kauhulla, miten oli yllättäen joutunut katuhaastatteluun eikä ollut keksinyt mitään järkevää sanottavaa yksinkertaisimpaankaan kysymykseen. Joku ihmetteli, miksi vitsit katoavat juuri silloin, kun niitä pitäisi kertoa.

Routarinteen¹²⁹ mielestä vaikeuksia syntyy, jos ihminen luulee, että hänen täytyy improvisoidessaan todistaa omaa hauskuuttaan, nerouttaan tai mitä tahansa kyvykkyyttään. Tällaiset vaatimukset ja ehdot kangistavat toimintaa ja aiheuttavat epäonnistumisen pelkoa, mikä puolestaan on sekä improvisaation että kaiken luovan toiminnan suurin este.

"Jotta improvisaatio voisi onnistua, on yksinkertaisesti luovuttava vaatimuksista ja rajoituksista, vapauduttava ennalta suunnittelusta, suunnattava tietoinen huomio pois omasta itsestä kohti toisia ja herkistettävä aistit toisten ihmisten antamille ärsykkeille eli tarjouksille ja reagoitava niihin spontaaneimmalla mahdollisella tavalla."

"Sopii vallan hyvin myös kirjoittamiseen", Leena kuiskasi minulle. En oikein ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti. Minähän kirjoitan yksin enkä todellakaan halua kommentoijien ja palautteiden antajien ärsykeitä kesken prosessin.

¹²⁸ Routarinne 2004, 6

¹²⁹ Routarinne 2004, 6–7

Routarinne¹³⁰ jatkoi, että teatteri-improvisaatio perustuu rakentavaan vuorovaikutukseen, jonka ominaispiirteitä ovat muun muassa ideoiden yhdistely, vastavuoroinen vaikuttaminen (tarjousten tekeminen muille) ja vaikuttuminen (muiden tekemien tarjousten hyväksyntä ja kasvattaminen), joustava ilmaisu, rutiinien rikkominen, itsetietoisuuden häviäminen, stressin väheneminen, leikki ja luovuus.

"Improvisointi on kieltämättä mukavaa kuin leikki", Leena taas kuiskasi.

"Harrastatko sinä muka improvisaatiota?"

"Mitäs muuta tämä sinun ja minun yhteistyö on?"

Olin niin ällistynyt, etten hetkeen tajunnut mistään mitään. Lopulta aloin ymmärtää, että kirjoittamiseni todellakin on improvisaatiota, mutta ei suinkaan todellisten vaan fiktiivisten henkilöiden, luomieni hahmojen kanssa. Mitä paremmin kuuntelen heitä, sen helpompaa kirjoittaminenkin on. Me luomme tarinan yhdessä, eikä se onnistu, jos minä pidän jääräpäisesti kiinni omista suunnitelmistani. Ja jos tarina ei kulje, se johtuu epäonnistumisen pelostani, kun alan ennakoida tekstini vastaanottoa tai epäillä omaa osaamistani.

Routarinne¹³¹ kertoi, että improvisaatioryhmä pääsee hyvinkin flow-tilaan, kun jäsenet itsensä tarkkailun sijasta keskittävät huomionsa yhteiseen toimintaan. Kun huomio on poissa itsestä, ihminen on valppaana tyhjän päällä ja reagoi ulkopuolelta tuleviin ärsykkeisiin.

"Juuri kyky unohtaa itsensä tuottaa nautintoa", Routarinne sanoi.

Csikszentmihalyi¹³² nyökytteli ja muistutti, että lukeminen ja muiden ihmisten kanssa oleminen ovat kaksi eniten flow'ta tuottavaa toimintaa kaikkialla maailmassa.

Muistelin omia kirjoittamisprosessejani ja tajusin, että seurusteluni fiktiivisten henkilöideni kanssa on aina sujunut parhaiten silloin, kun se on ollut improvisaatiota. Vainonen oli kertonut alitajunnassa olevista valmiista tarinoista, mutta minä kuvaisin kirjoittamistani niin, että luon tarinan yhdessä henkilöideni kanssa rakentavan vuorovaikutuksen menetelmällä. Joskus annan henkilöille vain paikan ja ajan rajat ja katson, miten he siinä toimivat. Tuloksena on joskus sivutolkulla tekstiä, joka myöhemmin on poistettava, mutta kyllä myös parhaat ideat, oivallukset, repliikit ja juonenkäänteet syntyvät etukäteen suunnittelematta, aivan kuin vahingossa. Ihan summamutikassa en tietenkään ole liikkeellä, vaan mielessäni on jokin enemmän tai

¹³⁰ Routarinne 2004, 37–38

¹³¹ Routarinne 2004, 8, 41, 65

¹³² Csikszentmihalyi 2005, 83

vähemmän selkeä päämäärä, jota kohden yhdessä kuljemme. Leenan ja Veikon tarinan kirjoittamisessa ongelmat olivat koskeneet nimenomaan Leenaa, josta minulla oli ollut niin selkeä ennakkokäsitys, etten ollut suostunut ottamaan vastaan hänen tarjouksiaan. Veikon suhteen olin menetellyt toisin. Olin laittanut hänet viettämään talvea mökille ja jäänyt seuraamaan, mitä hän siellä puuhailisi, ajattelisi ja itsestään paljastaisi. Ehkä minun ei nytkään kannata päättää tarkasti, miten hän selittää puhelusetkun, vaan laitan hänet samaan tilaan Leenan kanssa ja katson, mitä tapahtuu. Tuskin maltoin odottaa, että pääsisin kuuntelemaan, kertooko Veikko totuuden vai yrittääkö kaunistella asioita ja erityisesti omaa toimintaansa. Ja miten Leena suhtautuu? Mutta saako kirjoittaminen olla niin helppoa ja mukavaa?

"Luovaan prosessiin käsitetään sisältyvän ahdistusta ja luomisen tuskaa. Suurin osa tästä tuskasta on kuitenkin yhteydessä vuorovaikutuksen laatuun ja epäonnistumisen pelkoon, ei niinkään itse luomisen vaikeuteen", Routarinne¹³³ sanoi ja valitteli sitä, että protestanttisessa työskentelyssä ei hyväksytä sitä, että työ voisi olla nautinto. Vain lapsi saa leikkiä, mutta aikuisen pitää ahertaa ja uurastaa.

"Kyllä me ihmiset olemme mielenkiintoisia!" Oiva huudahti. "Samaan aikaan kun arvostetaan aherrusta ja raadantaa, samaan aikaan pyritään saavuttamaan flow, joka pohjimmiltaan on silkkaa leikkiä."

Philip Goldberg¹³⁴ kertoi, että niin sanottu luomisen tuska liittyy aina siihen vaiheeseen, kun taiteilija ei jostain syystä pysty luomaan. Silloin hän on jännittynyt ja turhautunut, mutta kun luova työ pääsee vauhtiin, seuraa hurmio.

Luomisen tuska herätti vilkasta keskustelua, olimmehan suomalaisessa ilo-seminaarissa.

"Nautintohan on ylipäättään, vastoin kliseistä käsitystä, kärsimystä olennaisempi luovuuden lähde ja elementti", Jussi T. Koski¹³⁵ totesi. Jaana Venkula¹³⁶ sanoi, että luovassa prosessissa vaihtuvat kaaos ja järjestys, ahdistus ja ilo, ja uuden luominen alkaa aina ahdistuksesta. Kari E. Turunen¹³⁷ muistutti, että ahdistus voi kuulua luovuuteen siinä vaiheessa, kun on tulollaan jotain, mistä ihminen ei vielä saa otetta. Hänen mukaansa ahdistus kuuluu elämään ja voi luomisen yhteydessä olla oudolla tavalla jopa nautinnollista.

¹³³ Routarinne 2004, 65, 112–113,

¹³⁴ Goldberg 1983, 79

¹³⁵ Koski 2001, 8

¹³⁶ Venkula 2003, 85

¹³⁷ Turunen 1987, 100–102

"Siis kirjoittaminen on nautinnollista, paitsi milloin se tuottaa ahdistusta, jolloin se on – nautinnollista", Oiva hiukan naureskellen päätteli.

"Tästä pääsemmekin siihen hauskaan tulkintaan, että luomisen tuska onkin kiimaa"¹³⁸, takapenkiltä huomautettiin ja tiedusteltiin, olisiko paikalla ketään asiantuntijaa kertomaan luovuuden ja seksuaalisuuden ilojen välisestä suhteesta.

"Varmasti olemme kaikki asiantuntijoita, mutta jätämme sen aiheen seuraaviin seminaareihin ja yritämme pysyä aikataulussa", Liisa sanoi ja antoi puheenvuoron Oivalle, joka kertoi, että improvisaatio on vanhempi ilmiö kuin luulimmekaan.

"Tarkoitatko jotakin antiikin teatteria tai keskiajan karnevaaleja?" Liisa kysyi.

"En vaan pyydän teitä muistelemaan Raamatun luomiskertomusta. En minä ainakaan löydä mitään merkkejä ennakkolaskelmista, suunnitelmista, rakennekaavioista tai piirustuksista. Kyllä se on ollut puhdasta improvisointia", Oiva naurahti. Päätin ottaa hänet mukaan romaaniin.

¹³⁸ Ks. esim. Wahlström 2006

7. ILON FILOSOFIA

Liisa kertoi, että alun perin ohjelmassa piti olla aiheena ilon filosofia, mutta kun alustajaksi pyydetty Spinoza ei ollut vastannut kutsuun, voisimme tässä välissä käyttää Routarinteen asiantuntemusta hyväksi ja tehdä joitain improvisaatioharjoituksia.

"Emmehän me nyt hylkää hyvää aihetta. Olenhan minä täällä!" filosofi Juhani Pietarinen hihkasi, tuuppasi Routarinteen takaisin penkkiin ja kiiruhti puhujapönttöön sellaista vauhtia, ettei Liisa voinut muuta kuin antaa puheenvuoron. Pietarinen kiitti saamastaan tilaisuudesta ja lupasi ensin kertoa Spinozan filosofian pääpiirteet, minkä jälkeen voisimme keskustella siitä, olisiko mahdollista soveltaa niitä kirjoittamiseen.

Aluksi saimme kuulla, että Spinozan mielestä on olemassa vain yksi substanssi, alkuvoima, joka ilmenee kaikkialla luonnossa elämän periaatteena. Kaikki elävät organismit, ihminen mukaan lukien, ovat tuon substanssin ilmenemismuotoja eli moodeja ja pyrkivät substanssin lailla kehittymään ja kasvamaan, säilyttämään olemassaolonsa. Fyysisen kasvun ja hyvinvoinnin lisäksi ihmisen elämänvoima, *conatus*, ilmenee myös henkisenä energiana, mielenvireytenä ja älyllisenä aktiivisuutena. Elämänhalu ei siis ole ihmisen valinta, vaan se kuuluu hänen luontaiseen olemukseensa.¹³⁹

Ihmiset usein miettivät, mistä saisivat energiaa ja elinvoimaa, aivan kuin ne olisivat jossain ulkopuolella, otettavissa, ostettavissa, hankittavissa. Ehkä olisi parempi kysyä itseltä, mitä on tullut tehtyä, jos oma elämänvoima ja energia on päässyt ehtymään. Kari E. Turusen¹⁴⁰ mukaan ihmisessä pitäisikin aina olla innostuksen energiaa, jotta hän kykenisi syttymään, lähtemään liikkeelle ja olemaan aktiivinen. Oman kokemukseni mukaan kirjoittamisessakin pelkkä liikkeelle lähteminen riittää, sillä päästyäni tarinaan sisälle kirjoittaminen itsessään tuottaa uutta energiaa.

Pietarinen valaisi myös Spinozan tunneteoriaa. Sen mukaan tunteet muodostavat ihmisen toiminnan käyttövoiman, ja ne syntyvät kahdella tavalla: ulkoiset voimat aiheuttavat passioita ja sisäiset voimat aktioita. Oleellista ihmisen hyvinvoinnin kannalta olisi, että aktioiden voima on suurempi kuin passioiden.¹⁴¹ Olimme jo

¹³⁹ Pietarinen 1993, 22–23, 37, 84

¹⁴⁰ Turunen 1987, 163–166

¹⁴¹ Pietarinen 1993, 38, 40

seminaarissa kuulleet, että luovuuden voima on sisältä ulos, joten mitä enemmän luovuutta, sen parempi hyvinvoinnille, minä päättelin.

Pietarinen¹⁴² kertoi, että jos ihminen elää hyvin passiivisesti eli ulkoisten syiden vaikutusten alaisena, hän menettää otteen elämästään eikä kykene vaikuttamaan siihen, mitä kokee, tuntee tai tavoittelee, jolloin ahdistus, masennus ja välinpitämättömyys valtaavat hänen mielensä. Tajusin, että oma kirjoittamiseni oli pysähtynyt, kun olin palautteen jälkeen tuskaillut – aivan perusteetta – sitä, voiko Jaakko, Leenan miesvainaja, olla mukana romaanissa. Vilkaisin Leenaa. Miten hauskoja kohtaamisia hänellä olikaan ollut Jaakon kanssa. Kyllä minä haluan pitää ne tarinassa, mutta parempi olla kertomatta Veikolle.

Kirjailija Helena Sinervo¹⁴³ kertoi, että hänelle kirjoittaminen on ilo, mutta palkintoja seuranneet kirjan markkinoinnit ja juhlat ovat olleet kovin kaukana elämän perusasioista. Tanssiva karhu -palkinto vei hänet jopa joksikin aikaa työkyvyttömäksi.

Kuiskasin Leenalle, että taisin kadottaa kirjoittamisen ilon, kun sain palautetta romaanin alkuosasta. Leena hämmästeli väitettäni, sillä palautehan oli ollut hyvin myönteistä ja kirjoittamisen jatkamiseen kannustavaa. Kyllä, kyllä, mutta myönteinenkin palaute vaatii huomiota ja vie energiaa. Se sisältää myös uusia aineksia, jotka on käsiteltävä omassa päässä. Siten se rikkoo luomisprosessin, ja kestää aikansa, ennen kuin rytmi taas löytyy. Leena vannotti, että jatkossa en saisi antaa kenenkään lukea tekstiä, jos kirjoittaminen sujuu hyvin.

"Ja jos ei suju, niin silloin kannattaa kääntyä minun puoleeni", hän neuvoi.

Robert Kybey ja Csikszentmihalyi¹⁴⁴ muistuttivat, että TV:n katselu jos mikä on passiivista elämää. Ihmiset vilkuilivat toisiaan hiukan noloina ja vakuuttivat, etteivät itse tuijota liikaa televisiota, korkeintaan joskus laadukkaita luontodokumentteja ja ajankohtaisohjelmia katsovat. Leena pyysi puheenvuoron ja paljasti, että minä olen luopunut televisiosta kokonaan. Kaikki kääntyivät katsomaan. Melkein nolotti. Muutamat onnittelivat ja sanoivat, että tekisivät itse samoin, jos kykenisivät moiseen irtiottoon. Joku epäili, että tietoni maailman asioista ja tapahtumista jäävät kovin puutteellisiksi ilman televisiota. En ehtinyt vastata, kun Liisa sanoi lukevansa tähän väliin hiukan Loen romaania Supernaiivi¹⁴⁵. Ihmiset hekottivat. Tajusin kyllä kenelle.

¹⁴² Pietarinen 1993, 24

¹⁴³ Parkkonen 2005

¹⁴⁴ Kubey & Csikszentmihalyi 1990

¹⁴⁵ Loe 1996, 43, 45

Syystä tai toisesta epäilen, että tiedän liikaa asioista, joista on aivan älytöntä tietää paljon mitään.

En ole niin tyhmä, ettenkö tajuaisi, että jonkinlainen määrä tietoa on vain hyväksi. Mutta en ole lainkaan varma siitä, mikä on tärkeää ja mikä ei. Minä olen kadottanut suunnan. Kokonaiskuvan. Mistä sellaisen kokonaiskuvan löytäisi? Ehkä se tulee itsestään iän myötä. Ehkä ei.

Kerroin, että oman kokemuksen perusteella kokonaiskuva löytyy, kun vähentää ulkopuolelta tulevan valmiiksi pureksitun informaation määrää ja käyttää enemmän aikaa luovaan toimintaan. Eli enemmän omaehtoisuutta elämään.

"Typerää puhetta! Mehän elämme informaatioyhteiskunnassa!" muuan mies huusi ja heilutti Seitsemän päivää -lehteä. En provosoitunut vastaväitteisiin. Jokainen eläköön ja ajatelkoon tavallaan. Jussi T. Koski¹⁴⁶ antoi minulle tukensa sanomalla, että luovuuden vaalimiseksi kannattaa muodostaa aktiivinen ja omaehtoinen suhde informaatioon, torjua turha informaatio ja vaalia hiljaisuutta.

"En kyllä ymmärrä, miksi pitäisi tuhjata vapaa-aikaansa punttisalilla, jos katsoo mieluummin telkkaria", Anna-Leena Härkönen¹⁴⁷ ihmetteli. Ehkäpä hänen kannattaisi kokeilla, niin ei tarvitsisi niin usein lehtien palstoilla kertoa kirjoittamisen tuskasta, minä ajattelin. Harrastajakirjoittaja oli sitä mieltä, että television katselu on hyvä tapa rentoutua kirjoittamisen lomassa. King¹⁴⁸ kehotti kirjoittajaa television katselun sijaan lukemaan enemmän ja siten kääntämään katseensa sisäiseen mielikuvitusmaailmaan. Sillä keinoin paranee sekä elämän että proosan laatu.

Ilmapiiri oli käynyt hiukan kireäksi. Televisio on ilmeisesti niin olennainen osa ihmisten elämää, että kritiikki sitä kohtaan koettiin uhkaavaksi. Liisa laukaisi tilanteen ja johdatteli aiheessa eteenpäin kysymällä Pietariselta, mitä Spinoza sanoo ilosta, kun häntä ilon filosofiksikin kutsutaan.

Pietarinen kiitti tärkeästä kysymyksestä ja kertoi, että Spinozalla on paljonkin asiaa ilosta. Ensinnäkin hän jakaa tunteet kahteen luokkaan, iloon ja suruun. Ilo on ihmisen siirtymistä pienemmästä suurempaan täydellisyyteen. Täydellisyys tarkoittaa ihmisen olemuksen toteutumista, ja ihmisen olemukseen kuuluu elämänvoima, aktiivisuus. Tärkeä ilon ilmenemismuoto on itsearvostus, Spinozan mukaan korkeinta,

¹⁴⁶ Koski 2001, 40

¹⁴⁷ Koljonen 2006

¹⁴⁸ King 2000, 138

mitä voimme toivoa.¹⁴⁹ Myötäsntyisen aktiivisuuden tuottama ilo näkyy ihmisessä elämänmyönteisyytenä ja henkisenä vireytenä¹⁵⁰.

Pietarinen¹⁵¹ jatkoi, että Spinozan mukaan suru vastaavasti tarkoittaa siirtymistä suuremmasta pienempään täydellisyyteen, eli se ilmentää elämänvoiman vähenemistä. Suru voi ilmetä esimerkiksi ylpeytenä, säälinä, katumuksena tai mielenmasennuksena, joka onkin jo elämänilon täydellinen vastakohta.

”Entä kun tunteet ovat niin sekaisin, ettei tiedä rakastaako vai vihaako?”

Ihmiset hörähtivät Leenan kysymykselle, joka tuli niin napakasti, ettei sen omakohtaisuudesta ollut epäilystäkään. Tietäisitpä, Leena, millaisessa kaaoksessa Veikon tunne-elämä on, minä ajattelin mutta päätin, etten päästäisi heitä liian helpolla.

Pietarinen kertoi Spinozan myöntäneen, etteivät tunnekokemukset ole aina selkeästi myönteisiä tai kielteisiä. Kärsimys saattaa kirkastaa ajattelua ja muuttua elämänvoiman lähteeksi, ja rakkauteen liittyy usein pelkoa ja vihaa. Rationalistina Spinoza myös uskoi, että ajattelemalla voimme vapautua kielteisistä tunteista, sillä tunne lakkaa olemasta passio, kun pystymme sitä ajattelun avulla käsittelemään.¹⁵²

”Noinkohan onnistuisi?” Leena kuiskasi minulle.

”Kyllä se toimii. Minä ainakin toivun kielteisistä palautteista nopeammin, kun otan hyvin rationaalisen asenteen ja analysoin palautteen perusteellisesti.”

”En minä nyt mistään palautteesta puhu vaan Veikosta.”

Emme jatkaneet siitä aiheesta enempää, sillä Pietarinen¹⁵³ alkoi kertoa Spinozan tietoteoriasta. Sen mukaan ajattelu perustuu ideoihin eli niihin käsityksiin ja mielikuviin, joita ihmisellä on. Samoin kuin tunteet syntyvät ulkoisten tai sisäisten syiden vaikutuksesta, myös ideoiden synnyssä vaikuttavat ulkoiset ja sisäiset tekijät. Aktiivisuuden ja passiivisuuden suhde ajattelussa on sama kuin tunteissakin: elinvoimaa kasvattava on aktiivinen ajattelu. Spinozan¹⁵⁴ näkemyksen mukaan tietoa voi olla kolmenlaista:

- 1) Mielletieto, *imaginatio*, perustuu aistivaikutelmiin ja havaintoihin. Epäluotettavaa ja subjektiivista mutta tarpeellista arkielämässä.
- 2) Selitystieto, *ratio*, on päättelevää. Ajattelun avulla saatetaan erilliset ilmiöt samojen peruslakien alaisuuteen

¹⁴⁹ Spinoza 1994, 188, 243–244, Pietarinen 1993, 25–26

¹⁵⁰ Pietarinen 1993, 27

¹⁵¹ Pietarinen 1993, 51–53, 237

¹⁵² Spinoza 1994, 276, Pietarinen 1993, 44, 110

¹⁵³ Pietarinen 1993, 61

¹⁵⁴ Spinoza 1994, 121–123, Pietarinen 1993, 63–70

3) Näkemystieto, scientia intuitiva. Aktiivisen ajattelun korkein muoto. Totuuksien oivaltaminen. Luotettavaa tietoa, joka osoittaa, kuinka kaikki on samaa substanssia ja saman perusvoiman ohjaamaa.

Kun Spinozan tunne- ja tietoteoriat liitetään yhteen, voidaan päätellä, että vain aktiivinen ajattelu eli päättelevä ja intuitiivinen ajattelu voi synnyttää aitoa elämäniloa, mutta toki kaikki myönteiset mielikuvat lisäävät elämänvoimaa¹⁵⁵.

Hakkarainen¹⁵⁶ ja hänen kaverinsa heittivät kommentin, ettei Spinozan ajattelua voi ainakaan kuolleeksi sanoa, sillä esimerkiksi Donald Norman on luokitellut ajattelun kokemukselliseen, pohdiskelevaan ja asiantuntija-ajatteluun, missä on selviä yhtymäkohtia Spinozan filosofiaan.

Hannele Koivunen¹⁵⁷ virkkoi tutkineensa paljon hiljaisuutta ja näkevänsä sillä yhtymäkohtia Spinozan ajatteluun. Meitä tietysti kiinnosti kuulla asiasta enemmän, joten Koivunen kertoi ensin amerikkalaisen filosofin Charles Peircen jaosta, jolla kaikki ilmiöt voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: 1) fyysinen, biologinen ja aineellinen taso, 2) sosiaalinen ja historiallinen taso ja 3) henkisen toiminnan taso ja teoreettinen ja metafyyminen ulottuvuus. Tämän kolmijaon pohjalta Koivunen on määritellyt hiljaisuuden kolme tasoa: ensimmäinen taso, jolloin äänten ja ärsykkeiden puute on tyhjyyttä, toinen taso, jolloin hiljaisuus on oma merkkikielensä, ja kolmas taso, joka tarkoittaa kaikkeutta, täyteyttä, eheyttä. Leenan ja Veikon kohdalla ensimmäinen taso voisi tarkoittaa mökötystä, toinen onginnan vaatimaa hiljaisuutta rannalla ja kolmas hetkeä, jolloin he sulautuvat toisiinsa niin, ettei sanoja tarvita.

Mutta mistä ihmeestä tulee tarve löytää kaikille asioille kolme tasoa? Spinoza, Norman, Peirce, Koivunen. Gothonillakin oli se luovuuden ja kontrollin kolmijako. Miten se äärimmäisin olikaan? ”Jos dynaaminen luovuus, ekstaasi, asuu maagisessa kontrollissa, saapuu muusikko päämääräänsä luovana ihmisenä ja on muuttunut musiikin lainalaisuuksien ja voimien välittäjäksi.”¹⁵⁸ Kaikki kolmijaot tuntuivat aina huipentuvan johonkin äärimmäiseen täyteyteen tai eheyteen, jolloin kaikki on läsnä yhtä aikaa ja täydellisen tasapainoisesti.

¹⁵⁵ Pietarinen 1993, 28, 51

¹⁵⁶ Hakkarainen ym. 2004, 213

¹⁵⁷ Koivunen 1997, 28, 29, 31

¹⁵⁸ Gothoni 1998, 190

"Kirjoittaminen on käytännössä kuitenkin enemmän tasapainoilua kuin tasapainoa", minä kuiskasin Leenalle. Takanamme istuva Ursula K. Le Guin¹⁵⁹ oli taas kuulolla.

"The whole thing, writing a story, is a high-wire act – there you are out in midair walking on a spiderweb line of words, and down in the darkness people are watching. What can you trust but your sense of balance?" hän kuiskasi.

"Kirjoittaminen on tasapainoilua, kirjoittamisen ilo tasapainoa", Leena tuumi.

"Miten tämä Spinozan filosofia liittyy kirjoittamiseen vai liittyykö ollenkaan?" keskirivin harrastajakirjoittaja kysyi. Pietarinen antoi katseensa kiertää yleisössä, jonka joukossa oli monta kirjoittamisen ammattilaista. Kun kukaan ei vapaaehtoisesti sanonut mitään, Liisa kysyi, oliko Oivalla ajatuksia tästä asiasta. Oiva nousi hitaasti seisomaan, raapi hetken päätään ja kääntyi harrastajakirjoittajan suuntaan.

"Ajattelepa omaa kirjoittamisprosessiasi, joka alkaa siitä, että teet havaintoja. Tärkeystään huolimatta se on vielä melko passiivista, mielletietoa tuottavaa, ja olet sen varassa, mitä aistisi sinulle kertovat. Vähitellen alat kuitenkin ajatella: havainnot liittyvät toisiinsa ja herättävät uusia ajatuksia, alat keksiä tarinaa, luoda henkilöitä, rakentaa lauseita, sisäinen aktiivisuutesi kasvaa, syntyy päättelevää tietoa. Jos ulkoiset tekijät eivät pääse häiritsemään, voit kenties kokea sen suuren ilon, jota vain intuitiivinen tieto voi tuottaa."

Harrastajakirjoittaja myönsi nyt ymmärtävänsä mielletiedon ja selitystiedon, mutta intuitiivinen oli hänen mielestään jotain niin korkealentoista, että tuskin tavallinen kirjoittaja voisi sitä kokea. Tajuta nyt kerralla koko maailma ja sen lainalaisuudet! Eiköhän sellainen kyky kuulu vain Luojalle itselleen. Pyysin puheenvuoron ja muistutin, että toki kirjoittajakin on luoja, joten hän kykenee saamaan intuitiivista tietoa luomastaan fiktiivisestä maailmasta. Kuulijoiden otsat rypistyivät mietteisiin, ja Liisa kysyi, oliko minulla kenties omakohtaisia kokemuksia intuitiivisesta tiedosta. Nyt kadutti, että olin ottanut asian puheeksi. En kuitenkaan voinut enää perääntyä vaan kerroin parin vuoden takaisista tapahtumista. Olin silloin kirjoittanut aineopintojen portfolioa varten romaania hyvin intensiivisesti. Romanissa oli kuitenkin monia ongelmia, joita en ponnisteluistani huolimatta ollut kyennyt ratkaisemaan. Eräänä iltana olin menossa autolla teatteriharjoituksiin. Ajatukseni olivat harjoituksissa eivätkä

¹⁵⁹ Le Guin 2004, 234

romaanissa, mutta siitä huolimatta äkkiä tuntui kuin olisin hetkessä nähnyt romaanin alusta loppuun.

"Nimenomaan nähnyt, sillä se oli hyvin visuaalinen kokemus. Tuntui kuin romaanin yltä olisi hetkeksi vedetty peitto pois, jotta saatoin nähdä sen sellaisena, jollaiseksi minun olisi se kirjoitettava. Tunne kesti selkeänä vain joitakin kymmeniä sekunteja, mutta sen aikana tajusin juonen, romaanin maailman ja kaikki sen ihmiset hyvin kirkkaasti. Se oli jotain paljon enemmän kuin flow, se oli valaistumisen hetki."

"Mozartin tiedetään kertoneen niistä elämänsä onnellisimmista hetkistä, jolloin hän välähdyksenomaisesti, elämyksellisesti tajusi kokonaisen sinfonian", Gothoni¹⁶⁰ muisteli.

"Tapahtuuko sinulle useinkin tuollaista?" Oiva kysyi.

"Se oli aivan ainutkertainen juttu, enkä edes odota sen toistuvan."

"Minä pidän kirjoittamisessa kaikkein eniten yhtäkkisistä oivalluksista, jotka paljastavat, miten asiat liittyvät yhteen. Olen kuullut, että sitä on sanottu supralogiikaksi, logiikan ylittäväksi ajatteluksi", King¹⁶¹ totesi. Haapaniemen ja Kuuselan¹⁶² mielestä kokemukseni oli ollut oivallus eli inspiraatio. Pitkän pohdiskelukauden jälkeen kirjoittaja voi näet saada tarkan vision työn alla olevasta tekstistä, vaikka ei olisi sitä tietoisesti ajatellutkaan.

"Kyllä tuo määrittely tuntuisi sopivan kokemukseeni, mutta silti olen varma, että automatkan elämys oli enemmän kuin inspiraatio, joita koen useinkin. Flow'n ja inspiraation tuloa voi auttaa keskittymällä ja menemällä ahkeruudella puolitiehen vastaan, mutta tuo kokemus oli jotain aivan muuta ja niin ihana, että sen jälkeen olen suhtautunut kirjoittamiseen hyvin luottavaisesti."

"Spinozan¹⁶³ mukaan intuitiivisen tiedon saavuttamisesta syntyy korkein mahdollinen mielenrauha", Pietarinen sanoi.

Kirjailija Seppo Jokinen¹⁶⁴ muisteli, kuinka hän oli kerran oivaltanut erään aiheen voimakkaasti, lähtenyt työpöydän äärestä ja kiertänyt talossa niin kiihkeästi, että koira oli alkanut haukkua. Oivalluksen hetki oli ollut lyhyt mutta niin hieno, että jo sen takia kannattaa kirjoittaa.

¹⁶⁰ Gothoni 1998, 268

¹⁶¹ King 2000, 191

¹⁶² Haapaniemi & Kuusela 1989, 23

¹⁶³ Spinoza 1994, 290

¹⁶⁴ Seppo Jokinen, henkilökohtainen tiedonanto 10.10.2006

Jossain takarivissä jupistiin, ettei kirjoittamiseen pitäisi enää nykyaikana liittää mitään mystiikkaa. Puheet valaistumisestakin voisi säästää herätyskokouksiin.

Andersson¹⁶⁵ halusi kommentoida. Hän vierasti luomisprosessin mystifiointia mutta myönsi, että siihen sisältyy piirteitä, joita ei voi järjellä selittää tai analysoida. Myös Jung¹⁶⁶ osoitti minulle ja kokemukselleni ymmärrystä.

"Ihmisen täytyy voida tuntea, että hän elää maailmassa, joka on usein salaperäinen, jossa koetaan myös asioita, jotka jäävät selittämättä, eikä vain sellaista jota osaa odottaa. Odottamaton ja ennen kuulumaton kuuluvat tähän maailmaan. Vain silloin on elämä kokonaista."

Kokonaista, eheää, tasapainoista. Eihän täällä muusta ole puhuttukaan koko päivänä!

Annelilla oli asiaa. Hän oli uuden harrastuksensa myötä tutkinut muutamia kirjoittamisoppaita ja hiukan yllätynyt. Hän oli näet aiemmin Sirpa Peltoselta¹⁶⁷ saanut sen käsityksen, että oppaissa käsitellään vain kirjoittamisen positiivisia puolia. Se ei Annelin mukaan pitänytäkään paikkaansa, sillä hän oli löytänyt yhden oppaan, jonka halusi nimetä tykkänään surun kirjaksi.

"Nyt sinun on kyllä pakko kertoa, mikä se on", Liisa sanoi.

Anneli kaivoi laukustaan esiin Marketta Rentolan oppaan Kirjoita hyvin. Mitä se Anneli nyt? Eikö hän huomannut, että Rentola oli itse paikalla? Ei varmaankaan, sillä Anneli jatkoi, että Rentolan¹⁶⁸ mukaan kirjan kirjoittamiseen tarvitaan vain *aineisto, raakaa työtä ja tekniikkaa. Kirjoittamisen alkulähde on saada kehua, ihailua ja rakkautta. Kirjoittaminen on aluksi ihanaa ja palkitsevaa, kun se herättää huomiota ja kerää kehuja. Myös kirjoittamisen riemu avautuu, kun kirjoittaja ihastelee omaa osaamistaan. Mutta sitä ei kestä kauan, sillä pian osaamisen ilo vaihtuu vallan tuomaan mielihyvään. Ja varsinkin sen jälkeen, kun ihminen ryhtyy kirjoittamaan työkseen ja rahasta, ilo muuttuu harvinaisemmaksi. Mikä pahinta, kirjoittajan todennäköinen kohtalo on kyynisyys ja luomiskyvyn ehtyminen, jota täydentää menestyksen tuhoava vaikutus. Ainoa toivo on hetkittäiset flow'n kokemukset.*

Osa kuulijoista kuunteli vakavina, osa hihitteli, harrastajakirjoittaja sujautti oman kappaleensa Rentolan kirjaa istuimen alle. Heräsi kiivas keskustelu. Joku paheksui

¹⁶⁵ Andersson 2002, 46–47

¹⁶⁶ Jung 1990, 377

¹⁶⁷ Peltonen 2003, 32, 48

¹⁶⁸ Rentola 1997, 9, 20, 33–35

yritystä teillata Rentolan kirja, jossa ei kaunisteltu kirjoittamista niin kuin monissa muissa oppaissa, vaan teos antoi hyvin realistisen kuvan kirjoittajan toisinaan raadollisestakin elämästä, josta on ilo kaukana. Toinen kiitti, että vasta Annelin puheenvuoro oli selventänyt hänelle, mistä Spinozan filosofiassa kirjoittajan kannalta oikein oli kyse, ja muuan kirjoittaja kertoi saaneensa Spinozalta rohkeutta kirjoittaa juuri siten kuin itse halusi, omaehtoisesti. Joku karjahti, että Spinozan ajatuksia voi varmaan soveltaa filosofeihin ja kynäileviin ruustinnoihin, mutta käytännön kirjoittamisen kanssa sillä ei ole mitään tekemistä. Hän sai kiivaista vastalauseita ja vielä kiivaampia kannattajia, kunnes sananvaihto salissa äityi niin äänekkääksi, että Liisa paukautti kirjalla pöytää ja antoi Marketta Rentolalle tilaisuuden kommentoida.

Rentola¹⁶⁹ ei käynyt vastaväitteisiin vaan totesi tyynesti olevansa samaa mieltä Spinozan kanssa siitä, että ulkoajohtuvuus tekee onnettomaksi ja omaehtoisuus tuottaa iloa. Hän ei myöskään kritisoinut Annelin tulkintaa kirjasta, mutta halusi tähdentää, että hänelle itselleen kirjoittaminen on oikean ilon lähde.

"En tietenkään muuta tapaani kirjoittaa, yritän vain entistä enemmän omalla tavallani saada viestini perille", Rentola sanoi.

"Eikö tuossa ole nyt jokin ristiriita hänen omien kokemustensa ja oppiensa välillä?" minä kuiskasin Leenalle. Leena ei sellaista nähnyt. Hänen mielestään Rentola toimi ovelasti antamalla kirjoittamisesta melko raadollisen kuvan. Jos lukija vielä senkin jälkeen haluaa kirjoittaa, hänellä on varmasti niin paljon motivaatiota ja sisäistä paloa, että hän kokee kirjoittamisen omaehtoiseksi ja iloa tuottavaksi.

"Entä onko ilon kirjaa olemassakaan?" joku kysyi. Sali hiljeni, ja Anneli otti esiin Risto Ahdin¹⁷⁰ Runoaapisen.

"Meille kaikille on varmaan tuttu sanonta, että hullu paljon työtä tekee, viisas pääsee vähemmällä. Ja me luulemme, että kaikesta pitäisi selvitä vaivatta ja nopeasti. Täälläkin on varmasti monta kuulijaa, jotka ovat luulleet kirjoittamisen ilon tarkoittavan helppoutta, keveyttä, nopeutta. Risto Ahti¹⁷¹ on kuitenkin sitä mieltä, että kun *tekee mieli tehdä ylimääräistä työtä, silloin ihminen tekee omaansa. Silloin kun ihminen ponnistelee tarpeettomasti, hän seuraa kutsumustaan*. Jos kirjoittaminen on sitä, mitä ihminen haluaa tehdä, kenelläkään ei ole oikeutta mennä hillitsemään työntoa. Eikä se

¹⁶⁹ Marketta Rentola, henkilökohtainen tiedonanto 26.9.2006

¹⁷⁰ Ahti 2005

¹⁷¹ Ahti 2005, 42–43, 175

haittaa, vaikka muu elämä hetkeksi unohtuisi, sillä *runous elättää: Olen ollut syömättä päiväkausia, nukkumatta. Ja voinut hyvin.*"

"Vieläkö niitä nälkätaiteilijoita ihannoidaan?" takarivistä huudeltiin. Hetken näytti siltä, että Anneli provosoituisi vastaväitteisiin, mutta hetken harkittuaan hän jatkoi tyynesti omaa esitystään.

"Kuten olemme täällä saaneet kuulla, Spinozan mielestä vapaa ja onnellinen ihminen on omaehtoinen, ei ulkopuolisten vaikutteiden vaivaama", Anneli sanoi.

"Flow'ssakin on kyse siitä", Csikszentmihalyi muistutti.

"Ja Risto Ahti¹⁷² tarkoittaa käsittääkseni samaa asiaa puhuessaan reagoivasta ihmisestä, ja *reagoiva ihminen voidaan orjuuttaa, häntä voidaan hallita mielin määrin*. Täydellinen omaehtoisuus ja aktiivisuus on kuitenkin vain substanssin ominaisuus. Runoilijakaan ei voi välttyä ulkoisilta vaikutteilta, mutta *taiteilijan pitäisi ymmärtää, että hän ei ole syyppää siihen, että iloa seuraa suru, että työtä seuraa kritiikin aika*. Runoilijan työ on omaehtoista ja siten suurta iloa tuottavaa, kritiikki tulee ulkoapäin eli se aiheuttaa surua. Mutta *koska runoilijaksi kelpaa vain se ihminen, jolla on sisäinen pakko kirjoittaa*, työ jatkuu", Anneli päätti spontaanin kirjaesittelynsä.

"Runous on superammatti – siksi se tuottaa myös superiloa", Ahti¹⁷³ lisäsi.

Leena pyysi puheenvuoron ja ihmetteli, oliko hän nyt ymmärtänyt jotain väärin, sillä Spinozan mukaan ulkoisten syiden vaikutuksen alaisena eläminen tuottaa surua ja ilo löytyy aktiivisesta ajattelusta ja reagoimattomuudesta, mutta Routarinteen esittelemän improvisaatioteorian mukaan ihmisen on herkistettävä aistinsa ulkoisille ärsykkeille ja reagoitava niihin spontaanisti, ajattelematta. Ihmiset vilkuilivat toisiaan ja odottivat, että joku muu vastaisi. Anneli ja Oiva supattivat keskenään, kunnes Oiva pyysi puheenvuoron.

"Niin, käsittääkseni ero on vain näennäinen. Spinozan mukaan suru syntyy esimerkiksi siitä, että pahoitamme mieleemme jonkun kritiikistä, mutta ajattelun, järkeilyn voimalla pääsemme tuosta ikävästä tunteesta eroon, koska ajattelu on aina omaehtoista ja tuottaa iloa. Improvisaatiossa pyritään kiinnittämään huomio muihin ja yhteiseen toimintaan, jolloin ei ole aikaa miettiä, mitä muut meistä ajattelevat. Reagointi muiden tuottamiin ärsykkeisiin ei kuitenkaan ole passiivista vastaanottoa, vaan se synnyttää meissä teon, lauseen, eleen tai mitä tahansa, joten improvisaatiossa reagoiminen onkin aktiivisuutta. Voidaan myös ajatella, että vuorovaikutustilanteessa

¹⁷² Ahti 2005, 64, 88, 123

¹⁷³ Ahti 2005, 136

toimija ei olekaan yksittäinen ihminen vaan koko ryhmä, jolloin sen toiminnassa ei olekaan kyse reagoinnista ulkopuolisiin ärsykkeisiin vaan ryhmän sisäisestä, omaehtoisesta aktiivisuudesta."

Äkkiä auditorion kaikki valot sammuiivat. Yleisö kohahti hämmentyneenä. Liisa pyysi kaikkia pysymään paikoillaan. Hän soittaisi huoltomiehen paikalle. Paniikkia ei syntynyt. Ihmiset olivat rauhallisia ja kevensivät tunnelmaa vitsailemalla, että kunta on tainnut unohtaa maksaa sähkölaskun. Vai olisiko Platon taas hermostunut puheistamme? Samassa ovi avautui ja valokiilassa näkyi – huoltomies. Olimme melkein pettyneitä. Huoltomies meni taskulampun kanssa lavan taakse, raplasi siellä hetken ja sai valot syttymään.

"Ooh!" kuului salista, mutta se ei johtunut valoista vaan siitä, että lavalle oli pimeyden aikana ilmestynyt mies kuin tyhjästä. Huoltomies ei tiennyt, keitä lavalla olisi pitänyt olla, joten hän ohitti miehen välinpitämättömästi ja ehti jo ovelle, kun Liisa kysyi oudon miehen nimeä. Mies sanoi olevana Benedictus de Spinoza. Taas yleisö kohahti. Huoltomies nosti kätensä ovenkahvalta ja palasi Spinozan luo.

"Etkös sinä ole kuollut jo aikaa sitten?" huoltomies kysyi.

"Näytänkö minä siltä?" Spinoza vastasi tyyneästi.

"Pitäisi jatkossa vähän tarkemmin harkita, keitä tänne kutsutaan. Ilmassa on liikaa sähköä", huoltomies moitiskeli Liisalle ja poistui. Kun ovi oli sulkeutunut, Liisa hätisteli paikalleen jähmettyneen Pietarisen pois ja antoi puheenvuoron Spinozalle. Spinoza ei mennyt puhujapönttöön vaan alkoi kävellä hiljakseen edestakaisin. Hän kertoi, että jostain syystä näkyvän hahmon saaminen oli tänään osoittautunut erityisen hankalaksi, joten hän oli joutunut kuuntelemaan keskusteluumme voimatta itse osallistua.

"Sitä on näemmä luettu Etiikkaa", Spinoza tokaisi, katseli yleisöä ja mittaili lavaa askeleillaan. Hän ei ihmetellyt lainkaan, että hänen filosofiansa herätti niin suurta kiinnostusta. Kukapa ei haluaisi iloa kokea. Vaikkapa kirjoittamalla.

"Pyrimme toteuttamaan kaiken, minkä kuvittelemme edesauttavan iloa", Spinoza¹⁷⁴ totesi. Äkkiä hän pysähtyi, kohdisti katseensa minuun, hymyili hiukan ja kertoi kuulleensa kokemuksestani, jonka olin nimennyt intuitiiviseksi.

"Tajunnan korkein pyrkimys ja korkein hyve on ymmärtää oliot kolmannen tiedostuksen lajin avulla", Spinoza¹⁷⁵ totesi ja jatkoi, että mitä paremmin tämä onnistuu,

¹⁷⁴ Spinoza 1994, 188

sitä enemmän siihen on myös halua. Päätelin sen kääntäen tarkoittavan sitä, että jos ei ole ajattelun iloa kokenut, sitä ei osaa edes kaivata.

Seurasimme vai, kun Spinoza alkoi taas kävellä hiljakseen. Kukaan ei häirinnyt kysymyksillä, sillä kaikki tiesivät, että filosofi halusi kertoa meille jotain ja etsi sopivia sanoja. Mietteissään hän katseli lavalla olevaa tuolia, istahti siihen varovasti kuin testatakseen, kestäisikö se. Kestihän se. Spinoza¹⁷⁶ sanoi, että asioiden ymmärtämiseen toisen ja kolmannen tiedostuksen lajilla kannattaa tosiaan pyrkiä, sillä siten ei kärsi niin paljon pahoista affekteista ja kuolemanpelkokin vähenee.

Miten kepeästi olimmekaan yhdistäneet kirjoittamisen ja Spinozan, minä mietin. Niin tyypillistä meidän ajallemme. Poimimme vanhoilta ajattelijoilta aina sen ja vain sen, mikä sopii meidän tarpeisiimme ja ymmärrykseemme. Emme voi puhua ilosta puhumatta surusta, emme elämästä puhumatta kuolemasta. Kuolema on luomisen, siis myös kirjoittamisen, yhteydessä varmasti yhtä merkittävä asia kuin seksuaalisuus, johon seminaarissa oli aiemmin viitattu. Pitäisi kai vihjaista Liisalle, että ottaisi asian esille työryhmässä, joka pohtisi seuraavan seminaarin aihetta.

Spinoza¹⁷⁷ nousi seisomaan kiikkerältä tuolilta niin nopeasti, että kohosi hiukan lattiatasosta, ja kertoi, että korkein mahdollinen sisäinen tyytyväisyys, siis ilo, todellakin syntyy kolmannen tiedostuksen lajin avulla, koska siitä syntyy älyllinen rakkaus Jumalaan, ja se rakkaus on ikuista ja sama kuin Jumalan rakkaus ihmistä kohtaan.

Liisa tarttui vaivihkaa Spinozaa takinliepeestä, palautti hänet lattiatasoon ja kertoi, että olimme täällä pohdiskelleet hiukan konkreettisemmin ilon filosofian ja kirjoittamisen välistä yhteyttä. Olennaista Liisan käsityksensä mukaan on se, että ilo on siirtymistä vähäisemmästä suurempaan täydellisyyteen. Tärkeää on juuri tuo siirtyminen, sillä jos ihminen olisi täydellinen, hän ei voisi kokea iloa.

"Siis kirjoittajankin pitää kehittyä, eikä kehittymistä tapahdu, jos ei tee itselleen vaikeita asioita", Liisa sanoi ja näki tässä yhteyden Spinozan ajattelun ja flow'n edellyttämien haasteiden ja taitojen tasapainon välillä.

"Sehän kuulostaa melkein paradoksilta: Iloa on aivan tarpeetonta tieteen tahtoen tavoitella, sillä sen saa ilman muuta, jos on valmis näkemään vaivaa!" Oiva huudahti.

¹⁷⁵ Spinoza 1994, 290

¹⁷⁶ Spinoza 1994, 297

¹⁷⁷ Spinoza 1994, 293–294, 296

"Kaikki eivät kuitenkaan ole siihen valmiita, joten he jäävät ilosta paitsi", Leena muistutti.

"Kaikki erinomainen on yhtä vaikeata kuin harvinaistakin", Spinoza¹⁷⁸ sanoi ja pysähtyi lavanreunaan. Odottelimme tovin seuraavia viisauksia, mutta hän alkoi nuuhkia ilmaa. Kahvion puolelta leijaili ihana kahvin ja pullan tuoksu, joka täytti filosofin ihanalla mielletiedolla niin täydellisesti, että hän hylkäsi meidät ja livisti kahville.

"Seuratkaamme häntä", Liisa sanoi.

¹⁷⁸ Spinoza 1994, 302

8. VAUHDIN HURMAA – KUN TARINAN HENKILÖT VIEVÄT KIRJOITTAJAA

Kahvitaуolla muistelin Leenan kanssa niitä aikoja, kun olin alkanut kirjoittaa hänestä. Ensimmäisen romaanini, sen valaistumisen aiheuttaneen, päähenkilö oli hänen poikansa Jussi, ja Leena oli vain yksi sivuhenkilö. Leena puisteli päätään muistellessaan, millaiseksi hirviöksi olin hänet aluksi kuvannut. Myönsin nolona, että joitain ylilyöntejä oli tullut tehtyä.

"Enkä minä ole ainoa, jonka kohdalla olet väärään suuntaan yrittänyt", Leena totesi ja huokaili, että kyllä olisi Jussinkin elämä mennyt ihan pilalle, jos ei Jussin Tuija-vaimo olisi puuttunut peliin ja muuttanut romaanin juonta. Sanoin, että virheitä tulee tehtyä siinä vaiheessa, kun ei vielä ole kirjoittanut henkilöistä niin paljon, että osaisi ja uskaltaisi kuunnella heitä.

"Sitten kun on kirjoittanut riittävästi, ei enää tarvitse väkisin keksiä mitään vaan kirjoittaminen muuttuu improvisaatioksi. Jussin kanssa oli aika helppoa, kun hän oli niin puhelias ja aktiivinen ja syötti koko ajan uutta tarinaa. Veikonkin kanssa tuln heti alusta hyvin juttuun, mutta sinä olit kieltämättä pitkään kovin hankala?"

"Itse olit."

"Enkä ollut."

"Olitpas. Minusta tuntuu, että sinulla liittyy naisena olemiseen jotain piilotajuisia ongelmia, joiden takia yritit jääräpäisesti viedä juuri minua haluamaasi suuntaan. Jussin ja Veikon seurassa olit rennompi ja kykenit improvisoimaan."

"Pidäpäs vähän pienempää suuta", minä sanoin, sillä ihmiset ympärillämme olivat lopettaneet rupattelunsa ja kuuntelivat keskusteluumme. Kysyin, eikö muille koskaan käy niin, että henkilöt alkavat viedä tarinaa toisin kuin mitä kirjoittaja itse on aikonut. Paustovskin¹⁷⁹ mielestä henkilöiden omapäisyys on aivan luonnollista.

"Niin pian kuin aloitettuun tarinaan ilmestyy ihmisiä ja niin pian kuin nämä ihmiset kirjailijan tahdosta heräävät elämään, he alkavat vastustaa suunnitelmaa ja nousevat taisteluun sitä vastaan. Teos alkaa elää kehittyä oman sisäisen logiikkansa mukaan, jolle kirjailija tietenkin on antanut sysäyksen", Paustovski sanoi. Teetä siemaistuaan hän täydensi, ettei kirjailija tällöinkään pelkäksi kirjuriksi muutu, sillä henkilöiden eläviksi tekemiseen tarvitaan kirjoittajan tietoisuutta, muistia,

¹⁷⁹ Paustovski 1980, 25

mielikuvitusta ja koko sisäistä elämää. King¹⁸⁰ oli samaa mieltä: jos kirjoittaja hoitaa tarinaversioiden kunnolla, henkilöt todellakin alkavat elää ja touhuta kaikenlaista, ja toisin kuin voisi luulla, se ei kirjoittajan kannalta ole lainkaan kamalaa vaan päinvastoin hyvin nautinnollista. Näytelmäkirjailija Harold Pinter¹⁸¹ kertoi, että hänen on joskus oikein heristettävä kynää henkilöille ja muistutettava, kuka on kirjailija, sillä sen jälkeen kun hänellä on valmis mielikuva näytelmän olosuhteista, tilanteesta ja henkilöistä, henkilöt kirjoittavat itse omat roolinsa ja joskus jopa toisin kuin kirjailija odottaisi. Jung¹⁸² oli sitä mieltä, että sielussa on sellaista, jota kirjoittaja ei luo vaan joka luo itse itsensä ja ilmaisee asioita, joita kirjoittaja ei tiedä tai tarkoita ja jotka saattavat olla jopa kirjoittajaa vastaan suunnattuja.

Vilkaisin Leenaa otsa rypyssä, mutta hän vain hymyili minulle ja sanoi, ettei näe tarpeelliseksi keskustella siitä aiheesta kanssani.

Brittikirjailija Zadie Smith¹⁸³ oli tyystin toista mieltä kuin muut. Hänen mielestään henkilöiden itsenäinen toiminta kertoo kirjailijan epävarmuudesta. Kirjailijan tehtävä on tehdä hahmot, jotka ovat vain lauseita ja kappaleita.

Mielestäni asia on juuri päinvastoin. Minulle epävarmuus on sitä, etten tunne henkilöitä ja joudun heitä rakentamaan. Se on raskasta, mutta kun jaksan jatkaa kirjoittamista, henkilöt alkavat elää ja toimia. Silloin on myös epävarmuuteni poissa ja kirjoittaminen muuttuu nautinnolliseksi yhdessä tekemiseksi. Nämä ovat kuitenkin asioita, joista on vaikea puhua edes toisten kirjoittajien kanssa. Vaikka me luomme sanoilla, meillä ei ole sanoja, joilla ilmaista täsmällisesti luomisprosessin ominaisuuksia ja elementtejä.

¹⁸⁰ King 2000, 183

¹⁸¹ Moring 2006

¹⁸² Jung 1990, 202

¹⁸³ Silfverberg 2006

9. LEIKKIVÄ IHMINEN

Kun palasimme auditorioon, Leena jutteli ovella tovin Oivan kanssa. Veikosta tuntuisi varmasti pahalta, jos hän näkisi Leenan jonkun toisen miehen seurassa. Eihän sen tarvitsisi olla muuta kuin viatonta kuulumistenvaihtoa tuttujen kesken, mutta Veikko ei sitä tietäisi vaan luulisi miestä Leenan ihailijaksi tai vakituiseksi kaveriksi. Väistyisikö Veikko taka-alalle vai menisikö tervehtimään? Ehkä Leenan pitäisi olla aktiivinen. Joka tapauksessa kummankin hämmennys todistaisi, että he eivät ole toisilleen keitä tahansa.

Kun sali oli täyttynyt ja enin puheenporina laantunut, Liisa johdatteli seuraavaan aiheeseen kertomalla lukeneensa eräästä tutkimuksesta, että suurin osa kirjailijoista pitää kirjoittamista ruumiillisesti ja henkisesti raskaana työnä ja vain harvat kokevat kirjoittamisen olevan taiteellista luomistyötä tai huvia¹⁸⁴. Liisan mielestä tulos oli niin hämmästyttävä, että hän epäili tutkijoiden ja vastaajien puhuneen eri kieltä. Haapaniemi ja Kuusela alkoivat supattaa keskenään.

”Koska lukeminen tuottaa minulle suurta huvia ja iloa, on käsittämätöntä, ettei sen saman tekstin kirjoittaminen olisi tuottanut sitä myös kirjailijalle”, Liisa perusteli epäilyään. Haapaniemi ja Kuusela¹⁸⁵ ponkaisivat seisomaan ja vakuuttivat kuin yhdestä suusta, että vaikka kirjailijat eivät työtään ihan huviksi nimittäneetkään, he pitävät sitä kuitenkin korkeatasoisena ja mielekkäänä työnä ja kokevat olevansa kaikkein onnellisimpia kirjoittaessaan.

”Kirjailijat kokevat kirjoitustyönsä kautta elävänsä täyteläistä ja rikasta elämää, nauttivansa olemassaolosta”, Haapaniemi ja Kuusela tiuskaisivat ja istuutuivat.

”Leikkimielisten lisäksi on myös paljon niitä, joiden mielestä kirjoittaminen on enimmäkseen tai ainoastaan suuri vaiva ja rasitus”, Pirkko Saarinen¹⁸⁶ muistutti.

Kuinkahan vertailukelpoisia kirjailijoiden kuvaukset omista tunnetiloistaan mahtoivat olla? Epäilin, että vaikka tunnetila olisi sama, toinen saattaisi kuvata sitä iloksi, mutta toisen mielestä kyse olisi vain laimeasta tyydytyksestä, ja siinä missä joku puhuisi vaivasta ja rasituksesta, toinen kertoisi mielenkiintoisista haasteista.

”Pohdimme seuraavaksi, mitä on leikki ja voisiko kirjoittaminen ainakin luomisvaiheessa olla leikkiä kuten Jyrki omassa alustuksessaan mainitsi”, Liisa sanoi.

¹⁸⁴ Haapaniemi & Kuusela 1989, 133

¹⁸⁵ Haapaniemi & Kuusela 1989, 133–134

¹⁸⁶ Saarinen 1976, 273

Leikistä muistin, että Vanhatalo¹⁸⁷ on kirjoittamisen motivaatioita käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt myös leikin ja kirjoittamisen suhdetta ja päätelee melko varovaisesti, että kirjoittaminen voi ehkä olla leikinomaista. Miksi vain leikinomaista, miksi ei leikkiä? Ehkä päätelmän syntyyn on vaikuttanut se, että Vanhatalo¹⁸⁸ on tutkimuksessaan tukeutunut leikintutkija Catherine Garveyn määritelmään, jonka mukaan leikki on spontaania, vapaaehtoista, miellyttävää ja nautittavaa toimintaa ilman ulkoisia tavoitteita, ja juuri tuo ulkoisten tavoitteiden puute erottaa Garveyn mielestä leikin taiteen tekemisestä. Tuon määritelmän perusteella kirjoittaminen ei muutenkaan voisi olla leikkiä. Siitä on usein spontaanisuus, vapaaehtoisuus ja nautinto kaukana, kun vaikeaksi osoittautunut essee on jätettävä määräaikaan mennessä. Kuvitteluun leikin määritelmä sen sijaa tuntuu sopivan oikein hyvin. Maria W. Piersin ja Genevieve Millet Landaun¹⁸⁹ mukaan lasten kuvitteluleikit ovat kaikkein luovimpia leikkejä, ja niillä on suora yhteys aikuisiän luovuuteen. Siis lapsi sepittää tarinoita, aikuinen kirjoittaa fiktiota, lapsi leikkii, aikuinen tekee taidetta? Mutta tekevähän lapsetkin taidetta ja aikuisetkin leikkivät.

Liisa kertoi, että tilaisuuteen oli lupautunut tulemaan merkittävä keskiajan tuntija, kulttuurifilosofi ja -historioitsija Johan Huizinga. Koska häntä ei vielä näkynyt, meillä olisi mahdollisuus tässä vaiheessa keskustella kirjoittamisen ja leikin suhteesta. Paula Tuomikoski¹⁹⁰ pyysi puheenvuoron. Hänen mielestään taiteen tekemisen ja leikin yhteys on tietenkin ilmeinen, olihan jo Friedrich Schiller todennut taiteen tekemisen pohjautuvan leikkiin, mutta Tuomikosken mielestä taiteen tekeminen poikkeaa lasten leikistä sen vuoksi, että taiteilija tekee vakavaa työtä.

“Mutta eihän kukaan ole niin tosissaan kuin leikkeihinsä uppoutunut lapsi”, Leena kuiskasi minulle. Olin samaa mieltä. David Cohen¹⁹¹ pyysi puheenvuoron ja tähdensi Schillerin olleen sitä mieltä, että myös aikuisten pitäisi leikkiä, sillä leikin avulla ihminen tulee kokonaiseksi ja todellisuus menettää vakavuutensa.

"Ja taas ollaan kokonaisia", minä supatin Leenalle.

Sigmund Freud oli koko seminaarin alun ollut niin hiljaa, että arvelin hänen nukkuvan. Nyt hän valpastui, tuijotti pitkään Tuomikoskea ja sen jälkeen kehotti meitä kaikkia ensin miettimään leikkivää lasta ja kaunokirjailijaa ja sitten sanomaan, mitä

¹⁸⁷ Vanhatalo 2002, 50

¹⁸⁸ Vanhatalo 2002, 49

¹⁸⁹ Piers & Millet Landau 1980, 73,

¹⁹⁰ Tuomikoski 1987, 43

¹⁹¹ Cohen 1987, 22–23

yhteistä heillä on. Kaikki mieltivät ja monen kasvot kirkastuivat, mutta kukaan ei uskaltanut vastata Freudille, joka olisi saattanut vastauksesta tehdä ties mitä päätelmiä vastaajan seksuaalisesta elämästä tai äitisuhteesta. Freud¹⁹² huokaisi ja vastasi itse, että kaunokirjailija toimii samalla tavalla kuin leikkivä lapsi luodessaan mielikuvissaan uusia maailmoja. Samankaltaisuudessa ei kuitenkaan ole kyse vain mielikuvituksen käytöstä vaan siitä, miten vakavasti ja voimakkain tuntein leikkivä lapsi ja kaunokirjailija tekemiseensä suhtautuvat. Freudin mukaan leikin vastakohta ei olekaan vakavuus vaan todellisuus; lapsi on leikkiessään hyvin tosissaan mutta samalla tietää, mikä on leikkiä ja mikä ei.

Vertailin Tuomikosken ja Freudin ajatuksia, ja minusta tuntui, että Tuomikoski kirjoittamisen vakavuutta todistaessaan halusi poistaa kirjoittamisesta sen, mikä siinä on kaikkein vakavinta eli – leikin.

Liisa vilkaisi kelloa ja sanoi, että koska Huizingaa ei vielääkään näkynyt, hän esittelisi yhden määritelmän leikistä. Päätin kritisoida, jos hän olisi valinnut psykologiassa tai sosiologiassa esitellyn määritelmän, sillä niiden alojen perinteinen leikintutkimus määrittelee leikin toiminnaksi, jonka avulla lapset harjoittelevat niitä kognitiivisia, emotionaalisia ja sosiaalisia taitoja, joita tulevat aikuisena tarvitsemaan¹⁹³. Tällaisten teorioiden mukaan aikuisen leikille ei ole motivaatiota eikä syytä. Tunnettu ja arvostettu lapsen kehityksen tutkija Jean Piaget kyllä myönsi aikuistenkin leikkivän, mutta leikin kehityksestä kirjoittaneen David Cohenin¹⁹⁴ mukaan Piaget oli sitä mieltä, että järkeillä aikuisilla luulisi olevan parempaakin tekemistä kuin potkia palloa tai lyödä korttia.

”Hyvät leikkivät ihmiset, seuraava määritelmä on Huizingan¹⁹⁵ itsensä!” Liisa sanoi. ”Leikki on vapaaehtoista toimintaa tai askarointia, joka suoritetaan määrättyissä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksytyjen mutta ehdottomasti sitovien sääntöjen mukaan; se on oma tarkoituksensa, ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on ’toista’ kuin ’tavallinen elämä’.”

Kuulijakunta alkoi miettiä määritelmän paikkansapitävyyttä ja ennen kaikkea soveltuvuutta kirjoittamiseen. Minusta tuntui siltä, että ajan ja paikan rajat ja sitovat säännöt eivät sopisi kirjoittamiseen, mutta kun supisin siitä Leenalle, hän kielsi

¹⁹² Freud 2005, 18–19

¹⁹³ Cohen 1987, 14–15

¹⁹⁴ Cohen 1987, 153

¹⁹⁵ Huizinga 1984, 39

ottamasta asiaa liian kirjaimellisesti. En tiedä, oliko hän ollut tosissaan vai vain maksanut potut pottuina, mutta aloin kuitenkin pohtia määritelmää vähemmän kirjaimellisesti. Tajusin, että ajan ja paikan rajoja ja erilaisia sääntöjä on nähtävissä yksittäisissä teksteissä, kirjallisuudessa ja kirjallisuuden kentällä mutta myös kirjoittamisprosessissa. Ilman rajoja ja sääntöjä missään ei olisi mitään järkeä, kaikki olisi pelkkää kaaosta, uneen tai tajunnanvirtaan verrattavaa.

Koska Huizingaa ei vieläkään kuulunut, Liisa luki katkelman Markku Pääskynen¹⁹⁶ romaanista Tämän maailman tärkeimmät asiat.

Minä leikin päivät pitkät. Öisin uneksin uusista leikeistä. Leikki oli tapani haaveilla. Leikin puron, suon, rämeen ja suussa kirvelevän vehkan. Leikin omenat, kirsikat, luumut, metsämansikat, karviaismarjat, vadelmat, mustat, punaiset ja valkoiset viinimarjat. Leikin orapihlaja-aidan ja kuusiaidan jotka suojasivat pihaamme tunkeilijoilta. Leikin äidin ja isän, siskon ja pihan pojat, leikin että pihan rauha oli rikkumaton ja lapsuuteni värit olivat voikukankeltainen ja vadelmanpunainen, että muistin vieläkin kahden ihon tuoksun jota sain haistella äidin ja isän lämpöisessä välissä. Lapsuus ei päättynyt, lumous ei pirstoutunut. Näin Paukkulinnan kiviseinissä syvyyden, tuntemattomia hirviöitä ja nurinkurisia seutuja. Unelmani olivat lähtöisin saduista mutta minussa niin kuin jokaisessa ne jatkoivat elämäänsä, kirjailtujen tyynyjen päällä makailevat prinsessat nekin, sheikit, kalifit, kahvipannut, vesipiiput, filigraanilyhdyt, kippurakärkiset tossut, Kyynelten palatsit, pelasgit, Herakleen urotyöt ja Europe häräksi muuttuneen Zeuksen selässä. Mielikuvitus sai minusta pysyvän otteen, mielikuvitus jonka olemassaoloa en voinut todistaa, en paennut todellisuutta vaan todellisuus pakeni minulta, todellisuus joka ei koskaan tullut.

Ovi avautui, ja vahtimestari ohjasi saliin Johan Huizingan, joka pyysi anteeksi myöhästymistään ja selitti, että oli niin vaikea tottua siihen, miten nopeasti aika nykyään kulki. Hänen elinaikanaan, 1872–1945, oli ollut ihan erilaista. Emme sitä epäilleet. Liisa toivotti vieraan tervetulleeksi ja kertoi, että olimme jo aloittaneet tutustumalla hänen määritelmänsä leikistä. Huizinga kysyi, mitä mieltä olimme siitä. Kuului epämääräistä hyminää, jonka hyvällä tahdolla saattoi tulkita myönteiseksi.

”No, ehkä kerron aiheesta enemmän, niin keskustellaan sitten”, hän sanoi. Siemaistuaan lasin vettä Huizinga¹⁹⁷ kertoi, että alunperin leikin määritelmä on koskenut kaikkea kulttuuria, sillä taiteen lisäksi myös uskonnot, tiede, oikeuslaitokset, sodat ja politiikka ovat syntyneet leikistä ja leikkinä. Vähitellen kulttuurin yhtymäkohdat leikkiin ovat alkaneet kadota ja monin paikoin häipyneet kokonaan,

¹⁹⁶ Pääskynen 2005, 33–34

¹⁹⁷ Huizinga 1984, 137, 198, 242

mutta Huizingan mielestä aito kulttuuri on aina leikinomaista, ja vaikka emme kulttuurin leikkiyhteyksiä enää tunnistaisikaan, me tietyllä tavalla edelleen leikimme kulttuuria tiettyjen sääntöjen mukaisesti.

”Olisiko sinulla nyt jotain esimerkkejä, että tämä asia valkenisi vähän paremmin?” yleisöstä huudeltiin. Huizinga¹⁹⁸ kehotti soveltamaan leikin määritelmää esimerkiksi johonkin uskonnolliseen riittiin tai draamaesitykseen.

”Tai golf-kentälle!” joku keksi ja samassa alkoi yleisön luovuus syöttää erilaisia leikkipaikkoja: armeija, eduskunta, kampaamo, yhtiökokous, hirviijahti, vaalikiertue, taidenäyttely, jääkiekko-ottelu, käräjäoikeus, sanomalehden kulttuurisivut, juhlat, pankki...

”Ei kai kuitenkaan pankki?”

”Mitä se muuta on kuin leikkiä jos sovitaan, että jollain paperinpalalla on sen ja sen verran arvoa?”

Tunnelma kävi suorastaan hilpeäksi. Naureskelimme Leenan kanssa, että tämän tilaisuuden jälkeen maailma ei olisi enää entisellään, kun katselisimme sitä uudesta, leikin näkökulmasta. Mies takarivissä muistutti, että edellä luetelluissa leikkipaikoissa ei varmasti aina tunnettu iloa. Toiminta tuskin aina oli vapaaehtoista, ja jännityskin mahtoi usein kohdistua siihen, säilyykö työpaikka.

Huizinga¹⁹⁹ selitti, että vaikka leikki ensi sijassa on vapaata toimintaa, siihen tulee myös pakkoa, tehtäviä ja velvollisuuksia siinä vaiheessa, kun siitä tulee kulttuuritekijä. Hän muistutti myös siitä, että leikin olennaisimmat lähteet ovat taistelu jostakin tai jonkin esittäminen.

”Kirjoittaminen on esittämistä, mutta julkaisemisen jälkeen leikki muuttuu taisteluksi julkisuudesta ja huomiosta”, Leena kuiskasi kuin varoittaakseen jostain. Minua hymyilytti, kun tajusin, että kirjamarkkinatkin on leikkikenttä. Ilmankos monet suhtautuvat siihen niin vakavasti.

Huizinga²⁰⁰ korosti sitä, että leikki on hyvin positiivinen ilmiö.

”Se sujuu itsestään ja tulee suoritetuksi sen tyydytyksen tähden, joka sisältyy itse suoritukseen. Se luo järjestystä, se on järjestystä. Epätäydelliseen maailmaan ja sekavaan elämään se luo hetkellisen, rajatun täydellisyyden.”

¹⁹⁸ Huizinga 1984, 20, 165

¹⁹⁹ Huizinga 1984, 17, 23–24

²⁰⁰ Huizinga 1984, 18, 20

Huizingan leikki alkoi muistuttaa koko ajan enemmän ja enemmän flow'ta. Harmaahapsinen mies rykäisi ja oli vähällä pyytää puheenvuoron mutta peruikin aikeensa. Tajusin, että pääni oli täynnä kaoottisia, sekavia, tolkuttomia maailmoja, mutta kirjoittamalla minun oli mahdollista saada niitä järjestykseen. Kirjoittamisen, tarinan ja itseni rajoissa. Huizingan näkemyksissä mahtoi olla järkeä.

Olisimme kuunnelleet Huizingaa mielellämme enemmänkin, mutta hän sanoi kertoneensa jo olennaisimman ja jättävänsä meidät jatkamaan keskustelua. Saattelimme hänet matkaan raikuvien aplodein, mutta hänen mentyään alkoi nurina, kun yleisön joukosta ihmeteltiin väitettä, että taide ja urheilu olisivat periaatteessa samaa toimintaa.

”Onhan se nyt aivan eri asia, soittaako lapsi viulua vai pelaako jääkiekkoa?”

Alpo Suhonen²⁰¹ kertoi, että hänen mielestään urheilussa ja taiteessa on paljon yhteistä, sillä kummassakin voi tuntea syviä tunteita, harmoniaa ja katharsista, iloa ja surua. Hän valittikin sitä, ettei urheilussa vielääkään aina ymmärretä tunteiden merkitystä, sillä pelkällä järjellä ei voida koskaan saavuttaa elämän viisautta vaan siihen tarvitaan myös tunteita.

Taas yksi kolmiyhteys: tunne, järki, viisaus.

”Luuleeko herra Suhonen voivansa murtaa urheilun ja taiteen rajoja?” takarivin vastarannankiiski huusi.

”Urheilun ja taiteen rajoja murretaan, koska mitään rajoja ei ole ihmisessä koskaan ollutkaan”, Suhonen²⁰² vastasi.

Tulihan se sieltä: kokonainen ihminen.

Suhonen²⁰³ oli päässyt vauhtiin ja kritisoi valmennussysteemiä, joka ei tuota pelaajia eli taiteilijoita vaan joukkueille hyviä työntekijöitä. Hänen mielestään kiinnostavimmat jääkiekkoilijat sen sijaan ovat pelaamisen, leikkimisen ja taiteen ammattilaisia.”

Otin muistivihon esiin. *Kiinnostavimmat kirjailijat ovat kirjoittamisen, leikkimisen ja taiteen ammattilaisia*, minä kirjoitin.

“Kun katsoo Teemu Selänteen kasvoja, niistä näkee, että hän rakastaa pelaamista. Siksi hän on niin hyvä. Sama pätee esimerkiksi Wayne Gretzkyyn. Kun Gretzkytä kysyttiin, miksi pelaat, hän vastasi, että pelaaminen on hauskaa. Kaikki ajattelevat, että onpa naiivia, mutta asia on juuri päinvastoin. Kun pelaaja korostaa hauskuutta

²⁰¹ Puhakainen & Suhonen 1999, 25

²⁰² Puhakainen & Suhonen 1999, 119

²⁰³ Puhakainen & Suhonen 1999, 46–47

tärkeimpänä motiivinaan, hän sanoo samalla sen, että hän määrittelee itse, mikä pelaamisessa on tärkeintä.”²⁰⁴

Kun kirjoittaja korostaa hauskuutta tärkeimpänä motiivinaan, hän sanoo samalla sen, että hän määrittelee itse, mikä kirjoittamisessa on tärkeintä, minä raapustin vihkooni. Leena huomasi muistiinpanoni ja nyökkäsi.

Liisa kertoi lukeneensa Helsingin Sanomista²⁰⁵, että Jokereilla menee nyt hyvin, koska joukkue on löytänyt pelaamisen ilon. Mitä minä sanoin -ilme hehkui Suhosen kasvoilla. Jokerien pelaaja Martti Järventie²⁰⁶ varoitti vääristä tulkinnoista ja kertoi, että peli kulkee paremmin, koska siinä on nyt enemmän järkeä, päättäväisyyttä, taistelutahtoa ja ammattiylpeyttä.

"Sitten se ei ainakaan ole leikkiä!" joku huusi.

"Ei vaan sittenhän se nimenomaan on leikkiä!" toinen väitti vastaan.

Auditoriossa alkoi olla suuren urheilujuhlan tuntua. Vastarannan kiiski myönsi, että toki ihmisellä saa terveellisiä harrastuksia olla, mutta eikö Järventienkin pitäisi aikuisena miehenä käyttää enin aikansa järkeviin hommiin eikä taantua lapsen tasolle kiekkokaukalossa.

“Pelaaminen on luonnollinen olomuoto ihmiselle”, Suhonen²⁰⁷ kiiruhti vastaamaan ja jatkoi, että leikin ja pelin aikana ihminen on matkalla itseensä ja pääsee omiin ulottuvuuksiinsa. Vastarannankiisken mielestä ne ulottuvuudet olisi syytä löytää jo lapsena, niin ei tarvitsisi enää aikuisena pelleillä. Liisa rauhoitteli tilannetta kertomalla, että Loen romaaneissa aikuisen leikki tulee usein esille ja aina hyvin myönteisessä sävyssä. Romaanissa L miesjoukko rakentaa hiekkakaupungin, ja Supernaiivin aikuinen kertoja ratkaisee henkisen kriisinsä leikkimällä. Pyysimme jotain tekstinäytettä. Liisa selaili hetken Supernaiivia²⁰⁸ ja alkoi lukea.

Heittämisessä on jotain todella positiivista. En kylläkään osaa oikein sanoa, mitä. Useimpien olisi syytä heitellä, jokaisen meistä. Silloin asiat näyttäisivät toisenlaisilta. Me olisimme iloisempia. Heitän pallon seinää vasten ja annan sen pompata kerran maahan, ennen kuin otan sen kiinni. Minun palloni on hyvä. Se tulee aina takaisin. Ja se tuntuu hyvältä kädessä. Olin jo unohtanut, kuinka mukavalta pallon koskettaminen tuntuukaan. Ja piteleminen. Se on niin pyöreä. Se saa minut unohtamaan ajan kulun.
Nyt heitän taas.

²⁰⁴ Puhakainen & Suhonen 1999, 61

²⁰⁵ Ala-Kivimäki 2006

²⁰⁶ Perkiö 2006

²⁰⁷ Puhakainen & Suhonen 1999, 56

²⁰⁸ Loe 1996, 20

Punainen muovipalloni osuu seinään ja päästää pikkuisen äänen. Sitten se pomppaa maahan ja päästää toisenlaisen äänen. Sitten minä otan sen kiinni, pitelen sitä hetken kädessäni ja heitän uudestaan. Tuon kaiken teen automaattisesti. Ajattelematta yhtään, mitä teen. Voin miettiä samalla muita asioita.

Luennan jälkeen takarivin valittaja muistutti, että kyse oli fiktiivisestä tekstistä, joten sen perusteella ei pitäisi tehdä päätelmiä todellisesta elämästä. Todellisessa elämässä normaali ihminen ei tarvitse älyttömiä leikkejä vaan ratkaisee ongelmansa älyllään, ajattelemalla, mihin Spinozakin oli kehottanut.

"Minä olen Loen romaaneista saanut käsityksen, että leikkiminen nimenomaan auttaa ajattelussa ja voi johtaa jopa intuitiiviseen tietoon", Liisa sanoi. Suhosellakin²⁰⁹ oli kommentti takarivin valittajalle.

"Tämä [länsimainen] ihmiskäsitys painottaa kaikkivoipaista älyä, joka yksin pystyy hahmottamaan maailman ja ratkaisemaan kaikki salaisuudet. Pelaavaa, leikkivää, luovaa ihmistä ei kuitenkaan voi lähestyä tällaisen ihmiskuvan kautta. Kukaan ei voi pelata päällään, eikä kukaan voi pelata lihaksillaan. Ihminen voi pelata ainoastaan sulautumalla pelaamiseen, vapautumalla sellaiselle tasolle, jossa egotietoisuuden tilalle tulee kokonaisvaltainen tietoisuus. Pelaamisen perusulottuvuus on itsensä löytäminen, itseään tarkkaavan egon unohtaminen."

Kirjoitin muistivihkoon, että *ihminen voi kirjoittaa ainoastaan sulautumalla kirjoittamiseen, vapautumalla sellaiselle tasolle, jossa egotietoisuuden tilalle tulee kokonaisvaltainen tietoisuus. Kirjoittamisen perusulottuvuus on itsensä löytäminen, itseään tarkkaavan egon unohtaminen.* Suhosen ajatukset olivat kauniisti sopusoinnussa kaiken sen kanssa, mitä seminaarissa oli aiemmin puhuttu.

Oivan mielestä Suhosen näkemykset pelaamisen avulla päästävään kokonaisvaltaiseen tietoisuuteen toivat mieleen Spinozan intuitiivisen tiedon. Jos ei pelaaja pelin tuoksinassa nyt ihan koko maailmankaikkeutta hahmotakaan, niin sen kyseisen pelin maailman kuitenkin. Intuition perehtynyt Philip Goldberg²¹⁰ pyysi puheenvuoron.

"Tietty leikkimielisyys ja hassuttelun ja omalaatuisuuden hyväksyminen tuntuvat suosivan intuitiota. Intuition ja leikkimielisyyden yhteys on helppo nähdä urheilussa ja taiteessa, mutta se soveltuu myös mille tahansa muullekin alalle. Luovimmat ja uudistuksellisemmat ihmiset ovat niitä, jotka nauttivat täysin siemauksin

²⁰⁹ Puhakainen & Suhonen 1999, 58

²¹⁰ Goldberg 1983, 155

ratkaisemattomista ongelmista ja leikittelevät mielikuvituksellaan kuin lapset", hän sanoi.

"It is in playing and only in playing that the individual child or adult is able to be creative and to use the whole personality, and it is only in being creative that the individual discovers the self", D. W. Winnicott²¹¹ totesi. Jos se piti paikkansa, niin kirjoittamisen ei todellakaan soisi olevan vain leikinomaista vaan leikkiä. Jung kysyi Liisalta, rakensivatko miehet todellakin Loen romaanissa hiekkakaupungin.

"Kyllä, he ovat tutkimusmatkalla kaukaisella saarella ja varusteissa on kaikenlaisia leikkivälineitä, pelikortteja sun muuta, mutta sen lisäksi he alkavat spontaanisti rakentaa hiekasta. Onko siinä jotain outoa?"

"Ei, ei suinkaan mitään outoa, se vain toi mieleeni erään omakohtaisen kokemuksen", Jung virkkoi mieteliäästi.

"Voisitko kertoa siitä meillekin?"

Freudia vilkaistuaan Jung²¹² kertoi, miten hän eräässä elämänsä kriisivaiheessa yritti selviytyä sisäisistä paineistaan käymällä yksityiskohtaisesti läpi elämänsä ja lapsuusmuistojaan. Mitään ratkaisua ei kuitenkaan tuntunut älyllisellä ponnistelulla löytyvän. Koska tieto ei auttanut, hän päätti tehdä sitä mitä päähän pälkähti. Ja hänen päähänsä pälkähti muisto siitä, miten hän lapsena oli leikkinyt rakennuspalikoilla.

"Ei hemmetti, rupesiko se leikkimään?" yleisössä kuiskuteltiin.

Jung²¹³ kertoi liikuttuneensa tuosta mieleen nousseesta muistosta, joka oli kertonut, että luova lapsi elää yhä. Samalla hän oli tajunnut, ettei hän kykenisi saamaan kosketusta luovaan minäänsä muuten kuin leikkimällä.

"Tämä hetki oli kohtaloni käännekohta, sillä pitkällisen vastarinnan jälkeen annoin periksi ja aloin leikkiä. Se ei kuitenkaan tapahtunut ilman äärimmäistä alistumisen tunnetta ja tuskallista kokemusta siitä, etten todellakaan pystynyt tekemään muuta kuin leikkimään."

Kuuntelimme lähes hartaina, kun Jung²¹⁴ kertoi rakentaneensa rannalle pienistä kivistä kokonaisen kylän taloineen, linnoineen ja kirkkoineen. Leikkiminen laukaisi hänessä kuvitelmien virran, ja aina sen jälkeen hän vastaavanlaisissa elämäntilanteissa käytti leikkimistä avausriittinä sitä seuraaville ajatuksilla ja töille.

²¹¹ Winnicott 1971, 54

²¹² Jung 1990, 192

²¹³ Jung 1990, 192–193

²¹⁴ Jung 1990, 192–193

"Tähän väliin on pakko lukea taas vähän Loeta²¹⁵", Liisa sanoi ja avasi kirjan.

Brio-hyllyn edessä koen lopulta valaistuksen. Siellä on eräs lelu, jonka muistan lapsuuteni ajoilta. Sillä on potentiaalia täyttää kaikki listallani luettelemani vaatimukset.

Se on hakka.

Pakkaus on punainen ja sievä, ja siinä on kuva hakasta yhdessä sitä paukuttavan pikkupojan kanssa. Hakka on keltainen ja siinä lukee suurin kirjaimin Brio. Hakattavat kepit ovat keltaiset ja hakan jalat siniset. Vasara on punavihreä. Hyvänolontunne leviää koko ruumiiseeni.

Muistan, että hakka oli erittäin paljon tyydytystä tuottava leikkikalu.

Kun kaikki kepit on hakattu tasaisesti alustaansa, syntyy eräänlainen yhtenäisyyden tunne. Asiat sopivat yhteen. Niillä on merkitystä. Sitten hakka käännetään ympäri ja kepit vasaroidaan taas alas. Se on jonkinlainen ikiliikkuja, joka antaa yhtenäisyyden tunteen käyttäjälleen.

Sen enempää en vaadi miltään. En ihmisiltä enkä esineiltä.

Mikäli hakkaan tarpeeksi kauan, pystyn ehkä saavuttamaan tunteen kaiken merkityksellisyydestä niin maailmanlaajuisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla.

Viime päivinä en ole tehnyt juuri mitään muuta kuin hakannut.

Olen hakannut aamusta iltaan.

Se on verrattoman yksitoikkoista puuhaa, ja se suorastaan täyttää minut riemulla. Ajatukseni pysähtyvät. Olen äärettömän kiitollinen Briolle.

Kolmannelta riviltä nousi nainen, joka lähti marssimaan kohti ovea ja mesosi, että hän oli luullut tulleensa kuuntelemaan asiallisia keskusteluja luovuudesta ja kirjoittamisesta, mutta eihän näissä jutuissa ollut enää järjen hiventäkään.

"Lastentarhaan joutaisitte!" nainen sanoi ja paiskasi oven kiinni perässään. Liisa kertoi, että nainen oli psykologi ja ilmeisesti pelkäsi menettävänsä asiakkaansa lelukauppiaille. Keski-ikäinen mies kertoi naureskellen, että Loen kuvaamat leikit ovat työuupumustoihilaan korviin kuulostaneet kovin mukavilta, mutta jos hän kotona alkaisi niitä harrastaa, vaimo ja lapset piilottaisivat kaikki lelut alta aikayksikön ja lääkäri tarkistaisi lääkitystä. Alpo Suhonen²¹⁶ tiesi kertoa syyn:

"Intohimoinen tekeminen rikkoo aina samanlaisuuden kaavaa ja se koetaan vaaralliseksi. Saat kyllä harrastaa tennistä, mutta sitä kuuluu harrastaa tietyllä tavalla, tiettyyn aikaan, tiettyjen ihmisten kanssa."

En enää koskaan kerro kenellekään, miten paljon käytän aikaa ja energiaa kirjoittamiseen. Joskus kerroin, eikä minua ymmärretty. Sanottiin, ettei sellainen uppoutuminen ole hyväksi. Epäiltiin minun pakenevan todellisuutta. Korostettiin, miten

²¹⁵ Loe 1996, 67–68

²¹⁶ Puhakainen & Suhonen 1999, 66

tärkeää on tavata oikeita ihmisiä. Muistutettiin hyvistä harrastuksista. Kysyttiin, joko kevätsiivous on tehty. Ennustettiin selkävaivoja. Säälittiin miestäni. Silloin en osannut sanoa ymmärtämättömille mitään, nyt vastaisin joko Kingin²¹⁷ sanoin "Joka kirjoittaa ilosta, ei koskaan väsy kirjoittamaan" tai Ahdin²¹⁸ ajatuksella "Ihmisellä ei ole mitään syytä olla jaksamatta".

Liisa kysyi, uskallammeko jo vetää sen johtopäätöksen, että kirjoittaminen on iloa ja leikkiä. Kuului sekä myöntävää hyminää että kielteistä murinaa. Seppo Jokinen²¹⁹ tunnusti, että hänelle kirjoittaminen ei ole mikään nautinto. Kaimansa Seppo Järvinen²²⁰ tuhahti, että iloisen kirjoittajan paikka on Törnävän sairaalassa. Oiva puolestaan tunnusti, että ennen seminaaria hän olisi saattanut olla samaa mieltä Jokisen ja Järvisen kanssa, mutta kaiken kuulemansa perusteella hän oli nyt sitä mieltä, että kirjoittaminen on leikkiä kuten kaikki muukin luova toiminta.

"Jokainen kirjailija tietää, että kirjaa ei kirjoiteta jumalallisen innoituksen vallassa, vaan työ kysyy lujia istumalihaksia ja jonkin verran sähköistä liikennettä korvien välissä", Järvinen²²¹ intti.

Leena pukkasi minua kylkeen, joten pyysin puheenvuoron ja kerroin, että mitä enemmän olen kirjoittanut ja oman kirjoittamistapani kanssa sinuiksi tullut, sitä vieraammalta Järvisen edustama ja valitettavan yleinen kirjailijakuva minusta tuntuu. Kaikissa töissä on omat vaikeutensa, en sitä kiellä, mutta jos esimerkiksi kirvesmies valittaisi yhtä mittaan työnsä vaikeutta, alkaisin epäillä hänen ammattitaitoaan. Kirjailijalle sen sijaan työn vaikeudesta ja ilottomuudesta kertominen tuntuu antavan vain lisää arvostusta.

"Siitä kai kyse onkin: arvostuksen kerjäämisestä, kriitikoiden pehmittämisestä, ilottomasta suorittamisesta. Tai jos iloa onkin, se kuitataan hetkittäiseksi flow'ksi, sillä muutoin voitaisiin luulla, ettei kirjoittaminen toimintana täytä vaatimusyhteiskuntamme normeja", Oiva saarnasi. Olin samaa mieltä hänen kanssaan ja jatkoin:

"Järvinen²²² on toisaalla kertonut, että kirjoittajan työajasta 90 prosenttia kuluu miettimiseen. Hän ei ole vissiin tullut ajatelleeksi, että jos sen miettimisen hoitaa lenkkipolulla, sienimetsässä, tiskatessa, riippumatossa tai jalkapallokentällä, kirjailijaksi

²¹⁷ King 2000, 235

²¹⁸ Ahti 2005, 48

²¹⁹ Seppo Jokinen, henkilökohtainen tiedonanto 10.10.2006

²²⁰ Järvinen 1999

²²¹ Järvinen 2006

²²² Järvinen 1999

kelpaa vähemmälläkin istumalihaksilla", minä latelin. Vaikka kello näytti jo kahviaikaa, kaivoin laukustani esiin lehtileikkeen ja kysyin Liisalta, saisinko lukea vielä sen.

"Ole hyvä."

"Kaikkein mukavinta töissä on silloin, kun tulee vaikeita ongelmia. Suurin työn ilo tulee siitä, kun niitä pääsee miettimään. Mitä vaikeampi juttu, sitä tyytyväisempi olen",²²³ minä luin ja sen jälkeen kysyin, kuka mahtaa kuvata tuolla tavalla omaa työtään.

"Tilanteen huomioon ottaen kyseessä pitäisi olla joku kirjailija, mutta jostain syystä epäilen, ettei olekaan", Liisa sanoi.

"Minusta se kuulosti aivan meidän Jussilta", Leena virkkoi.

"Jussipa hyvinkin, mutta tällä kertaa ei kyseessä ole sinun poikasi vaan auton asentaja Juha "Jussi" Korhonen Helsingin Auto Mäkelästä. Järvinen, sinä olet varmasti ihan kelpo kirjailija, mutta sinun oppiesi sijaan minä uskon mieluummin auton asentajaa ja jääkiekkovalmentajaa. Niin ja tietysti lapsia ja kaikkia heitä, jotka vielä ilon tuntevat."

"Ehkäpä rohkenemme uskoa, että kirjoittaminen on leikkiä, mutta pidetään se tieto näiden seinien sisäpuolella, etteivät meitä vallan tolkuttomina pitäisi", Oiva nauratti ihmisiä. "Heti kun menemme ulos, korostamme kirjoittamisen olevan raskasta työtä."

"Sen kunniaksi lyhyt kahvitauko, ja sen jälkeen annamme puheenvuoron viimeiselle alustajalle, emeritusprofessori Matti Bergströmille", Liisa totesi ja hymyili harmaahapsiselle miehelle. Nyt vasta tajusin, miksi hän oli näyttänyt niin tutulta; hän oli joitakin vuosia sitten ollut paljon julkisuudessa ja puhunut muun muassa arvoista. En ymmärtänyt, mitä tekemistä hänellä oli tässä seminaarissa. Ehkä olisi viisainta lähteä kotiin ja jatkaa kirjoittamista. Seminaari oli ollut mielenkiintoinen, mutta olin saanut sellaisen annoksen tietoa luovuudesta ja kirjoittamisesta, että vastaanottokapasiteettini alkoi olla tällä erää täynnä.

"Ei täältä kesken kaiken mihinkään häivyttä", Leena napautti, kun ehdotin kotiinlähtöä.

Tauolla Leena uppoutui Oivan kanssa muistelemaan niitä aikoja, kun Leenan mies oli vielä elänyt ja laulanut kirkkokuorossa. Kuuntelin keskustelua hajamielisesti, hörpin kahvia ja katselin pihalle. Ikkunan takana näkyvästä koivusta muistin, miten olin

²²³ Saksa 2006

keväällä omalla pihalla katsellut tuulessa heiluvaa hiirenkorvaista riippakoiivun oksaa, joka oli näyttänyt keinuvalta hahmolta. Olin seurannut sitä monena päivänä ja ajatellut, että olisi hauskaa, jos sellainen äijä todellakin keinuisi pihalla. Kun ajatus oli pari kuukautta muhinut päässäni, tein Valopään ruostuneesta katiskaverkosta ja sinisestä lasipallosta. Siellä se nytkin kotona keinui ja ajatteli sinisiä ajatuksiaan.

Leena ja Oiva naureskelivat yhteisille muistoille. Pyörittelin tyhjää kahvimukia kädessäni ja mietin Oivan roolia romaanissa. Oli hykerryttävää tuntea, miten hän alkoi mielikuvissani kasvaa ja saatoin luottaa siihen, että hän toisi mukanaan romaaniin jotain tärkeää. Hänen pappistaustansa ei kuitenkaan olisi se olennainen asia, vaan jotain yksityiselämään liittyvää sen pitäisi olla. Onneksi minun ei tarvinnut sitä miettimällä miettiä; kysymys oli heitetty, ja olisi Oivan vuoro kertoa vastaus.

Liisa istahti viereeni ja kysyi, missä olin ollut koko kesän, kun ei minua ollut näkynyt. Vakuutin olleeni Leppämässä hyvin tiiviisti, mutta lähinnä vain Leenan seurassa. Liisa vilkaisi Leenaa ja Oivaa ja kysyi kuiskaten, aioinko järjestää skandaalin; Oivahan oli naimisissa.

"En nyt sentään. Leena ja Oiva ovat vain ystäviä", minä vakuutin.

"Hyvä niin. Leppämäki on vieläkin sekaisin siitä sotkusta, minkä tänne järjestit."

"Mutta kaikkihan päättyi hyvin."

"Luojan kiitos."

"Minua on jopa hieman kritisoitu liian onnellisesta lopusta."

"Et kai aio muuttaa sitä?" Liisa parahti.

"En, en muuta. Ole huoleti."

Liisan kiiruhdettua hoitamaan seminaarivelvollisuuksiaan ajattelin, että minulla ei koskaan, ei koskaan olisi lupaa jättää häntä tai muitakaan luomiani henkilöitä heitteille, vaikka en kirjoittaisi heistä enää sanaakaan. Se oli ihan outo ajatus.

10. KIRJOITTAMISEN ILO JA NEUROFYSIOLOGIA

Seminaari oli kääntymässä loppuun, mutta kahvin virkistämä yleisö valpastui kuuntelemaan viimeistä alustusta. Hyväntuulisen oloinen Bergström kertoi olevansa aina utelias kuulemaan uusista asioista, joten hänestä oli ollut todella mielenkiintoista seurata täällä käytyjä keskusteluja. Muutaman kerran hän oli ajatellut kommentoida mutta päättänyt säästää sanottavansa omaan esitykseensä. Otin vihon esiin. En tehdäkseen muistiinpanoja esityksestä vaan kirjatakseni talteen ideoita, joita Leenan ja Veikon tarinasta oli päivän mittaan syntynyt. Niitä oli jo niin paljon, että oli parasta kirjoittaa muistiin, ennen kuin katoaisivat.

Bergströmin aiheena oli luovuuden neurofysiologia. Hän ei ehtinyt otsikkoa pidemmälle, kun vannoutunut humanisti kommentoi, että luovuushan on psyykkinen ilmiö, joten sitä ei voitane selittää fysiologian käsittein. Bergström²²⁴ tähdensi, että on turha vetää rajaa fyysisen ja psyykkisen välille, koska kyse on kuitenkin yhdestä kokonaisuudesta, ihmisestä. Liisa ehdotti, että kuuntelisimme ensin, mitä Bergströmillä olisi sanottavaa ja keskustelisimme sitten.

Bergström aloitti puhumalla aivojen rakenteesta. Kirjoitin vihkoon *jalkapallo-ottelu, rehevä nainen ja limbisen systeemi*. Hups! Limbinen systeemi ei liittynyt romaaniin vaan sen kirjasin muistiin vahingossa Bergströmin puheesta, jossa vilahtivat myös sanat aivorunko ja aivokuori. Kysyin Leenalta, ymmärsikö hän mitään.

"Tietysti, tämä on hyvin mielenkiintoista."

Jatkoin muistiinpanojani: *rakkaus on kaaosta, ei onnistu, pakko olla myös järkeä mukana, mutta ei liikaa!* Mikä ihmeen tasapainovimma minua vaivasi? Ehkä Veikon tytär edustaisi järjen ääntä? Vai poika? Ei, vaan järjen pitäisi tietysti löytyä Veikosta itsestään. Siitä syntyy kunnan sisäinen taistelu, kun Veikolla on jokin uskottava syy pyrkiä torjumaan Leena, jota hän kuitenkin haluaa enemmän kuin mitään muuta. Ja se syy voisi olla se, että... Niin mikä?

Bergström²²⁵ jatkoi puhetta aivoista ja saimme kuulla, että ensin on syntynyt alempi aivorunko, sitten limbinen systeemi ja viimeiseksi uusi aivokuori, mutta kypsyessään aivokuori vaikuttaa limbiseen systeemiin ja saa sen vielä kehittymään, joten on perusteltua sanoa, että limbinen systeemi on näistä kolmesta tullut valmiiksi

²²⁴ Bergström 1999, 16

²²⁵ Bergström 1997, 39–40, 43, Bergström 1980, 38

viimeisenä. Sehän on samalla raja aivorungon ja aivokuoren välissä, eikä raja voi olla valmis ennen rajattavia. Aivojen perusresursseista kehittyi siis ensimmäisenä voima, sitten tieto ja viimeiseksi arviointi. Kyse ei kuitenkaan ole toiminnallisesti erillisistä osista, vaan aivorunko, aivokuori ja limbinen systeemi muodostavat yhdessä toimivan kokonaisuuden. Kyseinen aivojen kehitys on tapahtunut ihmisrajille ja tapahtuu jokaisessa ihmisessä. Koska mikään ei kehityksen aikana katoa, ihmisen täysipainoiseen psyykkiseen toimintaan kuuluu se, että henkisessä rakenteessa on myös sikiöajan piirteitä.

Liisa pyysi tästä esimerkkiä, ja Bergström²²⁶ mainitsi lasten viihtymisen painottomuuden tunteessa, mikä johtuneesi siitä, että sikiöllä alempi aivorunko kehittyi ensimmäisen kahden kuukauden aikana eli painottomuuden tilassa. *Aivorunko, aivokuori, limbinen systeemi*, minä kirjoitin. Hetkinen... Sehän tarkoittaa sitä, että meillä on kolmiosaiset aivot, jotka muodostavat yhdessä toimivan kokonaisuuden. Kirjoitin vihkoon *KOLMIOSAISET AIVOT! KOKONAISUUS!* ja näytin Leenalle.

"Etkö tuota ole ennen tiennyt?" Leena tuhahti ja keskittyi kuuntelemaan Bergströmiä. Nyt keskityin minäkin, sillä aavistelin, että aivojen kolmiosaisuudella ja kokonaisvaltaisella toiminnalla täytyi olla jotain merkitystä.

Bergström²²⁷ kertoi, että limbinen systeemi on eräänlainen ei-kenenkään maa, johon kohdistuu viestejä sekä ulkoapäin aivokuoresta että sisältäpäin aivorungosta. Ensin mainitut ovat informaatiopitoisia, järjestyneitä, jälkimmäiset järjestymätöntä virtausta, herätysreaktioita ja tajunnan voimaa ilman ajallis-paikallista tietoa. Limbistä systeemiä uhkaa siis sekä negentropia että entropia, mutta termodynamiikan lakien mukaan ne eivät voi yhdistyä niin, että jompikumpi voittaisi. Aivokuori edustaa tietoa ja aivorunko tajuntaa, ja limbinen systeemi on kolmas maailma niiden välissä, alun perin sekä tietoa että tajuntaa vailla oleva. Ja sellaisena se pyrkii myös olemaan, vapaana ja "tyhjänä". Limbiseen systeemiin kohdistuvia voimia Bergström²²⁸ kutsui mustiksi ja valkeiksi sen mukaan, tulevatko ne aivorungon kaaoksesta vai aivokuoren järjestyksestä.

Juuri kun olin pohtimassa, miten tämä kaikki mahtoi liittyä luovuuteen, Bergström²²⁹ kertoi, että leikki tapahtuu limbisessä systeemissä, jota lapsilla ohjaa

²²⁶ Bergström 1997, 79, 105–106

²²⁷ Bergström 1997, 50–52, Bergström 1980, 65

²²⁸ Bergström 1997, 56–59

²²⁹ Bergström 1997, 19, 41, 73–75, Matti Bergström, henkilökohtainen tiedonanto 14.9.2006

pääasiassa alempi aivorunko; lasten aivokuorihan on vielä kehitysvaiheessa. Limbiseen systeemiin paikallistetaan myös tunne-elämä, motiivit, arvostukset ja mielikuvitus, johon toki myös aivokuori aktiivisesti osallistuu. Jos aikuisella limbisen systeemi pysyy aivokuoren kehittymisestä huolimatta hallitsevana, kyse on luovasta ihmisestä. Leikki ja luovuus ovat siis fysiologisesti sama asia.

Kun nyt limbiseen systeemiin kohdistuu paineita kahdelta taholta, aivorungon kaaoksesta ja aivokuoren järjestyksestä, lapset elävät Bergströmin²³⁰ mukaan kaaoksen ja järjestyksen välimaastossa, samalla kertaa luovina ja tuhoavina, mitä aivokuori-aikuisten on vaikea tajuta. Torjuakseen "demonit", jotka kahden puolen uhkaavat "tyhjää", kolmatta maailmaa, lapset leikkiessään sitovat aivorungon mustat voimat luovuudella eli taiteella ja aivokuoren valkeat voimat tutkimalla. Kun vielä on ilmeistä, että lapsilla on luonnollinen kyky uskoa aineettomaan eli Jumalaan ja enkeleihin, voidaan sanoa, että taide, tiede ja uskonto ovat saaneet alkunsa leikistä.

Harmi, että Huizinga oli jo lähtenyt; hän olisi varmasti mielellään kuullut, miten elinvoimaisia hänen ajatuksensa edelleen olivat.

Takarivillä tulkittiin kaikki edellä kuultu siten, että jos luovuus on leikkiä, niin se todistaa, että kirjailijat ja erityisesti jääkiekkoilijat ovat vain typeriä kakaroita. Vaikka kyseessä oli pelkkä provosointi, yksi sun toinenkin kuulijoista mulkoili takarivin suuntaan. Bergströmin²³¹ mielestä lapset eivät suinkaan ole typeriä, vaan limbisen systeemin voimakkuuden takia he ovat älykkäämpiä kuin aikuiset. Tämä oudolta kuulostava väite selittyy sillä, että limbisessä systeemissä yhdistyvät:

kokonaisuus ja osat
taju ja tieto
kenttä ja kvantti
imaginaarinen ja reaalinen
aika ja tila
kaaos ja järjestys
henkinen ja aineellinen
luovuus ja katastrofi
leikki ja logiikka

Näin kokonaisvaltaisesti toimivat aivot ovat Bergströmin²³² mielestä esimerkiksi ongelmanratkaisussa paljon tehokkaammat kuin sellaiset aikuisen aivot, jotka käyttävät

²³⁰ Bergström 1997, 58–59, 78, 133–134

²³¹ Bergström 1997, 130–134

²³² Bergström 1997, 130

vain dataa, lineaarista logiikkaa, täsmällistä muistitietoa ja muita järjestyssidonnaisia voimavaroja. Lasten on limbisen systeemin vahvuuden takia myös mahdollista siirtää ongelmat aivojen syviin osiin ja saada ratkaisu sieltä aivan kuten esimerkiksi matematiikassa voidaan ongelma siirtää reaalitasolta imaginaariselle tasolle.

David Cohen²³³ lisäsi, että lasten kokonaisvaltaisuus ilmenee myös siten, että leikissä yhdistyvät heidän kognitiiviset, sosiaaliset ja emotionaaliset kykynsä.

Bergströmin²³⁴ mukaan painottomuuteen tottuneet aivo-osat tuottavat sekä lapsille että kaikkein luovimmille aikuisille korkeamman tajunnan, virtuaalitajunnan, joka "ei ole sidoksissa aineelliseen, planetaariseen elämäämme, vaan on tarkoitettu koko maailmankaikkeutta varten."

"Mihin niitä aivokuoren ominaisuuksia sitten tarvitaan?" yleisöstä kysyttiin.

"Ihminen käyttää ajattelussaan loogista menetelmää, jotta aivokuori saisi järjestykseen myös epäjärjestyksessä olevat, kaoottiset asiat. Logiikka merkitsee silloin järjestyksen tuomista kaaokseen", Bergström²³⁵ vastasi.

Liisa pyysi häntä tarkentamaan edellistä, sillä olimmehan aiemmin kuulleet Huizingan sanovan, että se on nimenomaan leikki, joka tuo järjestystä. Bergström²³⁶ pysyi kannassaan ja sanoi leikin ja logiikan olevan eräällä tavalla symmetrisiä:

"Logiikka tuo kaaokseen järjestyksen ja leikki tuo järjestykseen kaaoksen."

Ajatus herätti vilkasta pulinaa ja mielipiteenvaihtoa puoleen ja toiseen, kunnes Oiva sai puheenvuoron ja pyysi meitä kuvittelemaan itsemme limbiseen tilaan, jossa leikki ja logiikka yhdistyvät. Yritimme parhaamme. Oiva jatkoi, että kun nyt aivorungon kaaos uhkaa täyttää tilan, jonka haluamme pitää "tyhjänä", käytämme hyväksi logiikkaa eli aivokuoren tarjoamaa keinoa sen kaaoksen torjumiseksi. Vastaavasti kun aivokuoren tiukka järjestys uhkaa, käytämme hyväksi aivorungon kaaosvoimaa järjestyksen torjumiseksi.

"Miksi järjestys pitäisi torjua?" joku ihmetteli.

"No tietenkin sen takia, ettei se täyttäisi tyhjää tilaa", Oiva sanoi.

"Entäs Huizinga?" Oivalta kysyttiin aivan kuin hän olisi ollut tämänkin alan asiantuntija. Ehkä hän olikin, paljon kokenut, lukenut ja pohdiskellut mies.

²³³ Cohen, 1987, 8

²³⁴ Bergström 1997, 111

²³⁵ Bergström 1997, 133

²³⁶ Bergström 1997, 133

"Kyllä hänkin on oikeassa, enkä muutenkaan näe mitään ristiriitaa hänen ja Bergströmin ajatusten välillä. Jos katsotaan ihmislajin kehitystä, aivorunko on ollut varhemmin varmasti hallitsevampi, jolloin limbiseen alueeseen on kohdistunut enemmän kaaosta kuin järjestystä. Tällöin on ollut luonnollista, että sitä vastaan on pitänyt taistella järjestyksen keinoin mutta yhtä kaikki leikkimällä. Nykyään taitaa ongelma olla enemmänkin siinä, että aivokuori hallitsee liikaa, jopa siinä määrin, ettei ihminen enää kykene taistelemaan sen voimia vastaan, ja limbinen systeemi kituu."

Bergströmin²³⁷ mielestä ongelmia syntyy, jos ei ymmärretä, että sekä järjestys että kaaos ovat olemassa sekä ihmisessä että yhteiskunnassa ja että niiden välinen sovittelu on mahdollista vain leikin avulla. Lapsille pitää sallia myös mustat eli tuhoavat leikit, ja aikuisilla tiede, taide ja kulttuuri ovat leikkiä eli ne toimivat välittäjinä mustan ja valkean puolen kanssa. Monika Fagerholm²³⁸ kertoi, kuinka tärkeää leikin maailma lapsille on:

"Leikki voi näyttää julmalta ulkopuolelta, mutta kun siinä on sisällä, huomaa, että leikissä on oma logiikkansa. Kaikelle annetaan jokin salainen merkitys, josta ei saa puhua aikuisille."

Yleisön joukosta kuului nurinaa siitä, etteivät lapset nykyään edes leiki vaan pelaavat vain tietokonepelejä. Bergström²³⁹ huudahti, että tietokonepelithän ovat lapsille hyväksi, sillä lasten asuttaman "tyhjän" avaruuden kaltainen tietokonemaailman virtuaaliavaruus on lasten mielikuvitukselle tärkeä kasvualusta nykyisin, jolloin kasvatusmenetelmät nyhtävät lapsuudesta leikin lähes kokonaan. Virtuaalipelejä tutkiva professori Craig Lindley²⁴⁰ oli Bergströmin kanssa samaa mieltä tietokonepelien hyödyllisyydestä ja kertoi, että suosituimpia tietokonepelejä ovat ne, joissa on haastetta ja vastusta. Pelin tasoilla eteneminen tarjoaa onnistumisen hetkiä, mikä kasvattaa itseluottamusta, ja peliin uppoaminen voi tuottaa pelaajalle jopa meditatiivisen kokemuksen. Tiede-lehden toimittajalla Annikka Mutasella²⁴¹ oli runsaasti esimerkkejä tutkijoista, joiden mukaan tietokonepelaaminen muun muassa kehittää älykkyyttä, tarjoaa mahdollisuuksia ongelmanratkaisuun ja nopeaan päätöksentekoon ja on täynnä tarinallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

²³⁷ Bergström 1997, 186–187

²³⁸ Miettinen 2004

²³⁹ Bergström 1997, 100–103

²⁴⁰ Toivakka 2006

²⁴¹ Mutanen 2006

Joku nurisi, että se on koulu, joka tappaa luovuuden, mutta Leppämäen alakoulun rehtori kehotti ihmisiä käymään ensin kirjastossa katsomassa lasten töistä tehtyä näyttelyä ja vasta sitten sanomaan, onko luovuus muka kuollut. Alpo Suhonen²⁴² oli suorastaan vihainen muistellessaan kouluvuusia ja opettajia, jotka eivät ymmärtäneet hänen pelaamistaan. Asenteet ovat onneksi muuttuneet paremmiksi ja luovat ammatit hyväksytyiksi. Silti koululaitoksessa olisi hänen mielestään kehittämisen varaa:

"Koulut olisivatkin sitä varten, että siellä opeteltaisiin pelaamaan ja leikkimään, laulamaan, tanssimaan ja maalaamaan. Sitten jos joku oikein kovasti haluaa insinööriksi, opettaja sanoisi sille, että se on "ihan hyvä harrastus!" Suhonen visioi. "Vain ihminen on niin hölmö, että hän kehittää ajatusmalleja, joissa ihmisen syvältä kumpuavaa tekemistä aliarvioidaan."

"Onko leikki kuitenkin vain viihtymistä varten?" yleisöstä kysyttiin.

Bergströmin²⁴³ mukaan leikki on tärkeä kaikenlaisen kehittymisen kannalta. Aivokuoren tiedollis-loogiset, järjestyneet rakenteet sisältävät esimerkiksi teorioiden ja mallien muodostamia systeemejä, jotka pysyvät suljettuina ja jähmeinä, ellei leikin tuoma kaaos tuhoa ja häiritse niitä ja sitä kautta johda kehitykseen.

"Mutta eikö tämä yhteiskunta kuitenkin pyörisi aika hyvin ilman taidetta?" vastarannankiiski yritti provosoida. Bergström²⁴⁴ otti kysymyksen asiallisesti ja kertoi vastauksen löytyvän aivoista:

"Aivot eivät voi sietää epävarmuutta ja pelkoa ja siksi niiden on selviydyttävä ulkoisesta ympäristöstä tulevasta tuntemattoman uhasta tieteen avulla ja sisäisestä ympäristöstä tulevasta uhasta taiteen avulla. Tämän selityksen mukaista on paradoksaalista, että pelko ajaa ihmisen kulttuuritoimintaan. Humanistien ei ole helppo niellä sellaista johtopäätöstä. Mutta lopputuloksen mukaan ihminen voi yksinkertaisesti taiteen ja tieteellisen tutkimuksen avulla tunkeutua sisälle luonnon sisimpään: taide johdattaa sielun ja tiede aineen tuntemattomiin syvyyksiin. Kun aivojen epävarmuus tällöin vähenee, se tarkoittaa vain, että ne pyrkivät tasapainoon."

Liisa kysyi, voitaisiinko alustuksesta tehdä se yhteenveto, että kirjoittamisen ilo on samaa kuin lapsella leikin ilo. Bergströmin²⁴⁵ mielestä tulkinta oli oikea: Todellisia

²⁴² Puhakainen & Suhonen 1999, 97

²⁴³ Bergström 1997, 137

²⁴⁴ Bergström 1997, 188

²⁴⁵ Bergström 1997, 190, Matti Bergström, henkilökohtainen tiedonanto 14.9.2006

taiteilijoita ja tiedemiehiä ovat sellaiset, joissa oleva lapsi ei ole koskaan kuollut.

Taiteessa ja tieteessä on kyse oikeasta leikistä, ja leikkiin liittyy aina ilo.

Vahtimestari avasi oven sen merkiksi, että seminaarille varattu aika oli päättynyt ja meidän oli annettava vuoro seuraavalle tilaisuudelle. Salista kuului pettyntyyttä mutinaa, mutta kun eivät ihmiset voineet vahtimestarille mitään, he nousivat tuoleistaan, venyttelivät pitkän istumisen puuduttamia jäseniään ja alkoivat valua kohti eteisaulaa. Yksi jos toinenkin tarttui alustajia hihasta ja kiitti heitä ajatuksia herättävistä esityksistä. Moni kommentti lausuttiin kahden kesken, mutta sinne tänne muodostui myös pieniä ryhmiä jatkamaan pohdintaa. Vaikka päivä oli ollut täysi, ihmisille tuntui olevan vaikeaa uskoa, että puheet oli nyt pidetty, keskustelut käyty ja oli aika palata normaaliin elämään.

Liisa näki jo eteenpäin ja kysyi ehdotuksia seuraavan seminaarin aiheeksi. Oiva sanoi, että jatkettaisiin vielä tämän aiheen käsittelyä, sillä hänestä tuntui, että tänään oli vasta raapaistu pintaa ja olisi syytä syventää kaikkea kuultua. Ilo on kiinnostanut ihmisiä kautta aikain, ja nyt kun tieteissäkin on havahduttu tunteiden tutkimiseen, olisi Leppämäelle kunniaksi, jos aihetta käsiteltäisiin täällä perusteellisemmin. Myös prosessin vaiheet ennen ja jälkeen varsinaisen kirjoittamisen kannattaisi ottaa tarkemman tarkastelun kohteeksi. Intuitiokin oli hänen mielestään saanut liian vähän huomiota.

Alakoulun rehtori tiesi, että iloa on alettu tutkia myös oppimisen yhteydessä, joten sieltä voisi saada uusia ajatuksia. Anneli oli samaa mieltä siitä, että aiheesta riittäisi pohdittavaa laajemmassakin seminaarissa. Häntä hiukan huolestutti, oliko kirjoittamisen ilosta annettu nyt liian kepeä kuva, sillä olihan monia kirjailijoita, jotka kokivat hitaan puurtamisen nautinnolliseksi. Liisa lupasi, että seuraavassa seminaarissa kuultaisiin tarkemmin eri lailla kirjoittavia. Sanoin, että jollain keinoin olisi ensin saatava käsitteet niin selviksi, että ihmiset puhuisivat samaa kieltä. Oiva arveli siinä riittävän haastetta; olivathan ilo, luovuus ja kirjoittamisprosessi eri elementteineen kaikki kovin hankalia käsitteitä.

Liisa kirjasi kaikki ehdotukset huolellisesti muistiin ja lupasi kutsua Bergströmin seuraavaankin seminaariin puhumaan lisää tiedostamattomasta ja tiedostetusta aivofysiologian näkökulmasta. Nyt se aihe oli jäänyt aivan liian vähälle huomiolle siihen nähden, miten olennainen se kirjoittajan kannalta on. Leena ehdotti, että seuraava seminaari pidettäisiin kävellen Leppämäen kauniissa maisemissa; kun ruumis on liikkeessä, myös ajatus kulkee.

11. MITÄ ME SAIMME KIRJOITTAMISEN ILOSTA TIETÄÄ?

Seminaarin jälkeen Leena halusi ostoksille, joten käännyin Puistotieltä Kaupintielle ja lähdin ajamaan kohti liikekeskusta. Matkalla ihastelimme ruskan väreissä loistavia puita kyläraitin varrella ja kehuimme seminaaria, jossa kirjoittamisen iloa oli tarkasteltu erilaisista näkökulmista. Leena sekä ihmetteli että ihasteli sitä, miten monien alojen edustajia oli pitänyt kuulla, ennen kuin totuus oli löytynyt. Purskahdin nauruun. Leena suuttui ja käski sanomaan suoraan, oliko hän niin tyhmä, että oli käsittänyt jotain väärin. Vakuutin, ettei hänen ymmärryskyvyssään ollut mitään vikaa. Seminaarissa oli tosiaan löydetty vahvoja perusteita sille, että kirjoittamisen ilo on leikin iloa, mutta kuten Leenakin oli huomannut, kaikki eivät olleet sitä purematta nielleet. Pian jossain toisessa seminaarissa hiotaan vastaväitteitä ja yritetään kumota Leppämäen tulokset.

"Hui kamalaa!" Leena huudahti.

"Ei kannata huolestua, se kuuluu pelin henkeen. Arkielämä ei ole koko ajan rakentavaa vuorovaikutusta, jossa myönnytään kaikkiin tarjouksiin, vaan asioita viedään eteenpäin myös eriävillä näkemyksillä ja vastalauseilla. Jos Leppämäen seminaari ei herättäisi kritiikkiä, se olisi ollut aika turha tilaisuus."

Leena ei vastannut, sillä hänelle tuli tekstiviesti. Hän luki sen hymyillen, mutta ei kertonut minulle lähettäjää eikä sisältöä. Ihan järjetöntä, että hänellä saattoi olla asioita, joista minä en tiennyt! Hän myös halusi pitää salaisuutensa, sillä vastattuaan viestiin hän palasi seminaari aiheeseen ja kysyi, mikä minulle oli ollut antoisinta. Sitä oli oikein mietittävä, sillä kaikkihan oli ollut hyvin mielenkiintoista, lisännyt tietojani ja ennen kaikkea pakottanut pohdiskelemaan omaa kirjoittamistani. Mieleen nousivat ensimmäiseksi Gothonin ajatukset, koska kirjoittamiseen sovellettuna ne raikkaasti vastustivat luutuneiksi asti yleistyneitä käsityksiä luovuudesta ja kontrollista.

Myös Bergströmin tiedot ja näkemykset olivat olleet tehneet minuun suuren vaikutuksen, koska ne olivat tarjonneet ymmärrettävän ja uskottavan selityksen kaikelle seminaarissa aiemmin kuullulle. Esimerkiksi flow ja leikki tuntuvat olevat hyvinkin samanlaisia tiloja, eikä Spinozan tarkoittamaa intuitiivista tietoa voi saavuttaa pelkällä aivokuorilogiikalla vaan käytössä on oltava aivojen koko kapasiteetti aivan kuten luovuudessakin. Spinozan mukaan intuitiivisen tiedon avulla tajutaan koko maailmankaikkeus, yksi substanssi, ja Bergströmin mielestä lasten virtuaalitajunta on koko maailmankaikkeutta varten. Pidin Bergströmin näkemyksistä senkin vuoksi, että

itse olin aina kokenut vahvan yhteyden lapsuuteni mielikuvitusleikkien ja aikuisiän kirjoittamisen välillä.

"Aivorungon, aivokuoren ja limbisen systeemin muodostama järjestelmä voisi kirjoittamisen lisäksi selittää niin monia muitakin asioita ihmisessä ja yhteiskunnassa. Ehkä juuri sen takia luokittelut ovat niin usein kolmitasoisia."

"Saanen ehdottaa pientä lähdekritiikkiä tai kohta selität Isän, Pojan ja Pyhän Hengen selittyvän aivorakenteellamme."

"Miksei? Isä edustaisi järjestystä, Poika kaaosta, hänhän kaatoi rahanvaihtajien pöydätkin... "

"Jarruta vähän!"

Hiljensin vauhtia ja annoin Liisan ylittää suojatien. Hän tunnisti meidät ja vilkutti ystävällisesti. Miten onnelliselta hän näyttikään. Jussi-romaanissa hän oli sählännyt pahan kerran, mutta nyt oli elämä seesteistä ja kotona odotti mies pienen vauvan kanssa. Ja he elävät onnellisina elämänsä loppuun asti.

"Minussa on varmaan joku vika, kun haluan kirjoittaa tarinoihin onnelliset loput."

"Hauska kuulla."

"Pitäisi varmaan keksiä jotain tosi rankkaa."

"Ei se olisi sinun luontosu mukaisista."

"Mutta se olisi ajanhengen mukaisista."

"Ja sitä haluat noudattaa?"

Myönsin, etten halunnut, ja juuri sen takia välillä tuntui siltä, että leikin kirjallisuuden kentällä väärillä säännöillä ja jäisin ulkopuolelle. Leena muistutti, että näytelmäni pyörivät harrastajateattereiden näyttämöillä ympäri Suomen, joten olin jo leikissä mukana. Jos ihmiset eivät sitä uskoneet vaan patistivat rankkoja tekstejä julkaisemaan, minun olisi syytä olla välittämättä ja keskittyä siihen tärkeimpään eli kirjoittamiseen.

"Olet oikeassa – kuten aina", minä tunnustin ja käännyin liikekeskuksen pihaan. Nousimme autosta ja menimme Leenan ehdotuksesta lelukauppaan. Oletin, että hän ostaisi Jussin pojille jotain, mutta hän kysyikin, millaisen leikkikalun minä haluaisin. Moitiskelin häntä hölmöksi. Hetken leluja katseltuaan hän työnsi pallon käteeni ja lupasi maksaa. Pallo ei herättänyt minussa mitään. Leena ei lannistunut vaan tarjosi muita vaihtoehtoja. Hakka näytti idioottimaiselta, anteeksi vain, Loe. Nuket eivät tulleet kysymykseenkään. Nalle? Rakennuspalikat? Muovailuvaha? Ei, mikään ei

kelvannut. Leenan mielestä olin estoinen ihminen, kun en uskaltanut leikkimään leluilla. Lähdimme lopulta tyhjin käsin, enkä tiedä, kumpi meistä oli pettyneempi.

Parkkipaikalla Leena muisti, että hänen pitäisi ostaa uusi kynnysmatto, joten menimme viereiseen rautakauppaan. Sillä aikaa kun Leena tutustui mattovalikoimaan, minä kiertelin myymälää ja katselin ruuveja, heloja, maaleja, tapetteja, listaa. Leenalla oli varmasti kotona maalitehtaan värikartta. Kaislatielle muuttaessaan hän oli remontoinut asunnon vaaleisiin sävyihin, mutta nyt hän haluaisi jotain väriläiskää kalpeuteen. Kuljin sisustusosaston läpi ja olin jo kääntymässä takaisin, kun äkkiä näin sen, mitä olin tietämättäni etsinyt.

"Köyttä?" Leena ihmetteli, kun tavoitin hänet kassalla.

"Tämän pitäisi kestää minun painoni", minä kehuin.

Kassa silmäili minua oudosti. Aloin selittää hänelle, että keinumishaluni lienee sikiökauden jäänteitä henkisessä rakenteessani, mutta Leena tarttui minua käsivarresta ja veti kiireesti ulos. Pihalla hän nappasi minulta autonavaimet ja meni kuskin paikalle. En viitsinyt esittää vastaväitteitä, sillä minun olisi muutenkin kuunneltava häntä tarkemmin.

Leena kääntyi valtatielle ja lähti ajamaan kohti Jyväskylää. Kysyin, mitä hänellä oli mielessä, mutta hän vain käski minun ottaa rennosti. Avasin radion. Kaikki asemat kokeiltuani valitsin kanavan, jossa parhaillaan soi Pennitön uneksija.

Ei ole mulla markkoja taskussa,
Mutta siitä viis mä välitän.
Kas, rikkaus maan ei konsanaan
voi näyttää meille tietä onnelaan.
Ja niinhän sitä kerrotaan kaskussa,
että rikkaus syöntä rasittaa,
ja kohtalo pitää kaikki laskussa,
miten paljon kukin aina saa.

Kas, elämä on vähän sitä sorttia,
että ei se aina hymyile.
Niin kivinen on tie, mi onnehen vie,
ja toisille se tuntematon lie.
Niin moni lyöpi onnesta korttia
ja palvoo maailman rahoja,
mutta kerran lähestytään porttia,
missä markkoja ei tunneta.

Mutta köyhä en ole minä kuitenkaan,
vaikka markat eivät kilise.
Kun laulan mä vaan, niin rauhan mä saan,

ja murheet kaikki jäävät unholaan.
 Ja unelmat ei lopu multa milloinkaan,
 vaikka muille niitä jakaisin,
 sillä syömeni niitä ompi tulvillaan,
 ja siksi minä uneksin.

San. Georg Malmsten

Malmsten on todella hyvin osannut kuvata minun maailmaani: kirjoittaminen on elämäni tarkoitus ja todellinen rikkaus, eikä se ole suhdanteista riippuvainen, sillä mielikuvitukseni tuottaa uusia tarinoita koko ajan. Niin kauan kuin kirjoitan, olen kokonainen ja onnellinen.

Puolen tunnin ajomatkan jälkeen saavuimme Jyväskylään, missä Leena ajoi Keskussairaalan kautta Rautpohjaan, pysäköi Hippokselle ja sanoi, että Jyp–Pelicans alkaa puoli seitsemältä. Minun ei auttanut muu kuin irrottaa turvavyö ja nousta autosta.

Emme olleet kumpikaan käyneet hallissa aiemmin, mutta kun kuljimme rakennuksen sivuitse, löysimme lippumyymälän ja – Veikon! Tämä oli nyt häneltä ja Leenalta hiukan yllättävä veto. Oliko jääkiekko-ottelu mikään treffipaikka 68-vuotiaille ihmisille? No, rakentavan vuorovaikutuksen sääntöjen mukaan minun oli pakko se hyväksyä, mutta romaanissa heidän olisi selvitettävä puhelusetu ja kestettävä hiukan eron tuskaakin, ennen kuin pääsisivät yhdessä minkäänlaisille treffeille. Veikko tervehti meitä ystävällisesti, ojensi lippumme ja opasti oikeille paikoille. Katsomo B3, toinen penkkirivi. Laitoimme Veikon istumaan keskelle. Jäänhoitokone kiersi kenttää ja jätti märän, kirkkaan jään jälkeensä, katsomot alkoivat täyttyä.

"Kuinkas teidän päivänne on sujunut?" Veikko kysyi, kun odottelimme pelin alkua. Rattoisastihan se oli sujunut seminaarissa, jossa oli selvitelty kirjoittamisen iloa psykologian, filosofian, leikin teorian ja neurofysiologian näkökulmasta. Käytännön tuntumaakin oli saatu, kun Jyrki Vainonen oli kertonut omasta, kaksivaiheisesta kirjoittamisprosessistaan, jossa on ensin luova vaihe ja sen jälkeen kontrollivaihe. Samoin tuntuivat monet muutkin kirjoittavan. Veikkoa kiinnosti, oliko se myös minun tapani. Sanoin, että yhteistä on ainakin se, että kun alamme kirjoittaa, emme tiedä, mitä on tulossa. Erojakin on, sillä Vainonen kokee, että hänen on ohitettava kontrolli, jotta tiedostamattomaan patoutunut valmis tarina pääsee ryöpsähtämään esiin. Minä sen sijaan kaipaan kontrollia, jotta pystyn rakentamaan järjellisen tarinan siitä kaoottisesta mielikuvavirrasta, joka tiedostamattomasta juoksee. Leena arveli, että käytännössä

prosessiemme erot saattoivat olla näennäiset; ehkäpä vain käytimme käsitteitä eri tavoin. Myönsin sen. Kontrolli tuntuu monille kirjoittajille olevan lähes kirosana ja välttämätön paha siinä vaiheessa, kun varsinainen luomistyö on tehty, mutta minulle se on luomisen edellytys.

"Ehkäpä vastapareina eivät olekaan luovuus ja kontrolli vaan kaaos ja kontrolli, ja niiden välissä tai yhtyessä on luovuus, sinun tapauksessasi siis kirjoittaminen", Veikko tuumaili. Leena taputti häntä hyväksyvästi olalle. Korostin toki arvostavani kaksivaiheista kirjoittamisprosessia, mutta itseäni kiehtoo enemmän ajatus luovuudesta, jossa kontrolli ei ole ahdistava ja rajoittava vaan työtä helpottava ja sen valmistumista edesauttava elementti. Kaksivaiheiseen kirjoittamisprosessiin usein yhdistetty nopeuskaan ei minua kiehdo. Antti Tuurin vauhdilla olisin kirjoittanut esimerkiksi Jussi-romaanin tarinan kaaren kuukaudessa valmiiksi.

"Miten sellaisessa vauhdissa ehtisi tutustua henkilöihin ja kuunnella heitä?" minä puuskahdin. Leena muisteli, että aika nopeastihan minä sen ensimmäisen version aikoinaan kirjoitin. Niin tein, mutta eihän siitä lähes maanisesta purskahduksesta ja inspiraatiosta juuri mitään jäänyt jäljelle seuraaviin versioihin.

"Tarkoitatko inspiraatiolla jotain jumalallista innoitusta?" Veikko kysyi.

"Juuri sitä!" minä sanoin, ja meitä alkoi Leenan kanssa naurattaa. Kerroin hämmentyneelle Veikolle, miten hauskaa keskustelua inspiraatiosta oli seminaarin tauolla käyty, kun toiset kirjailijat olivat auliisti myöntäneet sen merkityksen ja toiset kieltäneet sitä lainkaan tarvitsevansa.

"Inspiraation korvaa nykyään flow", Leena sanoi ja tiesi syynkin: flow ei herätä outoja sivumielteitä kuten romanttiseen kirjailijanerokuvaan liitetty inspiraatio, joka on viitannut johonkin ihmisen ulkopuolelta tulevaan, siis sellaiseen, mitä ei voi hallita. Eihän nykyihminen voi sellaista hyväksyä. Sen sijaan flow kuulostaa paremmalta, koska sen mukaan ihminen nimenomaan tuntee hallitsevansa tilanteen.

"Ja onhan se Amerikoista tullut, hyvin markkinoitu teoria", Veikko murahti.

"On kyllä kärsinyt inflaation koko sana. Aina on muka flow'ta kun on vähänkin kivaa. Ei tämä hektinen ja ulkoapäin ohjautuva elämä varmasti kovin paljon tarjoa mahdollisuuksia keskittyä ja päästä virtaukseen", Leena arveli. Olin samaa mieltä. Itselleni tärkeämpää onkin se, että olen kirjoittamisesta löytänyt elämälleni tarkoituksen, johon keskittyminen ja jossa jatkuva kehittyminen tuottaa suurempaa iloa kuin yksittäiset flow-kokemukset. Leena arveli, että juuri se kehittyminen, vaikeisiin tehtäviin suostuminen on sitä Spinozan tarkoittamaa pienemmästä suurempaan

täydellisyyteen siirtymistä. Ilo ei suinkaan ole päämäärä sinänsä vaan tulee palkkioksi vaivannäöstä.

"Vaan onko se ilo riittävä korvaus siitä, että olet valinnut niin yksinäisen ammatin ja tavan elää?" Veikko säählitteli minua.

"Mikäs yksinäinen minä muka olen, kun saan koko ajan olla niin monien ihmisten seurassa tiiviissä vuorovaikutuksessa ja tuntea syvää yhteenkuuluvuutta esimerkiksi sinun ja Leenan kanssa. Kirjoittamiseni on näet paljolti improvisaatiota luomassani maailmassa ja luomieni henkilöiden kanssa. Te olette minulla eläviä ja aktiivisia, joten en voi edetä tarkkojen suunnitelmien varassa, vaan minun on reagoitava spontaanisti teidän tekemiinne tarjouksiin, niihin ideoihin, joita te heitätte tarinaan mukaan. Se jos mikä on leikkiä. Pyrin siihen, etten hylkää ideoitanne, vaan kasvatan niitä ja annan niiden viedä tarinaa eteenpäin. Ja aivan kuten teatteri-improvisaatio perustuu toisten tarkkaan kuunteluun, kirjoittamiseni perustuu sinun, Leenan ja muiden henkilöiden tarkkaan kuunteluun. Kun aloin kirjoittaa teistä, en tiennyt sinusta muuta kuin nimen ja yrittäjätaustan, kaiken muun olet itse minulle kertonut."

"Nyt alan tajuta. Sinä annoit aluksi minusta niin kaunistellun kuvan, että ihan minua hävetti. Onneksi kuuntelit, kun kerroin niistä menneisyyteni kupruista. Tuntuu paljon mukavammalta, että uskalsit tuoda esiin myös elämäni tummempia puolia."

"Sshh... Leena ei vielä tiedä niistä", minä kuiskasin Veikolle. Leena oli kuitenkin tajunnut, että puhelusetku saattaisi olla vain pikkujuttu kaiken muun rinnalla. Nyt hän teeskenteli, ettei ollut kuullut mitään ja selasi pelin ohjelmalehtistä aivan kuin siinä olisi ollut jotain kiinnostavaa. Tunnelman keventämiseksi kerroin Platonin aiheuttamasta välikohtauksesta ja Spinozan aikaansaamasta sähköviasta. Veikko naureskeli ja lupasi kysyä seuraavan kerran kirjastossa käydessään Liisalta, olivatko herrat vaatineet matkakorvauksia ja miten ne suoritettaisiin.

"Minä innostuin Pietarisen esityksen aikana kovin niistä Spinozan ajatuksista, mutta Spinozan käynnin jälkeen minusta alkoi tuntua, että me takerrumme nykyään niin helposti ajatuksiin ilosta ja onnesta ja unohdamme, etteivät ne tule taivaanlahjana vaan vaativat meiltä aktiivisuutta ja jopa vaivannäköä", Leena tuumaili.

"Samoin on varmasti leikin suhteen", minä sanoin ja jatkoin hiukan pelkääväni, että jos todetaan kirjoittamisen olevan leikkiä, luullaan sen tarkoittavan helppoutta ja vaivattomuutta. Varmasti on helppoa ja vaivatonta kirjoittaa aamusivuja, mutta itselleni sellainen toiminta on samaa kuin jääkiekkoilijoille lämmittelyluistelu ennen peliä. Varsinainen kirjoittaminen, todellinen leikki vaatii haasteita, päämäärää, sääntöjä, oman

suorituskyvyn jatkuvaa koettelua. Sitä me katsojat odotamme peliltä, sitä minä odotan itseltäni kirjoittajana.

Veikko ihmetteli, mitä tekemistä haasteilla ja säännöillä on leikin kanssa. Leena ehätti selittämään puolestani, että minulle on ilmeisesti kehkeytymässä oma kirjoittamisen ilon "teoria", jossa on aimo annos neurofysiologiaa ja Johan Huizingan käsityksiä leikistä ja johon olen pirskokannut ajatuksia flow-teoriasta, Spinozan filosofiasta, Ralf Gothonilta, Alpo Suhoselta ja ties keiltä kaikilta.

"Siis varsinainen soppa, mutta itsepä hän siitä nauttii", Leena tokaisi.

Veikko hieroi leukaansa ja kysyi, mitä tekemistä neurofysiologialla on kirjoittamisen kanssa. Leena alkoi selittää, että kirjoittajan aivot toimivat kuten Veikonkin aivot. Aivorunko työntää sisältäpäin kaaosta ja aivokuori ulkoapäin järjestystä ja niiden rajana on limbinen systeemi. Se ei ole kumpaakaan, ei kaaosta eikä järjestystä, vaan vapaa, kolmas maailmansa. Ja mikä tärkeintä, se on leikin tyyssija, ja leikin avulla Veikkokin voi torjua kaaoksen ja järjestyksen, etteivät ne pääse täyttämään tyhjää tilaa ja viemään vapautta."

"Pidätkö minua lapsellisena?"

"En vaan luovana. Unohdin sanoa, että leikki ja luovuus ovat fysiologisesti sama asia. Lapset leikkivät, aikuisilla kyse on luovasta toiminnasta. Kyllä ne sinun hienot puureliefisi osoittavat aikamoista luovuutta."

Veikko tekee siis puureliefejä, sitä en ollut tiennytkään. Hän on varmasti tehnyt niitä jo nuorempana. Kiireisten yrittäjävuosien aikana harrastus oli jäänyt, kunnes nyt eläkkeellä olleessaan hänellä on taas aikaa tarttua puuhun ja talttaan.

"Yritättekö te nyt väittää, että kirjoittamisen ilossa on kyse siitä, miten kirjoittajan aivot toimivat?" Veikko kysyi.

"Soluistahan me olemme rakennetut", minä totesin.

"Hiukan epätavallinen näkemys humanistille", Leena myönsi.

"Ehkä olen epätavallinen humanisti."

Veikko epäili, että olisi vaarallista mennä selittämään kirjoittamiseen liittyviä ilmiöitä neurofysiologialla. Onko kirjoittaminen enää edes mukavaa, jos siitä häviää kaikki mystisyys? Olin eri mieltä: ilmiöiden selittäminen ei hävitä ilmiöitä. En myöskään uskonut siihen, että mystisyys olisi mikään edellytys kirjoittamisesta nauttimiselle. Päinvastoin olisi parempi häivyttää mystisyyttä, ettei kukaan voisi enää syöttää kliseesoopaa kirjoittamisen vaikeudesta ja tuskaisuudesta.

"Mutta monet taiteilijat kokevat työnsä vaikeaksi", Veikko muistutti.

"Sen kuuluukin olla sen verran vaikeaa, että on sopivasti haastetta, mutta toki kirjoittaminen voi tuntua jopa niin vaikealta, että kirjoittaja täysin lamaanuu. Aluksi voi olla ahdistavaa, kun aivorungon kaaosidonnaiset voimat esimerkiksi mielikuvien muodossa alkavat uhata limbisen systeemin tyhjyyttä. Jotain on tulossa, mutta siitä ei vielä saa otetta. Silloin ei auta muu kuin ottaa aivokuoren järjestysvoimat käyttöön ja muuttaa kaaos taiteeksi, esimerkiksi tarinaksi. Jos pystyy keskittymään, kokee luomisen iloa, joka on limbisen alueen toimintaa, kaaoksen ja järjestyksen tasapainoa."

"Kaikki eivät siihen pysty, vaan kirjoittaminen on alusta loppuun ankeaa."

"Tiedän tunteen, sillä asiatekstien kirjoittaminen on minullekin usein ahdistavaa, jos aikataulu on tiukka enkä voi antaa asioiden painua aivojeni syviin osiin kypsytymään. Silloin aivokuori on liian hallitseva ja alkaa lähettää inhottavia kysymyksiä. Onko teksti nyt varmasti vaatimusten mukainen, onko asiatiedot kohdallaan, pysynkö aikataulussa, tyydyttääkö teksti lukijan vaatimuksia, hyväksytäänkö se? Jos oikein huonosti käy, se alkaa ilkkua ja heittää epäilyksiä, etten osaa lainkaan kirjoittaa. Siitä on leikki kaukana."

"Miten sinä selviät siitä?"

"Keskittymällä kirjoittamiseen niin hyvin kuin mahdollista, jolloin ei jää aikaa miettiä turhanpäiväisiä. Onneksi tietoisuus on niin rajallinen, että kun kiinnittää huomionsa yhteen asiaan, muut jäävät syrjään."

"Keskittyminen on ilon taikasana", Leena sanoi.

"Olen myös oppinut nauttimaan vaikeista tehtävistä, haasteista ja ongelmista ja luottamaan siihen, että lopulta ratkaisu löytyy."

Leena arveli, että kirjoittamisen tuska on pelkkä myytti. Joko kirjoittajat hokevat sitä saadakseen myötätuntoa tai vaikuttaakseen päteviltä tai sitten he luulevat, että kirjoittamisen kuuluu olla nopeaa, vaivatonta ja huoletonta, jolloin prosessin hiljaisemmat vaiheet voivat aiheuttaa ahdistusta. Veikko nyökytteli ja epäili, että Leppämäen seminaari vain vahvistaa näkemystä kirjoittamisen oletetusta helppoudesta väittäessään sitä leikiksi. Myönsin vaaran. Seuraavassa seminaarissa olisikin kuunneltava enemmän heitä, jotka kirjoittivat hitaasti ja silti nautinnollisesti.

Peli alkoi, eivätkä meidän seminaarikuulumisemme enää kiinnostaneet Veikkoa, vaan hän suuntasi katseensa jälle. Kerroin Leenalle, että siitä oli pitkä aika, kun itse olin viimeksi seurannut jääkiekko-ottelua tai mitään muutakaan urheilua. Nuorena tyttönä olin ollut innokas jääkiekkofani, mutta murrosiän jälkeen kiinnostus katosi.

"Aivokuoresi oli kypsynyt, järki jylläsi, eikä leikille ollut enää tilaa entiseen malliin", Leena analysoi.

"Niin kai siinä kävi. Kammoksuin myös niitä voimakkaita tunteita, joita suosikkijoukkueen häviöt aina aiheuttivat."

"Ja kun et halunnut surua, jäit myös paitsi ilosta", Leena sanoi ja taputti Jypin maalia vahtivan Sinuhe Wallinheimon hyvälle torjunnalle.

Minäkin yritin keskittyä peliin, mutta en voinut olla miettimättä eräitä tuntemiani kirjoittajia, jotka pohtivat kirjoittamisen jatkamisen mielekkyyttä siinä vaiheessa, kun kustantaja hylkää tai kritiikki on ankaraa. He olisivat siis valmiit luopumaan ilosta välttääkseen surun. Minulle taas kirjoittamisen ilo on niin olennainen osa hyvää elämääni, että sen avulla jaksan myös surut. Ilon kokemukset ovat myös vahvistaneet minuuttani niin, etten anna kritiikille liian suurta merkitystä. Jos antaisin ulkopuolisten päättää, jatkanko kirjoittamista, voisin yhtä hyvin sanoa, että eläkää puolestani. Tämä on minun elämäni, minun kirjoittamiseni.

Peli oli alussa sekavaa. Kiekko kulki päädyistä päätyyn hurjaa vauhtia, mutta maalintekotilanteita ei päässyt syntymään. Takanamme istuva hiukan humaltunut mies olikin kovin tyytymätön. Ääni käheänä hän huusi Heleniusta jälle silloinkin, kun Helenius oli jäällä. Välillä mies neuvoi, että peli syntyy, kun voima kohtaa älyn.

"Juopunut jääkiekkofani tietää sen, mitä neurofysiologiakin", minä jupisin.

Vähitellen peli alkoi kulkea paremmin. Niinhän se on kirjoittamisessakin. Vaikka olisi kuinka hyvin motivoitunut, alku menee lämmitellessä, tulosta ei synny. Usein aivorunko on alussa hallitseva ja tajunta tuottaa runsaasti materiaalia, mutta siitä puuttuu tolkku. Samalla tavalla kentällä voi olla liikaa voimaa, joka ei kuitenkaan johda kuin summittaisiin laukauksiin ja toisten pelaajien runttaamiseen laitoja vasten. Kirjoittaminen alkaa sujua vasta sitten, kun mukaan tulee myös älyä, järkeä, kontrollia. Mutta miten vaikea onkaan saavuttaa oikea tasapainotila! Jos aivokuori ottaakin liikaa valtaa, luovuus kärsii ja uusien, yllättävien ajatusten esiinnousu estyy.

Ajatukseni harhailivat jonkin aikaa omassa kirjoittamisessani, seminaarissa ja romaanissa, kunnes vähitellen peli otti minut mukaansa, mikä tuntui ihmeen mukavalta. Shamanistinen rumpuryhmä nostatti tunnelmaa hallissa, pelaajat yrittivät parastaan, mutta ensimmäinen erä päättyi maalittomaan tasatulokseen.

Vasta toisessa ja kolmannessa alkoi tapahtua. Pelissä on tunti tehokasta peliaikaa, maalien teko vie vain sekunteja. Olin jo aivan unohtanut, miten sykehdyttävä hetki se on, kun sitkeän ja hetken jo epäonnistuneelta näyttävän yrityksen jälkeen kiekko äkkiä lähtee mailanlavasta, nousee jäänpinnasta, kiittää kohti maalia ja livahtaa verkkoon.

Kirjoitin ulkomaistista ohjelmalehtiseen Huizingan määritelmän: *Leikki on vapaaehtoista toimintaa tai askarointia, joka suoritetaan määrätyissä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksytyjen mutta ehdottomasti sitovien sääntöjen mukaan; se on oma tarkoitusperänsä, ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on ”toista” kuin ”tavallinen elämä”.*

Peli päättyi Jypin tappioon 2–3, mutta se ei kauan harmittanut. Tärkeintä oli ollut päästä hetkeksi ihan toisenlaiseen maailmaan.

Kun kävelimme parkkipaikalle, Leena tiedusteli, missä vaiheessa opintoni olivat. Huokaisin ja kerroin, että pitäisi tehdä tieteellinen tutkielma, mutta siihen oli vaikea keskittyä, kun mieli teki kirjoittaa vain romaania. Leena ja Veikko sanoivat jaksavansa kyllä odottaa ja kehottivat minua gradun pariin. Tunnustin, ettei minulla ollut vielä aiheittakaan. Heidän mielestään voisin tehdä sen kirjoittamisen ilosta.

"Hyvä idea. Minähän olen sitä aihetta jo pidempään pohtinut, sillä se on ollut minulle itselleni hiukan ongelmallinen."

"Mutta kirjoittamisen ilohan on sinulle niin tärkeä!"

"Niin on ja juuri sen takia luulin pitkään, että kirjoitan jotenkin väärin. Olin kai kuunnellut vääriä ihmisiä ja käsittänyt, että "oikea" kirjoittaminen on työtä ja tuskaa. Koska omat kokemukseni olivat niin toisenlaiset, heräsi kiinnostus ottaa selvää asioista, löytää käsitteet asioille, joita en aiemmin osannut selittää. Nyt uskon, että kirjoittamisen ilo on yhtä luonnollista kuin leikkivän lapsen ilo, ja sen haluaisin kaikkien kirjoittajien ja kirjoittamisen ongelmien kanssa kamppailevien tietävän."

"Ettei vain kävisi huonosti?" Veikko tuumi. "Tässä maassa on näet sellainen tapa, että mikä tahansa asia on ensin kielletty, sitten sallittu, lopulta pakollinen. Ajattelepa nyt: ensin oli kliseinen kuva luomistuskista kärsivästä kirjailijasta, ja nyt eletään aikaa, jolloin kirjoittamisesta saa jopa nauttia. Mutta onko huomenna enää ymmärrystä niille, joille kirjoittaminen ei olekaan nautinto mutta jotka silti haluavat kirjoittaa? Kai sellaisiakin on?"

"Voi. Vaikka miten paljon", Leena oli tietävinään.

"Ei minun tarkoitukseni ole koskaan ollut esittää mitään yleispäteviä totuuksia kirjoittamisesta. Olen vain oman kirjoittamiseni asiantuntija, mutta siinä parempi kuin kukaan muu, ja jos omiin kokemuksiini liitän muiden näkemyksiä, esimerkiksi niitä, joita seminaarissa kuulumme... "

"Voi ei!" Leena parahti. "Seminaarin antia käytä vain tietyin rajoituksin."

En ymmärtänyt, mitä Leena sillä tarkoitti. Hän kehotti minua olemaan puhumatta liikoja leikistä. Ihmettelin moista höpinää, kun käsittääkseni olimme samaa mieltä siitä, että leikki on kirjoittamisen ilon olennaisin juttu, sen ydin. Mutta tietenkin voisin leikin sijaan puhua luovuudesta, etten ärsyttäisi ketään. Leenan mielestä ei ollut kyse pelkästä termistä. Kuuntelin ihmeissäni, kun hän alkoi paasata siitä, että elämämme vaatimusyhteiskunnassa, jossa ihmiset polttavat itsensä loppuun työelämässä ja yrittävät hampaat irvessä ja burnoutin uhka takaraivossa tehdä tulosta. Olisi aivan mieletöntä mennä väittämään, että kirjoittaminen on nautinnollista luovuutta tai leikkiä. Mitä Kirjailijaliittokin sanoisi? Itkisi, että olen tuhonnut heidän vuosikymmenten työnsä. Entä kriitikot? Sanoisivat, että kyllä olisi kannattanut kirjailijan paneutua työhönsä vähän toisella asenteella, niin olisi jälkikin ollut parempaa. Ja miten kirjailijat enää voisivat perustella apuraha-anomuksensa?

“Tarvitsevat rahaa uuden pallon ostamiseen”, minä sanoin.

“Älä vitsaile. Parempi, kun et puhu mitään leikistä vaan korostat niitä näkemyksiä, joiden mukaan kirjoittaminen on ruumiillisesti ja henkisesti raskasta työtä, mutta sitten kerrot vieläkin niin ajankohtaisesta flow’sta ja annat sillä ihmisille toivoa kestää ankaraa raadantaa. Intuition voit mainita, se on aina muodissa. Mutta lähteisiin et laita mitään hömppää, Alpo Suhosta tai naistenlehtiä.”

"En tietenkään, laitan niiden tilalle vaikka Nietscheä ja Schilleriä. Voisinko kuitenkin kirjoittaa kaiken romaanin muotoon?"

“Miksi ihmeessä?”

“Tieteellinen teksti otetaan vastaan järjellä, kaunokirjallisuus tunteella. Jos tutkielmasi käsittelee tunnetta eli iloa, olisi hienoa, jos lukija ottaisi sen vastaan tunteella.”

“Mutta ethän sinä voi tietää, millaisia tunteita se herättäisi.”

“Eihän kirjoittaja koskaan voi sitä tietää.”

"Eikö tieteellisen tekstin pitäisi tarjota tietoa?" Veikko kysyi.

"Kyllä tieto välittyy myös fiktion avulla."

“Kehotan silti sinua pitäytymään tiukasti tieteellisen kirjoittamisen konventioissa, niin pääset helpommalla”, Veikko sanoi.

"Niin ja vielä yksi asia. Sinähän teet tutkielmasi humanistiseen tiedekuntaan, joten älä käsittele aivofysiologiaa", Leena sanoi.

"Mutta onhan humanisteillakin aivot!"

Kinastelumme loppui, kun saavuimme parkkipaikalle. Veikko oli jättänyt oman autonsa huoltoon ja oli nyt kyytiä vailla, joten menimme Bravoon kaikki kolme ja lähdimme ajamaan kohti Leppämäkeä. Leena ja Veikko istuivat takapenkillä ja rupattelivat omiaan niin hiljaa, etten kuullut juuri mitään ja sain keskittyä omiin ajatuksiini. Pro gradun tieteellinen tutkielma alkoi hahmottua mielessäni. Päätin olla välittämättä Leenan varoituksista ja puhua leikistä.

Vilkaisin peiliin. Leena ja Veikko kuhertelivat! Onpas heillä kiire. Romaanissa he ovat tuskin tutustuneet ja suhde on kariutumassa heti alkuunsa sen puhelun takia, mutta heti kun ollaan vapaalla, he improvisoivat asiat ihan toiseen suuntaan. Minun on saatava kirjoittamiseen vauhtia ja päästävä esittämään omat tarjoukseni, etteivät he keksi koko juttua omin päin.

"Hei, malttakaas vähän ja ottakaa sieltä hattuhyllyltä se Calvinon²⁴⁶ romaani", minä pyysin. Veikko kääntyi, otti kirjan, avasi sen pyytämiltäni sivuilta ja alkoi lukea.

Kertomussuunnitelma. Kaksi kirjailijaa asuu laakson vastakkaisilla rinteillä, he tarkkailevat toisiaan. Toinen on tottunut kirjoittamaan aamupäivisin, toinen iltapäivisin. Aamuisin ja iltapäivisin se kirjailijoista, joka ei kirjoita, suuntaa kaukoputkensa siihen joka kirjoittaa.

Toinen kirjailijoista on tuottelias, toinen ahdistunut. Ahdistunut kirjailija katsoo kun tuottelias kirjailija täyttää arkit yhtenäisillä riveillä, käsikirjoitus kasvaa järjestyksenä olevana liuskapinona. Vähän ajan kuluttua romaani on valmis: se on varmaan menestysromaani, ajattelee ahdistunut kirjailija hiukan halveksivana mutta myös kateellisena. Hän pitää tuotteliasta kirjailijaa vain taitavana käsityöläisenä joka osaa tuottaa sarjaromaaneja seuraillen yleisön makua, mutta hän ei pysty torjumaan voimakasta kateudentunnetta tuota miestä kohtaan joka ilmaisee itseään niin järjestelmällisen varmasti. Hänen tunteensa ei ole ainoastaan kateutta, se on myös ihailua, niin vilpittönty ihailua, tavassa, jolla tuo mies panee kaiken energiansa kirjoittamiseen, on tiettyä ylevyyttä, luottamusta kommunikaatioon, siinä että hän antaa muille sitä mitä muut odottavat häneltä asettamatta itselleen introverttejä ongelmia. Ahdistunut kirjailija maksaisi vaikka mitä jos hän muistuttaisi tuotteliasta kirjailijaa; hän haluaisi ottaa tämän mallikseen; hänen suurin halunsa nykyään on tulla samanlaiseksi kuin tuottelias kirjailija.

Tuottelias kirjailija tarkkailee ahdistunutta kirjailijaa kun tämä istuu kirjoituspöydän ääreen, pureksii kynsiään, repii lisukan [po. liuskan], nousee mennäkseen keittiöön keittämään kahvia, sitten teetä, sitten kamomillaa, sitten hän lukee Hölderlinin runon (kun on selvää ettei Hölderlin liity millään tavalla siihen mitä hän on kirjoittamassa) hän kopioi jo kirjoitetun sivun, pyyhkii sitten ylitse kaiken rivi riviltä, soittaa pesulaan (kun oli sovittu että siniset housut eivät olisi valmiit ennen torstaita), sitten hän kirjoittaa muutamia muistiinpanoja joista on hyötyä, ei nyt mutta myöhemmin, sitten hän menee tutkimaan tietosanakirjasta hakusanaa Tasmania (kun on selvää että siinä mitä hän kirjoittaa ei ole yhtään

²⁴⁶ Calvino 2000, 183–184

viittausta Tasmaniaan), hän repii kaksi liuskaa, panee Ravelin levyn soimaan. Tuottelias kirjailija ei ole koskaan pitänyt ahdistuneen kirjailijan teoksista; lukiessaan tämän teoksia hänestä tuntuu aina että hän on tajuamaisillaan ratkaisevan asian ytimen mutta tämä ydin pakenee häneltä ja jättää hänelle epämiellyttävän tunteen. Mutta nyt kun hän katsoo miehen kirjoittamista, hän tuntee että mies taistelee jotain hämäävää vastaan, sekasortoa vastaan, raivaa tietä josta ei vielä tiedä minne se johtaa, joskus hänestä tuntuu että hän näkee ahdistuneen kirjailijan kävelevän tyhjän ylle pingotetulla köydellä ja tuntee joutuvansa ihailun valtaan. Se ei ole ainoastaan ihailua: myös kateutta sillä hän tuntee kuinka hänen oma työnsä on rajoittunutta ja pinnallista verrattuna siihen mitä ahdistunut kirjailija etsii.

"No, kumpi sinä olet?" Leena kysyi, kun Veikko oli lopettanut lukemisen.

"Riippuu siitä, kysytkö aamu- vai iltapäivällä", minä väistin. Tunnistin itseäni kummastakin Calvinon kuvaamasta kirjailijasta. Olin kai jokin sekatyyppejä. Niin varmasti useimmat kirjailijat. En kuitenkaan uskonut, että tekstilaji tai laatu olisi suurestikaan yhteydessä prosessin helppouteen tai vaikeuteen. Mutta tiedostamalla prosessin uhat ja mahdollisuudet voisin jatkossa toimia niin, että kirjoittaminen sujuisi niin kuin sen pitäisikin eli leikkien.

Vein ensin Veikon mökilleen ja ajoin sitten Leenan kanssa Leppämäen kirkonkylään. Kaduilla oli jo hiljaista. Vain muutama iltakävelijä oli koirineen liikkeellä. Ajoin pääkatua ja käännyin Puistotielle. Siellä Leena pyysi pysäyttämään. Tottelin syytä kysymättä.

Puisto näytti iltavalaistuksessa kauniilta, salaperäiseltä ja jännittävältä. En olisi ihmetelty, vaikka pensaiden kätköistä olisi vipeltänyt menninkäisiä keinumaan ja hiekkakakkuja leipomaan, mutta se olisi ollut jo toinen tarina. Katsoimme Leenan kanssa hetken toisiamme ja minä olin hän ja hän oli minä, eikä kummankaan tarvinnut sanoa mitään, vaan me nousimme yhtä aikaa autosta ja juoksimme keinujen luo.

Me keinuimme korkealle. Me keinuimme ja nauroimme ja lupasimme, ettemme koskaan kätkeä emmekä häpeäisi iloamme.

EPILOGI

Kuistin valot loistivat pimeässä yössä ja toivottivat minut tervetulleeksi takaisin kotiin. Hain varastossa laudanpätkän ja menin sisälle. Mieheni oli jo nukkumassa. Nukkumaan olisi minunkin pitänyt mennä, mutta päätin kiinnittää keinun ensin. Se kävi helposti, sillä katossa oli valmiina kaksi jyrkää koukkuja, joissa oli ollut voimistelurenkaat.

Kokeilin varovasti. Keinun tuntui kestävän, joten otin lisää vauhtia ja tunsin lihasten liikkeet selässä ja vatsassa. Välillä hidastin, että sain kurkotettua pöydältä kirjan käteeni. ”En edelleenkään tiedä, onko asioissa järkeä ja kääntyykö kaikki lopulta hyväksi. Mutta uskon, että joillain asioilla on merkitystä. Uskon, että leikki ja hauskanpito puhdistavat sielun.”²⁴⁷

Laitoin kirjan pois, jatkoin keinumista ja aloin kuvitella, miten Veikko säntää Leenan luo. Hän ei epäröi; hän tietää, että puhelusetku pitää selvittää välittömästi. Leenalle tilanne on vaikea. Häntä on loukattu eikä hän tiedä, mitä pitäisi tehdä ja ketä uskoa. Pysäytin keinun, menin työhuoneeseeni ja luin seinälle kiinnittämäni lapun.

Tiesin, ettei romaaneja kirjoittaakseen tarvitse elää tiettyä elämää vaan mikä tahansa elämä kelpaa. Mikä hyvänsä elämä kunhan sen unohtaa ja keskittyy kirjoittamiseen, ei siihen mikä kättä ohjaa.²⁴⁸

Herätin tietokoneen, nostin sormet näppäimistölle ja aloin kirjoittaa.

²⁴⁷ Loe 1996, 220

²⁴⁸ Pääskynen 2005, 122

LÄHTEET

Painetut:

- Ahti, R. 2005. RunoAapinen. Aistisen, tunteellisen ja älyllisen kirjoittamisen alkeet. Kolmas painos. Tampere: Sanasato.
- Andersson, C. 2002. Luova mieli. Kirjoittamisen vimma ja vastus. Helsinki: Kirjapaja.
- Barthes, R. 1993. Tekstin hurma. Suom. R. Sironen. Tampere: Vastapaino.
- Bergson, H. 1999. Henkinen tarmo. Suom. J. Hollo. Helsinki: WSOY.
- Bergström, M. 1980. Aivojen fysiologiasta ja psyykestä. Toinen painos. Helsinki: WSOY.
- Bergström, M. 1984. Luovuus ja aivotoiminta. Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J.-E. (toim.) 1984. Luovuuden ulottuvuudet. Helsinki: Weilin + Göös. sivut 159–172
- Bergström, M. 1997. Mustat ja valkeat leikit. Leikki, kaaos ja järjestys aivoissa. Suom. R. Liljamo. Helsinki: WSOY.
- Bergström, M. 1999. Poliitikan aivot. Mahdollisuuspilvestä arvojen kautta ajatteluun. Suom. M. Kinnunen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Blanchot, M. 2003. Kirjallinen avaruus. Suom. S. Lindberg. Helsinki: ai-ai.
- Calvino, I. 1999. Kuusi muistiota seuraavalle vuosituhanneelle. Suom. E. Suolahti. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Calvino, I. 2000. Jos talviyönä matkamies. Suom. J. Kapari. 3. painos. Helsinki: Tammi.
- Cameron, J. 2004. Tyhjän paperin nautinto. Tie luovaan kirjoittamiseen. Suom. J. Ahokas. Helsinki: Like.
- Cohen, D. 1987. The Development of Play. London & Sydney: Groom Helm.
- Csikszentmihalyi, M. 1996. Creativity. Flow and the psychology of discovery and invention. New York: Harper Perennial.
- Csikszentmihalyi, M. 2005. Elämän virta. Flow. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Suomentanut R. Hellsten. Helsinki: Rasalas Kustannus.
- Dalailama & Cutler, H. 2005. Työn ilo. Onnellisuuden taito työssä. Suom. T. Saarikoski. Helsinki: Tammi.
- Duras, M. 2005. Kirjoitan. Suom. A. Idström. Helsinki: Like.
- Freud, S. 2005. Murhe ja melankolia sekä muita kirjoituksia. Suom. M. Lång. Tampere: Vastapaino.

- Goldberg, P. 1983. Intuition voima. Suom. T. Korteniitty. Helsinki: Oy Rastor Ab.
- Goleman, D. 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Suom. J. Kankaanpää. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Gothi, R. 1998. Luova hetki. 2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.
- Haapaniemi, E. & Kuusela, M. 1989. Kirjailijan työhuoneessa. Toimintatavat ja urakehitys kirjailijan ammatissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Haavikko, R. 1976. Näkökulmia Mika Waltarin luomisprosessiin. Teoksessa Haavikko, R. (toim.) 1976. Rivien takaa. Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta. S. 228–264. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haavikko, R. & Ruth, J.-E. (toim.) 1984. Luovuuden ulottuvuudet. Helsinki: Weilin + Göös.
- Haavikko, R. 1984. Luova kirjailija. Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J.-E. (toim.) 1984. Luovuuden ulottuvuudet. S. 229–249. Helsinki: Weilin + Göös.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2004. Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. 6., uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Hellaakoski, A. 1964. Runon historiaa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Huizinga, J. 1984. Leikkivä ihminen. Yritys kulttuurin leikkiaineeksi määrittelemiseksi. Suomentanut S. Salomaa. Toinen painos. Helsinki: Werner Söderström.
- Hägglund, T.-B. 1984. Luovuus psykoanalyttisen tutkimuksen valossa. Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J.-E. (toim.) 1984. Luovuuden ulottuvuudet. Helsinki: Weilin + Göös. sivut 123–146.
- Hägglund, T.-B. 1988. Kultakalan muodonmuutos. Oulu: Pohjoinen.
- Jung, C. G. 1990. Unia, ajatuksia, muistikuvia. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö
- Jung, C. G. sekä von Franz, M.-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. & Jaffé A. 1964. Symbolit. Piilotajunnan kieli. Suom. M. Rutanen. Helsinki: Otava.
- Jung, C. G. 1964. Yhteys piilotajuntaan. Teoksessa Jung, C. G. sekä von Franz, M.-L., Henderson, J. L., Jacobi, J. & Jaffé A. 1964. Symbolit. Piilotajunnan kieli. Suom. M. Rutanen. Helsinki: Otava. s. 18–103.
- Jääskeläinen, M. 2002. Sana kerrallaan. Johdatus luovaan kirjoittamiseen. Helsinki: WSOY.

- King, S. 2000. Kirjoittamisesta. Muistelma leipätyöstä. Suom. I. Rekiaro. Helsinki: Tammi.
- Koivunen, H. 1997. Hiljainen tieto. Kolmas painos. Helsinki: Otava.
- Koski, J. T. 2001. Luova hierre. Näkökulmia yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden luovuuteen. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Kojo, I. & Vuorinen, R. (toim.) 1984. Tietoisuus ja alitajunta. Helsinki: WSOY
- Kubey, R. & Csikszentmihalyi, M. 1990. Television and the Quality of Life. How Viewing Shapes Everyday Experience. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Laakso, A. & Pohjanvirta, A. 1988. Psykologian perusteet. Sairaanhoidajien koulutussäätiö.
- Lagercrantz, O. 1986. Lukemisen ja kirjoittamisen taidosta. Suom. T. Hämäläinen. Helsinki: WSOY.
- Le Guin, U. K. 2004. The Wave in the Mind. Talks and Essays on the Writer, the Reader and the Imagination. Boston: Shambhala Publications.
- Loe E. 1996. Supernaiivi. Suom. O. Menna. Helsinki: Like.
- Loe, E. 1999, L. Suom. O. Menna. Helsinki: Like.
- Loe, E. 2002. Tosiasioita Suomesta. Suom. O. Menna. Helsinki: Like.
- Maslow, A. H. 1970. Motivation and Personality. New York: Harper Collins.
- Paustovski, K. 1980. Kultainen ruusu. Huomioita kirjailijan työstä. Suom. U.-L. Heino. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Piers, M. W. & Millet Landau, G. 1982. Leikin lahja ja sen merkitys lapsen kehitykselle. Suom. P. Karlsson. Helsinki: Otava.
- Pietarinen, J. 1993. Ilon filosofia. Spinozan käsitys aktiivisesta ihmisestä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Platon 1977. Teokset. Ensimmäinen osa. Suomentaneet M. Itkonen-Kaila, M. Tyni & K. Hirvonen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Puhakainen, J. & Suhonen, A. 1999. Valmentaja ja filosofi. Helsinki: Like.
- Pystynen, T. 2004. Runousoppi. Teoria ja käytäntö. Helsinki: WSOY.
- Pääskynen, M. 2005. Tämän maailman tärkeimmät asiat. Helsinki: Tammi.
- Rauhala, L. 1984. Tiedostamattoman ongelman jäsentymisen päävaiheita. Teoksessa Kojo, I. & Vuorinen, R. (toim.) 1984. Tietoisuus ja alitajunta. S. 45 - 63. Helsinki: WSOY.
- Rentola, M. 1997. Kirjoita hyvin. Helsinki: Tammi.

- Routarinne, S. 2004. Improvisoi! Helsinki: Tammi.
- Saarinen, P. 1976. Miksi kirjailijat kirjoittavat? – Suomalaisten kirjailijoiden motivaatiosta Teoksessa Haavikko, R. (toim.) 1976. Rivien takaa. Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta. S. 228–264. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmela-Aro, K. & Nurmi, J.-E. (toim.) 2002. Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Spinoza, B. 1994. Etiikka. Suomentanut ja selitykset laatinut V. Oittinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Tchaikovsky, P. I. 1972. Letters. Teoksessa Vernon, P. E. (ed.) 1972. Creativity. s. 57–60. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Tuomikoski, P. 1987 Taide ja ihminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Hanki ja Jää.
- Turunen, K. E. 1987. Ihmissielun olemus. Helsinki: Arator.
- Tuuri, A. 2004. Kuinka kirjoitan romaanin. Helsinki: Art House.
- Vainonen, J. 2005b. Perintö. Helsinki: Loki-kirjat.
- Vakkuri, K. 2001. Sinä kirjoitat kirjan. Luovan kirjoittamisen opas. Helsinki: BSV kirja.
- Veenkivi, L. 1990. Tunnista pelkosi – tunne itsesi. Helsinki: WSOY.
- Venkula, J. 1989. Kuuluuko huumori hyveisiin? Teoksessa Venkula, J. (toim.) 1989. Tieteen ilot. Edistyksen Päivät 88 -seminarijulkaisu. S. 5–16. Helsinki: Edistyksellinen tiedeliitto.
- Venkula, J. (toim.) Tieteen ilot. Edistyksen Päivät 88 -seminarijulkaisu. Helsinki: Edistyksellinen tiedeliitto.
- Venkula, J. 2003. Taiteen välttämättömyydestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Venkula, J. 2005. Tekemisen taito. Helsinki: Kirjastudio.
- Vernon, P. E. (ed.) 1972. Creativity. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Vuorinen, R. 1984. Tietoinen, esitietoinen, tiedostamaton. Teoksessa Kojo, I. & Vuorinen, R. (toim.) 1984. s. 21–41 Tietoisuus ja alitajunta. Helsinki: WSOY
- Wahlström, E. 2006. Jumala. Suom. L. Vallisaari. Helsinki: Schildts.
- Winnicott, D. W. 1971. Playing and Reality. London: Tavistock Publications Limited.

Lehtiartikkelit:

- Ala-Kivimäki, P. 2006. Pelaamisen ilon löytänyt Jokerit tyrmäsi Kärpät. Helsingin Sanomat 16.9.2006.

- Alftan, M. 2006. Romaani vuodessa pitää kirjailijan vetreänä. Laila Hirvisaaren haastattelu. Helsingin Sanomat 10.9.2006.
- Heinonen, M. 2006. Miten noloa! Riikka Pulkkisen haastattelu. Anna 37/2006.
- Järvinen, S. 1999. Kirjoittamisen ihanuudesta ja – kavaluudesta. Parnasso 2/1999.
- Järvinen, S. 2006. Matka kirjoittamisen ytimeen vai pastissi tyhjistä tieteestä? Parnasso 5/2006.
- Koljonen, L. 2006. Tiukka humoristi. Anna-Leena Härkösen haastattelu. Anna 38/2006.
- Lappalainen, M.-L. 2006. Harkittuja rikoksia. Jarkko Sipilän haastattelu. Ilta-Sanomat 20.6.2006.
- Miettinen, N. 2004. Tekijä X. Monika Fagerholmin haastattelu. Parnasso 7/2004.
- Moring, K. 2006. Harold Pinter luki Euroopalle madonluvut. Helsingin Sanomat 15.3.2006.
- Mutanen, A. 2006. Tietokonepeli on nykylasten lähimetsä. Tiede 7/2006.
- Papinniemi, J. 2005. Kirjailija, joka imitoi itseään. Bret Easton Ellisin haastattelu. Parnasso 7/2005.
- Parkkonen, S. 2005. Finlandia-palkittu Helena Sinervo: Ujous on häpeä ja voimavara. Helena Sinervon haastattelu. Me Naiset 2/2005.
- Peltomäki, T. 2006. Vanha punkkari välttelee pusipusia. Tero Vaaran haastattelu. Helsingin Sanomat 4.10.2006.
- Perkiö, J. 2006. Täysin uusi ilme. Ilta-Sanomat 20.9.2006.
- Rantanen, K. 2003. Luovuus kasvaa porukassa. Tiede 7/2003.
- Riekko, I. 2004. Ihmisyyden asuinsijat. Leena Landerin haastattelu. Parnasso 2/2004.
- Roukala, L. 2006. Tuntoaisti virittää mielikuvitusta. Pia Niskasén haastattelu. Keski-suomalainen 3.8.2006.
- Sahlberg, A. 2006. Hiljaisen tiedon inflaatio. Parnasso 3/2006.
- Saksa, M. 2006. Kuorma-autoasentaja Korhonen kuuluu Tattarisuon luovaan luokkaan. Helsingin Sanomat 7.8.2006.
- Silfverberg, A. 2006. Ms Smith ja luetun ymmärtäminen. Zadié Smithin haastattelu. Helsingin Sanomat Nyt 33/2006.
- Similä, V. 2006. 6 vuotta, 1 kuukausi ja 22 päivää. Riikka Pulkkisen haastattelu. Helsingin Sanomat. Nyt. 43/2006.
- Tapio, J. 2006. Esikoiskirjailija Riikka Pulkkinen. Apu 37/2006.
- Taylor Gatto, J. 2004. Koulua vastaan. Parnasso 4/2004.
- Toivakka, S. 2006. Tietokonepeli on vaihtoehtoinen tila. Craig Lindleyin haastattelu.

Keskisuomalainen 16.7.2006.

Turenius, T. 2006. "Aluksi ei kannata kauheasti viisastella". Kari Hotakaisen haastattelu. Keskisuomalainen 2.4.2006.

Vuori, S. 2006. Runotyttö loi maailmansa näyttämölle. Anna Krogeruksen haastattelu. Helsingin Sanomat 13.4.2006.

Painamattomat:

Karlsson, N. 2002. Ilon tunteet työssä, omistamisessa ja perhe-elämässä.

Taloustieteiden yrittäjyyden linjan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Peltonen, S. Häiriö kirjoittamisen tilassa. Luovan kirjoittamisen henkiset esteet.

Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto

Vanhatalo, P. 2002. Kirjoittamisen motiiveista ja motivaatiosta. Kirjallisuuden luovan kirjoittamisen linjan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Haastattelut:

Vainonen, J. 2005a. Jyrki Vainosen haastattelu Tampereella helmikuussa 2005.

Henkilökohtaiset tiedonannot:

Matti Bergström, sähköposti 14.9.2006.

Seppo Jokinen, kirjailijavierailu Joutsan kirjastossa 10.10.2006.

Marketta Rentola, sähköposti 26.9.2006.

Jyrki Vainonen, sähköposti 20.9.2006.